

H. VALLASTE — T. KAURITS

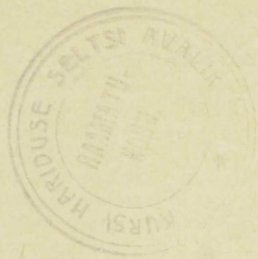
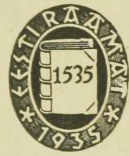
ABESSIINIA

MUSTA MANDRI 3000-AASTANE KEISERRIIK

AJALUGU JA TÄNAPÄEV

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“, TARTU 1935

ADUA — HARRAR — AGAME —

SÕNAD, milliseid kõneleb täna igaüks.

MÕISTED? üksnes neile, kes on näinud
„Ufa“ Abessiinia-suurfilmi

ABESSIINIA

— AAFRIKA VIIMNE KEISERRIIK

Sensatsiooniline, aktuaalne
„Ufa“ reportaažfilm 12 jaos,

Ainus Abessiinia keisri loal ja osavõtul valmistatud film.

»Ufa« ekspeditsioon dr. Martin Rikli juhatusel väntas selle filmi käesoleval aastal enne vihmaperioodi algust.

Filmi sisu: Abessiinia — poliitiliste sekelduste ja põnevuse keskus — palavlikus sõja-eelmängus. Ja — ainus pilk suure maailmateatri näiteseinte taha: keiser Haile Selassie hoovkonnas Addis Abebas — neeguse keisripalee ümber. Neegusega inspeksioonireisil läbi kagupoolse Abessiinia — Harrari — keisri sünnipaika — linn seoses pidulikkude keisripäevade traditsiooniga. Abessiinia riigikirik — koptide kultus — noorsoo kasvatus Abessiinias — Abessiinia isamaakaitsete sportlik ja sõjaväeline kasvatus — keisri-paraade — Abessiinia skautide rühmade sõjamänge — Abessiinia kaitseväge sõjategevuse raion. Sõjaväe ettevalmistusi ja relvastusi võitluseks iseseisvuse eest. Ärkav Abessiinia.

Igaüks peab vaatama seda aktuaalset suurfilmi!

Esietendus lähemal ajal

Kino „Scalas“

H. VALLASTE — T. KAURITS

ABESSIINIA

MUSTA MANDRI 3000-AASTANE
KEISERRIIK

AJALUGU JA TÄNAPÄEV

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“, TARTU 1935

Saaba kuninganna tagasitulek Jerusalemast (vana Abessiinia maali järgi).

Ajaloo on Rooma riigil, mille pärijaks ja järeletulijaks end peab tänapäeva moodne Itaalia, nagu saatuseks olnud läbi sajandite kestnud vallutamisevõitlused. Rooma tsivilisatsioon, kõrge sõjatehnika ja viimisteldud riiklik korraldus pani end maksma ümberkaudsete looduserahvaste sõjakuse ja vahvuse üle, nii et kogu tollal tuntud maailma mahutas endasse mõõga, tule ja raudse distsipliini läbi loodud Rooma riik.

Ent ometi oli saatusest nii määratud, et Rooma riik ei langenud mitte võitluses mõne võrdse tsivilisatsiooniga riigiga, vaid et samad metsarahvad, kellele üle roomlased sajandeid ainult võite olid saavutanud, pidid kord purustama Rooma impeeriumi, kui jõudude ülekaal oli kultuurilt langenud barbarite loodusepärase elujõu kasuks.

Uue Rooma maailmariigi ülesehitamise on oma ülesandeks seadnud tänapäeva Itaalia geniaalne riigimees ja rahvajuht Benito Mussolini, kes 13 aasta jooksul on näiliselt suutnud itaallastest luua homogeense, ainult ühe isiku tahtest juhitud rahva. Näib nagu ärkaks Mussolini kaudu Vahemere kallastel uuesti sajandeid uinunud roomlaste vaim ja januneks Rooma maailmariigi uuestisünni ja uute kuulsusrikaste võitude järele.

Ajalugu aga ei kordu üksikasjadeni. Tänapäeva Itaalia on ümbritsetud teiste, tugevate kultuurirahvaste rõngaga, millel on küll vast vähem sõjakust, ent seda enam majanduslikku kandevõimet, kui loodusevarade poolest kehvad ja võlgades Itaaliale. Nii pole Itaaliale lähemas naabruses oma ekspansiooni arendamiseks mingeid väljavaateid, kuna nooruslikust sõjakusest üksi on vähe jõukatsumiseks senini Euroopa saatust juhtinud suurriikidega.

Momendil ainus võitmiseks jõukohane vastane Itaaliale näis olevat Aafrika viimne keiserriik, Abessiinia, mille euroopa mõistete järele puudulik kaitsesüsteem ja määratud maa-alad ning looduserikkused toorainetest kehvale Itaaliale näisid liialt meelitavatena, et mitte alata katset praegu maailmas ühe vanemana püsiva iseseisva riigi vallutamiseks.

Oma üleolekule kindel olles julges Mussolini esimesena Euroopas kõrvale heita rahvasteliidu igavese rahu ideed ja alata sõjakäiku

Abessiiniasse, mille tunnistajad ja kaasaegsed oleme. Lähem või kaugem tulevik peab otsuse andma, kas võit langeb moodsale hambuni relvastatud kultuurile, või loodusrahvaste ennastohverdavale vahvusele ja uhkele vabadusearmastusele.

Sõjakäik Abessiiniasse on toonud selle Aafrika mägismaa riigi kogu maailma rahvaste huvide tulipunkti. Teateid sõjakäigu kujunemisest oodatakse õhinaga. Kuid mitte üksinda sõjateadete vastu üksinda, vaid ka kogu Abessiinia riigi, rahvastiku, maa-alade ja olude vastu on tekkinud huvi. Ja kuigi Abessiinia ajalugu ulatub tuhandeid aastaid tagasi, leiutavad selle maa laiemad rahvahulgad tõeliselt alles nüüd, mil Abessiinia mäestikis ja kõrbedes on alanud tööd sõjamasinad.

Kuigi Abessiinia ajalugu on mitmekordselt vanem kui paljudel praegustel suurtel kultuurrahvastel, on ta siiski aastatuhandeid alles hoidnud oma igivana riigikorra ja kombed. Üksinda Abessiinia ristiusu kirik on üle 1500 aasta vana. Sellest siis tuleb, et tänapäeval näivad sealse kombat ja riiklik korraldus haritud maailmale barbaarsed, millede vastu nüüd Itaalia algab sõjakäiku. Kuid ometi on Abessiinia kõige oma pikaldase arengu juures suutnud tagasi lüüa niihästi ümberkaudsete endast veel madalamal astmel seisvate rahvaste kallaletungid kui ka eurooplaste vallutamispüüded, kuigi viimased sündisid kõrge kultuuri nimel ja toetusel.

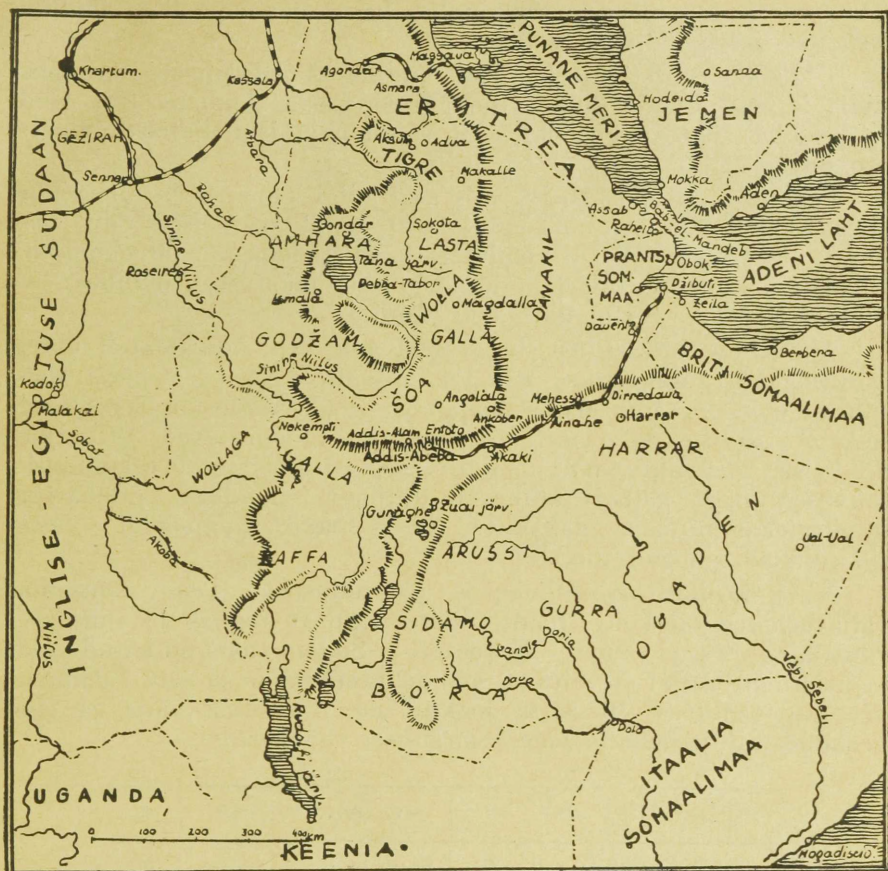
Abessiinia kohta leidub maailmakirjanduses laialdasi materjale, kuid üksikasjalikumalt on see looduslike tingimuste tõttu raskesti ligipääsetav maa veel praegugi läbi uurimata. Kõige selle tõttu on eemalseisjail raske objektiivset ülevaadet saada sellest, millistes tingimustes toimub praegu käimasolev Itaalia-Abessiinia sõda ja millega see võib lõppeda.

Eestis puudub senini Abessiinia olude, ajaloo, riikliku korralduse, rahvastiku, usu ja maa-alade kohta lähem kirjeldus pea täielikult, kui maha arvata üksikuid kirjutisi ajalehtedes, millede ülesandeks on aga enam sõjateadete illustreerimine, kui sellest Aafrika 3000-aastasest iseseisvast keisrriigist ülevaate andmine.

Käesolev esimene eestikeelne eriteos Abessiinia kohta ei taha ega saa olla põhjalikuks uurimistööks, selleks puuduvad esialgu võimalused, vaid see on mõeldud lühikese kompilatiivse kokkuvõttena ootamatult maailma huvide keskpunkti asetatud maa ajaloo, võitluste, riigikorra ja tänapäeva olude üle, millede kohta senini eesti kirjanduses ja ajakirjanduses on püsinud tühikud.

Kui käesolev teos seda ülesannete osaliseltki täita ja selle euroopaliku kultuuri mõjudest senini pea täielikult puudutamata maa ja rahvastiku vastu huvi äratada suudab, siis on sellega ka raamatu eesmärk saavutatud.

Koostajad.

I

SISSEJUHATUSEKS.

Abessiinia, (araabia sõnast „habesā“ = segapuder) ametliku nimega „Mangasta Itiopia“ (Etiopia), on viimane iseseisev riik Aafrikas. Ta asub „musta mandri“ kirdeosas ja on Vahe- ja Punasest merest ning India ookeanist eraldatud Egiptusega ja Itaalia, Prantsuse ning Inglise asumaadega. Riiki valitsevad ametlike ajalooallikate andmeil juutide kuninga Salomoni ja Saaba kuninganna otsesed järeltulijad. Absoluutseks monarhiks on negus negesti, keisrite keiser. Teda aitavad tema valitsemistöös 7-pealine ministeerium (1907. a. peale), vanade nõukogu (1910. a. peale) ja kaks koda

(1932. a. peale), mis aga määratakse keisri enese poolt ja lõplikus instantsis ikkagi alluvad sellele.

1 120 000 ruutkilomeetrit suur (umbes 2 Saksamaad) on Abessiinia jagatud kuude kuningriiki (Tigre, Lasta, Amhara, Šoa, Godžam, Galla), ühte emiiririiki, ühte sultaniriiki ja neljateistkümnesse provintsi.

Pealinn on Addis Abeba, mis asub riigi südames ja on rajatud alles 1889. a. Praegu tal on 130.000 elanikku. Teised tähtsamad linnad on Harrar (50 000 elanikku) ja Dirredaua (30.000 elanikku). Ulejäänud linnadel, mis koosnevad ainult õlgkatusega onnidest, nn. tukkulitest, pole ühelgi üle 5.000 elaniku.

Abessiinia rahvastikku, kuigi seal pole veel korraldatud ühtegi rahvalugemist, hinnatakse 10—12 miljonile. Neist on päris abessiinlasi ehk nn. amhaare, 4. sajandist peale ristiisku, semiitidega segatud hamiite 3—4 miljonit; ülejäägi moodustavad 19. sajandil keiser Meneliku poolt lõplikult alla heidetud osalt islami usku rahvused, nagu gallad (umbes 6 miljonit, enamikus põlluharijad ja karjakasvatajad), danakilid ja somalid (nomaadid), neegrid (dinkad, gongad jne.).

Majanduslikult Abessiinia on põllundusriik. Tema tähtsamad väljaveoained on kohv, nahk (veiste koguarv umbes 11 miljonit), vaha, hirs, mesi ja puuvill. Nekemпти ja Sudani vahel on leitud kulda ja plaatinat, mujal on mitmel pool rohkesti rauda ja sütt, rääkimata veejõust. Viimase 10 aasta jooksul on Abessiinia välja ja sisse vedanud mitmesuguseid aineid järgmises vahekorras:

Väljavedu 1925—35	%	Sissevedu 1925—35	%
Kohv	36	Sool	40
Toornahad	29	Puuvillane riie	21
Oder	7	Petrooleum	4
Durrah	5	Metallkaubad	2
Vaha	2	Alkohol	2

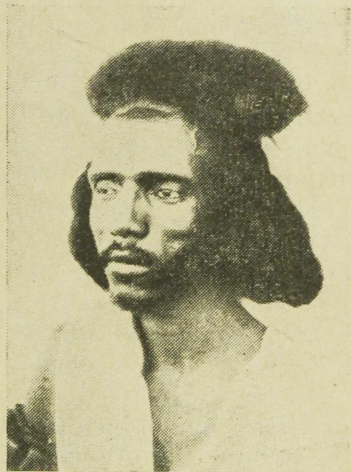
Kaubavahetusest Abessiiniaga on viimase 10 a. jooksul osa võtnud järgmised riigid järgmises ulatuses:

R i i k	%
Briti asumaad	55
Prantsuse asumaad ja Prantsusmaa	26
Itaalia ja tema asumaad	7
Egiptus	6
Ameerika Ühendriigid	4
Saksamaa jt.	2

RAHVATÜÜPE ABESSIINIAST.

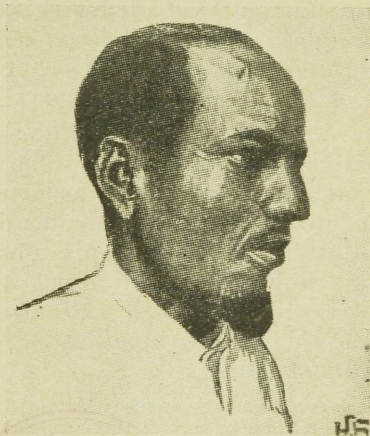
Vanamees Tigrest.

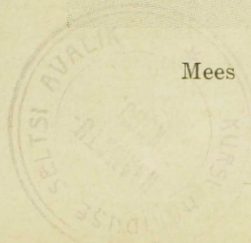
Mees Hababist.

Naine Somali piirilt.

Mees Šoast.

Abessiinia majanduselu suuremaks pidurdajaks on liiklemisraskused. Raudteeline pole Abessiinias rohkem kui üks: Addis Abebast Džibuti sadamalinn Prantsuse Somalimaal. Tee pikkus on 790 kilomeetrit. Ka vanemaid autoteid on ainult üks: Addis Abebast Addis Alami. See tee on ainult 72 kilomeetrit pikk. Sellele lisanduvad teed, mis 1931—3 on lasknud ehitada praegune keiser Haile Selassie umbes 700 kilomeetri ulatuses. Telefoniliine on Abessiinias 2700, telegraafiliine ümmarguselt 3500 kilomeetrit.

Kutseline sõjavägi Abessiinias on ainult 100 000 meest suur (sinnajuurde reserve 200 000 meest). Häda korral lubab aga rahvarv kokku ajada kuni 4 000 000 mehelise armee.

Abessiinia vana ajalugu upub hämaraisse müütidesse. Oma vanemaks esiisaks peavad abessiinlased Noa poega Kuši, kes sellele maale tulnud kohe pärast suurt veeuputust ja sinna asutanud muistse kuningate- ja kroonimislinna Aksumi. Kušil olnud 12 poega. Kõige vanemal neist olnud nimeks Aithiops ja tema järele hakatud siis kutsuma ka kogu maad Etioopiaks.

Esimesi kirjalikke teateid Abessiinia kohta on leitud egiptuse hieroglüüfides. Egiptlased nimetasid Etioopiaks maa-ala lõuna pool esimest Katarakti, nii siis praegust Sudani ja selle piirialasid. 12. dünastia ajal (2000—1790 e. Kr.) see maa oli osaliselt nende valitsuse all. Ja 18. dünastia ajal (1555—1360 e. Kr.) nad nihutasid oma piire veelgi edasi kuni Napatani, mis sai Egiptuse lõunapoolseks piirilinnaks. Etioopiale aga ei meeldi võõraste ülemvalitsus ja 1090. a. e. Kr. ta vabastab enese Egiptuse ikke alt. Tekib iseseisev Etioopia riik, mille pealinnaks saab seesama Napata. Sellest Egiptuse ikke alt vabanemisest saadik pole ükski võim enam suutnud etiooplasi oma alla heita. Nende pideva riikliku iseolemise iga sellest ajast meie päevini on seega 3025 aastat.

Egiptuse hieroglüüfid ei jutusta aga midagi etiooplaste rassilise päritolu kohta. Ainukeseks järeldustetegemise allikaks selles mõttes jääb müüt Kušist ja tema 12 pojast. Selle põhjal tuleb arvata, et maa ürgrahvas koosnes neegrisinguharudest, kes aga ajalooliste aegade ürghämarikus alla heideti. Punase mere tagant tulnud semiitide poolt. Etioopia tõust tänapäeval pole võimalik kõnelda, kuna nüüdsed abessiinlased on mitmesuguste tõugude ja veresegamiste tulemus. Oma välimuse poolest nad on kõige lähemal semiitidele ja nimelt araablastele, kuid lõuna-idapoolsetes provintsidetes leidub ka neegrivert.

Araabia pärimustele läheb tagasi vist küll ka kohaliku rahva seas tänapäevani liikuv müüt, mis seab Abessiinia ühendusse juutide kuninga Salomoniga. Selle müüdi järgi valitsenud kord Aksumis (vanade ajalooallikate järgi see on pidanud olema umbes 950. a. e. Kr.) kuninganna Makedda, kes on võtnud ette reisu Jerusalemma.

et külastada Salomoni. See riiklik visiit on registreeritud ka piiblis (1. Kun. 10, 1—13; 2. Aja 9, 1—13), kus Makeddat nimetatakse Saaba kuningaemandaks.

Piibli järele kuninganna reisisihiks oli — proovida tarka juutide kuningat mõistatustega. Ometi näib, et see külaskäik polnud mitte ainult „diplomaatlik viisakusakt“, nagu piibel teda kirjeldab,

Illustratsioon abessiinia piiblist.

et Saaba kuningaemand ei käinud Salomoni juures mitte ainult juttu ajamas ja mõistatusi lahendamas, vaid et sel külaskäigul oli ka tõsisemaid tulemusi.

Nimelt sünnitas Makedda (nagu teda nimetavad etiooplased) resp. Belkis (araablaste nimega) Salomonile poja, kes sai siis Abessiinia valitsejasoo esiisaks. Et selles küsimuses valitseb täielik kooskõla nii abessiinia kui ka araabia allikate vahel, siis pole põhjust

selles kahelda. Pojale pani Salomon oma isa järgi nimeks Taavet, mille araabia kroonikud nimetasid ümber Ebne Hakimiks, „targa pojaks“, abessiinlased aga Menelikuks.

Makedda sõit Jerusalemma ja Meneliku sündimine on ainet andnud loendamatute legendide tekkimiseks. Uhe järele neist Salomon olevat lubanud oma naiskülalist „mitte puutuda“, niikaua kui viimane ei võta midagi tema majast. Uhel ööl aga kuningannat hakanud piinama jänu ja ta joonud klaasi vett. Nüüd nõudnud Salomon Saaba kuningannalt, et see saaks tema naiseks.

Pärast seda seiklust kuninganna pöördus tagasi koju, poeg aga jäi kuningas Salomoni hoovkonda, et õppida rahva valitsemist ja Jehoova käskusid. Olles 14 a. vana, Menelik lahkus Ieruusalemmast, et minna kaugesse Habeši oma ema juurde; temaga läks ühes 12 juudi preestrit, viies kaasa Moosese käsulauad.

Salomon, kes märkas käsulaudade vargust, hakkas põgenejaid jälgima, kuid peaingel Mikael viis nad „tuulevankris“ Aksumisse; seal, pühas linnas, hoitakse käsulauad praegugi alal, kuid ükski surelik ei tohi neid näha — või teda tabab pikse nool.

Käsulaudadega põgenenud Menelik aga saanud Aksumi kuningaks, pannes seega aluse sugupuule, mis Abessiiniat on valitsenud ümmarguselt 3000 aastat. Menelik I suri 50-aastasena. Oma 25-aastase valitsusaja kestel ta ehitas riigile, mis ulatus kahele poole Punast merd, suure laevastiku, mis pidas ühendust juutide ja foiniiklastega. Uhtlasi tõussis Abessiinia kultuur peaaegu võrdsele tasemele teiste selle aja idamaa kultuuridega. Vahepeal järgnes allakäik ja pidi mööduma 2800 aastat, enne kui Menelik II asus uuesti oma suure eelkäija jälgedesse — tutvustama oma rahvale suurt tsivilisatsiooni, mis on pea täiesti ümber muutnud maakera ilme, kuid tähele panemata jätnud Abessiinia. Menelik II tööd jätkab nüüd praegune keiser Haile Selassie.

Abessiiniat tuleb pidada kõige vanemaks ristiusu maaks maailmas. Juba piiblis räägitakse ühest Mooramaa mehest, kes laskis end Jeesuse jüngril Vilippusel ristida. See pidi toimuma esimesel sajandil. Usuteadlased on veendunud, et see mees oli pärit Etioopia kuningakojast ja kuulus tolleaegse naisvalitseja Kandake ministrite hulka. Nii oli ristiusk tunginud Abessiinia valitsevaise kihtidesse juba 1. sajandil p. Kr. Ametlikuks riigiusuks tunnistas kuningas Aizanas ta aga umbes 350. a. paiku pärast Abessiiniasse orjaks müüdnud ja selle maa piiskopiks saanud Frumentiuuse misjonitööd.

Abessiinia kirjandus koosneb peamiselt usulise sisuga teostest. Enamik neist on käsitsi kirjutatud ja puudutab pühade meeste ja naiste elu. Esteetilisest seisukohast kõige väärtuslikumaks peetakse arvukaid Maria hümne.

II

TANA-JÄRV — ABESSIINIA SÜDA.

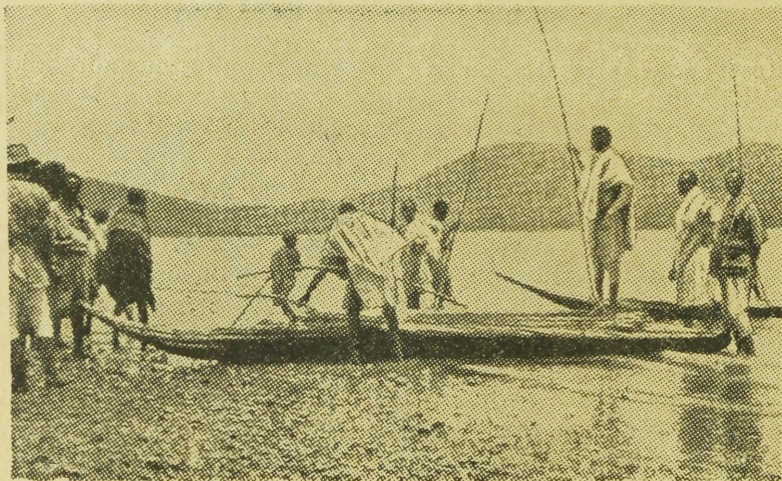
Keset Ida-Aafrikat, Amhara provintsi puna-mustade mägede vahel kätkeb 2000 meetri sügavune Tana-järv, mis Abessiiniale annab ülemaailmalise tähtsuse. See papüürusepatrikuga piiratud sisemeri on tekkinud sellest, et mingid vulkaanilised jõud on sulgenud tee mitmekümne allika veele. Hoolimata 3500 ruutkilomeetrit katvate voogude survest nad pole endale siiski leidnud rohkem kui üheainsa väljapääsu — Sinise Niiluse. Loomulikult ei suuda see kitsas kaljujõgi täiel määral rahuldada mitmekümne allika „ekspansioonitarbeid“, ja nii see siis tuleb, et iga vihmahooaja kestel Tana-järv tõuseb tervelt 1,5 meetri võrra ja ujutab üle umbes 600 ruutkilomeetrit kaldaäärseid maid. Sedasama teeb ka Sinine Niilus, ja nii muudab Tana-järve vesi Abessiinia „viljaaidaks“ Amhara ja Godžami provintsid.

Maa-ala Tana-järve ümber on viljakas ja selle elanikest on saanud kogu Abessiinia valitsejad. Omal ajal arvatavasti Jemenist sisse rännanud, on amhaarid vähehaaval enda alla heitnud kõik ümberkaudsed suguharud. Sinise Niiluse ääres asuvate provintside semiidid on saanud ülevõimu kõigi negroidide üle galladest danakilideni. Nad on moodustanud riigi suguharudest, kes räägivad 70 erinevat keelt ja murrakut ning paiguti üksteisest erinevad rohkem kui eskimod hispaanlastest. Amhaare võib nimetada Abessiinia vanemaiks kolonisaatoreiks. Tuhandete aastate eest juba nad on teinud seda, millele Euroopa suurvõimud hakkasid mõtlema alles möödunud sajandi kallakul.

Võimsate vulkaaniliste vapustuste alana Tana-järve ümbritsev Abessiinia koosneb kiltmaist ja tahvelkõrgustikest, milledesse metsikud jõed on uuristanud sügavaid kanjoneid — loomulikke liiklemisteid, veei sagedamini äga ületamatuid takistusi igasugusele liiklemisele. Ta koosneb loendamatuist, ligipääsmatuist kaljurünkadest, „ambadest“, mitmeti üksteist lõikavaist mäesürjakuist, mis teda idas eraldavad Somali kõrbedest, põhjas Punase mere katlast. Läänes kerkivad järsakud kuni 3000 meetri kõrgusele Asari mada-

likult, mille palavikusoodes elab ainult pühvlikarju. Samal ajal kui „dega's“, kõrgemal kohtadel võib sageli leida lund, kui „voina dega's“, keskmistel aladel valitseb jahe, mõõdukas kliima, mis vastab umbes Šveitsi omale, samal ajal on „kolla“, madalik põrgulikult palav.

Loode-Abessinias, vastu Sudani piiri asuvad Porfyri mäed, roheline marmoriga segatud kaljud, mis vanadel aegadel andsid eelistatumat ehitusmaterjali. Kõrgendiku edelakallak on lõhestatud jõgedega, mis pea kõik sisaldavad kulda. Siin on maapõuevarade ala, millest juba Kambyes unistas ja Herodotos kirjutas, mida nii

Kalapüük Tana-järvel.

Ptolemaios kui Gallus tema smaragdirikkuse pärast nimetasid „Salomoni varakambriks“. See osa Abessiiniast on kullaleiupaigana märgitud juba Ramses II pergamentkaartidel ja seal on avastatud rikkalikke kullasooni juba 1250. a. enne Kristust. Praegu laseb seal oma orjadel kulda pesta veel ainult must sultan Ghogoli, kuid paljud geoloogid on veendunud, et see ala kord veel saab kõigi kullaotsijate Mekkaks.

Radu mööda, mis peegelsiledad on loendamatu sugupõlvade astumistest, võib sellest aarete rajoonist pääseda orgudesse, mis näivad olevat otsekui teiselt planeedilt pärit: tumedad, liikumatud järved pilviulatuvate lehtpuude vahel tuletavad meelde troopikalist džunglimaastikku täis tundmatuid väändkasve ja kõige lopsakamaid õisi.

Äkki aga muutub pilt taas põhjalikult. Troopikaliste metsade asemel võib näha piirituid laavavälju — kivi ja aina must, surnud

kivi. Siis aga hääbub laava ja rändaja satub kunnumaadele, mille üksluisust mitmekesistavad ainult mõned ohakatutid ja kaktused. Kuni lõppeks kõik ruumi annab põldudele — sorgho ja mais, oder ja kohv — ning banaanide, õlipuude, föönikspalmide aedadele.

Ent ükskõik, kus need põllud ja aiad ka ei asuks, ükskõik, kas neid harivad paganlikud arussid või muhameedlikud gallad, lõikus kuulub ristiusku amhaaridele. Mehed riigi põhjaprovintsidest tumepruuni naha, kongus nina ja käharate juustega valitsevad kõikjal; kõikjal nad on kubernerideks, kohtunikeks, maksunõudjaks. Mehed Tana-järve ümbert moodustavad Abessiinia riikluse selgroo; Tana-järve ennast aga võib võrrelda riigi südamega, kust tuleb toitev veri kõigisse selle perifeersemaisse osadesse.

Riigi hällina Tana-järve ümbrusel on alati tulnud olla kõige ägedamate võitluste tallermaaks, kui küsimuse alla on kerkinud riigi iseseisvuse püsimine kategeoorilisemal kujul. Ja ikka on lahingud lõppenud sissetungijate kaotusega. Kuid Tana-järv pole keskse tähtsusega punktiks mitte ainult Abessiinia ajaloos. Aastatuhandeid on see sisemeri, mida juba Ptolemaios kirjeldas, mille portugallased Paéz ja Lobo 17. sajandi lõpul uuesti avastasid ja milles Bruce lõppeks 1770. a. leidis Sinise Niiluse allikad, olnud määrava tähtsusega kogu tsiviliseeritud inimkonna kultuurile: ainult temast on olenenud, et Sahara lääneserv ajaloo ürghämarusist saadik võis olla asustatud, et seal, tohtus 2000 kilomeetri pikkuses oasis võis tekkida üks inimkonna vanemaid kultuuritsentreid — Egiptus.

Juba vanal ajal seda aimati, kuid ei teatud kindlasti. Sellest hoolimata, et (nagu Diodoros kinnitab) üks Kreeka 7 targast kogu oma elu pühendas Niiluse tundmaõppimisele, et Aleksander Suur Tebaist ekspeditsiooni välja saatis Niiluse allikaid otsima, et Caesar väitis end nõus olevat kõiki sõdasid lõpetama, kui tal ainult õnnestuks näha suure jõe aastasadu saladusse jäänud allikaid, et Nero 54. a. p. Kr. kaks tsenturiooni välja saatis otsinguile ja mehed jäädavalt kaotas just niisama kui 6 sajandit varemini Pärsia kuningas Kambyses kogu armee, et selle küsimusega nii palju tegeldi, et lõppeks kõnekäänd Niiluse allikate otsimisest („*caput Nili quaerere*“) samatähenduslikuks muutus millegi hoopis võimatu ettevõtmisega.

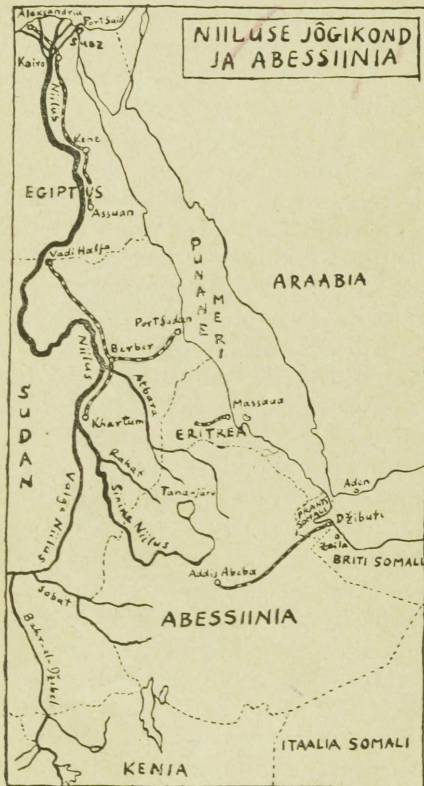
LALIBALA TAMMID

Alles 12. sajandil sai Egiptus täie selguse kätte. Kuid see maksis rasket hinda: selle eest tuli tasuda hirmsa põua ja näljahädaga.

Abessiinia oli siis juba 8 sajandit kristlik, Egiptus aga saratseenide võimuses, kes kiusasid taga kõiki mittemuhameedlasi kuidas aga oskasid. Niiluse allikaid valitses Lalibala, usklikumaid kõigest Abessiinia keisritest. Põgenike käest ta sai kuulda saratseenide

metsikustest ja otsustas karistuseks selle eest Egiptuse nälga lasta surra.

Lalibala oli täis usulist indu ja tal oli kasutada kaks idamaa valitsejate hirmsat relva — ajaküllus ja inimmassid. Võimsad kivimüürid kerkisid Atbara allikate ette, vägevad kanalid juhtisid teisale Sinise Niiluse vee. Vesi päris Niiluses langes ja Egiptus pidi vastu võtma ikalduse ikalduse peale.

Lalibala müürid, tammid ja kanalid, mida esimese valgena 1522. a. nägi Portugali saadik Don Rodrigo de Lima ja millele jäänused on alles veel praegugi, oleksid võib-olla maailma ajalugu viimasel 7 sajandil tunduvalt muutnud, kui mitte kuninga nõuandjail poleks õnnestunud tema meelt ära muuta. Põhjused selleks olid „sisepoliitilist“ laadi. Lalibala oli Niiluse veevaeseks teinud, oma riigi lõunaprovintsid aga vee- ja viljarikkaks. Selle tagajärjel olid lõunaprovintside vürstid kiiresti muutunud nii võimsateks, et ähvardasid tõsiselt Lalibala trooni. Vürstide taltsutamiseks Lalibalal ei jäänud muud üle, kui Tana-järve vesi tagasi juhtida vaaraode maale.

Ometi Lalibala ettevõtte oli selline, et see ei võinud hõlpsasti unustusse vajuda, ja järgnevad sajandid räägivad mitmeist katsetest seda korrata.

Bernardus, Aleksandria patriarhh, kes 1525. a. sai abunaks, kirjutab, et talle on ülesandeks tehtud paluda Portugali abi tammide ehitamiseks, ja tõepoolest: Alfonso Albuquerque, Portugali asekuningas Indias, esitab Lissabonis kolm korda täpsad kavad selle kohta, kuidas Lalibala ettevõtet uuendada, ning Abessiinia ajalooallikad kubisevad teadetest, mille järgi Kairo kaliifid on pidevalt saanud kingitusi Abessiinia valitsejatele, et omale kindlustada Niiluse allikate premeeste heatahtlikkust.

Euroopas olid kõik need asjad peaaegu tundmata kuni 1790.

aastani, mil James Bruce Edinburghis avaldas oma monumentaalse teose reisust Niiluse allikaile. See teos leidis omale innuka lugeja Napoleonis, kusjuures talle erilist mõju avaldas üks Bruce'i raamatus äratoodud, 1706. a. Abessiinia keisri Tekla Haimanoti poolt Egiptuse pašale läkitatud kiri. „Niilus on meie abimees,“ võib selles lugeda, „kuna jumal meile voli on andnud tema allikate ja vete üle, et teid karistada...“ Haimanoti ultimaatum oli ühe egiptlase poolt korda saadetud saadikutapmise tulemus ja avaldas egiptlastele sügavat mõju. Otsekohe nad olid nõus pakkuma ükskõik mis kahjutasu, kui ainult Niilus rahule jäetakse. Napoleon ei unustanud seda lugu, ja kui aeg täis sai, mil ta Egiptuses maale astus, ta esimene mure oli usaldusmehe saatmine Abessiiniasse — sõpruslepingut sõlmima Niiluse allikate isandatega.

VALGE JA SININE NIILUS.

Siis aga langes Napoleoni täht ja Euroopa hakkas taas unustama Niiluse allikate tähtsust. Mida vanaaeg aimas, mida kesk-aeg kindlasti teadis, see ei tundunud millegipärast uue aja geograafidele sugugi tähtsana. Unustati Sinine Niilus ja Abessiinia ning tunti huvi vaid seikluslike reisude vastu Valge Niiluse allikaile, Stanley reisukirjade, Süda-Aafrika vastu. Kuni eelmise sajandi lõpuni oldi kaljukindlad selles, et Egiptuse ja Sudani viljakus tuleb Valgest Niilusest. Inglismaa pidas kibedaid võitlusi Valge Niiluse jõgikonna pärast ja saigi lõppeks selle täielikult enda valdusse. Kuni siis geograafid ometi leidsid, et Valge Niiluse jooks liiga tasane on selleks, et palju viljakandvat muda ühes võtta, kuni tähele pandi, et liiga palju tema veest lihtsalt liiva nõrgub ja ära aurab. Kuni viimaks ometi mõttele tuldi asjade tõelist seisukorda mõõtmistega kindlaks määrata.

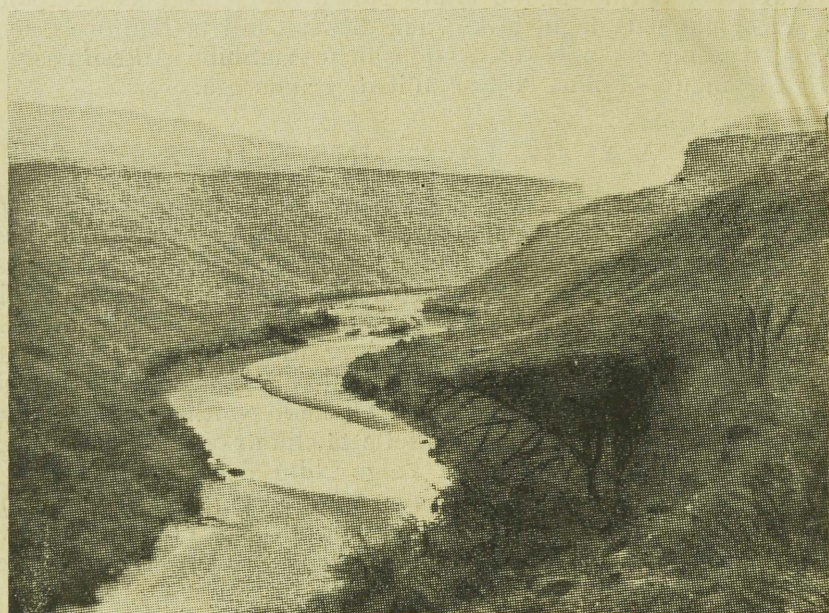
Need mõõtmised, mis korraldati Khartumi ja Berberi juures Sudanis, valmistasid kõigile asjasthuvitatuile pöraka üllatuse. Arvud, mis neil saadi, olid järgmised:

	Aasta keskmine	Tõusuaja keskmine	
Valge Niilus	820	800	} kantmeetrit sekundis
Sinine Niilus	1670	5750	
Atbara	380	2110	

Nagu tabelist nähtub, toob Valge Niilus kogu aasta jooksul päris Niilusele ainult $\frac{1}{2}$ sellest veehulgast, mis toob Sinine Niilus. Tõusuajal tema veemass aga moodustab ainult $\frac{1}{7}$ Sinise Niiluse veemassist. Kui nüüd Sinise Niiluse veele veel juurde lisada see vesi, mis tõusuajal toob samuti Abessiiniast tulev Atbara, siis langeb Valge

Niiluse osadus koguni $\frac{1}{10}$ -le, kusjuures ei tohi silmast lasta ka seda, et Abessiiniast tuleva vee mudasisaldus on paratamatult mitu korda suurem Valge Niiluse omast nende jõgede järsu langemise tagajärjel (Sinine Niilus oma 1000-kilomeetrise pikkuse juures tervelt 1300 meetrit, Atbara koguni juba oma esimese 300 kilomeetri juures 1500 meetrit).

Esitatud andmeist selgub ümberlükkamatu tõsiasi: Egiptuse rikkus ei tule mitte kusagilt Briti asumaadelt, vaid — Abessiiniast. Niipea kui see teatavaks sai, hakkas Euroopa taas huvi tundma

Sinine Niilus.

ürgvana „musta keiserriigi“ vastu. Tana-järve äärde, kuhu aastasadu polnud ulatanud ühegi valge inimese jalg, voolas nüüd kokku nii inglasi kui prantslasi, nii itaallasi kui ameeriklasi, nii sakslasi kui jaapanlasi.

Enamik neist uudishimulikest üüris omale paar „tanquaod“ — sulgkerget, pooleldi veega täidetud, papüüruusetüügastest paati, palkas karja vohito'sid ja võluri ning sõitis välja jõehobujahile. Vohitod laulsid oma kummalist ühetoonilist „Gumare, gumare... sina, kes sa meid toidad ja armastad, gumare, tule ometi oma laste juurde...“, aerutajad löid kooris sekka, niipea kui võlur oma häält paisutas, pooleldi suletud silmi, nagu näeks nad juba vaimus jõehobu rasvaseid lihakamakaid. Ja siis tulid tõepoolest vormitud

loomad lähemale, otsegu laulu maagilise külgetõmbejõu mõjul. 60, 40, 30 meetri peale... Ja mida kõvemini vohito, kes istub paadi ninas, hüügab oma „gumare't“, oma „Armas isa, tule ometi! Sinu liha on nii magus! Anna meile andeks, aga sinu liha on nii rasvane...“, seda kiiremini ujuvad jõehobud lähemale. Valged lasevad, ja järgmisel hommikul, kui laip veepinnale kerkib, roosa kõht ja kõik 4 jalga ülespoole, algab suur lustipidu. Juba ammu enne raipe nähtavale ilmumist ootavad vohitod summas kalda ääres — mehed oma kõige teravamate nugade, naised okstest kande- raamidega. Siis veetakse koletis kaldale ja nülitakse tal paari minutiga nahk maha. Niue- teni $\frac{3}{4}$ tonnis lihas seistes lõikavad vohitod hiigla-liha- kämakaid lahti. Ning ajal, mil lapsed peod täis toorest rasva võssa putkavad, mil naised kaldakividel nuge ihu- vad, mil koerad vedelema jäänud luukere paljaks näri- vad, mil hirmus hais ikka rohkem krokodille, hääne, šaakaleid ja kaarnaid ligi meelitab, algab lähedais vo- hito-külades metsik õgimine. Raagelt, ainult veidi kõrve- tatult pannakse liha nahka, toorelt imetakse üdi jõe- hobu hiigla-reieluudest. Siis seavad naised kuivama, mida vats enam vastu ei võta ja pidu on lõppenud.

Eurooplased Lääne-Abessiinia bambusemetsas.

Vohitodel, kel tänapäev niisama kui 50 aasta eest on ainult üsna primitiivseid oda- sid jõehobujahiks, milledega nad jõehiiglasele peavad andma sadu pisikesi pisteid, enne kui see sureb, tähendas valgete kütide ilmumine suurt õnnistust. Neis nähti vööraid jumala saade- tud olendeid, toidusthankivaid heategijaid. Ent kuidas vaatasid asjale ambaarid? Rikkalikud kingitused, mis valgete poolt osaks said nii Šoa kui Godžami, nii Tigre kui Begamdeni kuberneridele, jätsid neile esialgu mulje, et valged pidid olema veidi põrunud. Seepärast jäeti kummalised külalised rahule, anti neile vastukingi- tusteks pealegi veel toredaid veiseid kandliku juliste sarvedega, kitsi, õlut ja mett. Kuni viimaks taibati, et küllastajail hoopis teised huvid esiplaanil seisid jõehobujahi ja rahvakommete uurimise kõrval, et nad mitte ainult kentsakate nimede pärast („Rottide kirik“,

„Armastuse ots“, „Linnupesa“ jne.) Tana-järve saartega tahtsid tutvust teha, vaid et nende peasihiks ikkagi oli toitva Niiluse allikate kindlaksmääramine.

Sellest ajast peale kui William Garstin, kuulsa Sudani niisutamise kava autor, Inglise valitsuse ülesandel 10 kuud Tana-järve uuris, järgnes ekspeditsioon ekspeditsioonile. Uks kütiks või uurimisreisijaks maskeeritud kutseline veepsener ei saanud veel lahku-dagi, kui ilmus juba teine. Kõik Tana-järve kaldad on täis punaseid märke, milledega üks 1919—21 seal viibinud Inglise ekspeditsioon tähistas võimaliku veetõusu kõrgusi tammide valmishitamise korral. Igalpool võib leida lõhkeainete auke, milledest Ameerika sündikaadi White & Co „jõehobukütid“ 1926—28 võtsid mineraalide proove, ja laagriplatse, millel 1933—34 elasid Jaapani kultuur-tehnikud. 40 aastat keetsid valitsuste geoloogide „palverännakud“ Tana-järve äärde ja 40 aastat pole jäetud proovimata ühtegi vahendit, et Abessiinia väest ära kiskuda seda hiigla reservuaari, mis juuli ja septembri vahel Niiluse veepinda Assuani kohal tõstab tervelt 8—9 meetri võrra.

Juba eelmise sajandi 90-dail aastail olid Inglise asjatundjad kindlaks teinud, et Tana-järve äärde hõlpus on ehitada paise ja korrata Lalibala ettevõtet, et $1\frac{1}{4}$ miljonit hektaari uut Abessiinia pinda selle tagajärjel viljakaks muutuks, kuna Niiluse kaldad surmale oleksid määratud. Samuti nad olid kindlaks teinud, et teisuguste paisude korral $\frac{1}{2}$ miljonit hektaari Sudani kõrbe moonduks kõige lohkavamaks puuvillaväljaks. Nad olid need üliväga tähtsad asjad kindlaks teinud just siis, kui Inglismaa äsja Egiptuse lõplikult oma meelevalda alla oli saanud ja kui Gordon ning Kitchener just olid alustanud Sudani vallutamist. Nad olid need kindlaks teinud ajal, mis Londonis lõplikult maksvusele pääsesid Disraeli imperialistlikud ideed, mil raske võitlus „manchesterity“ ja uue imperialismi vahel oli lõppenud viimase võiduga ja mil Gladstone, kes veel 1893. a. oli arvustanud Egiptuse okupeerimist, oli sunnitud ruumi andma Salisbury'le.

Salisbury ei viitnud aega, vaid asus kohe tegema praktilisi järeldusi geoloogide ja geograafide uurimistulemustest. Kui Disraeli, kes khediv Ismaelilt 4 miljoni naelsterlingi eest oli ostnud Suezikanali aktsiate enamuse, selle meelitas raha asetama ühte — kuigi tulemusteta — ekspeditsiooni Abessiinia vastu, siis pidi tema õpilane Salisbury oma õpetajast veelgi kaugemale jõudma. Salisbury pani Niiluse allikate eest võitlema hoopis tugevama jõu kui Egiptuse khedivi — Briti puuvillatööstuse. Lancashire'i puuvillatööstus siples sel ajal raskeis kriisikrampides, kuna Ameerika, kes täitis 92% kogu maailma puuvillatoodangust, toorpuuvilla eest nõudis hindu, mis Manchesteri börsi ajasid otse meeleheitele. 1883. a. peale, mil Briti peaagendina Kairoosse asus lord Cromer, olid

Egiptuse puuvillaväljad Englise omad, ja ka Sudani puuvilla-ala oli langemas nende kätte. Plaanid Assuani hiiglapaisuks, 40 meetri kõrguseks punasest graniidist müüriks, mis pidi niisutama mitte ainult 200 000 hektaari kõrbe, vaid ka Inglismaale voli andma Egiptuse elu ja surma üle, lebasid valmina Colonial Office'is. Sir William Garstini arvates aga neil plaanidel polnud tegelikku tähendust, kuni kindel ei võidud olla, et keegi teine teist samasugust paisu ei ehita hoopis kõrgemale Nülose ülemjooksule, kuni Tana-järve ümbrus „ebakontrollitavate pärismaalaste“ käest polnud läinud Briti valve alla. Selle sihi saavutamiseks aga ei võetud ette sõjakäiku nagu Theodoros II aegadel, vaid pandi liikuma võimas diplomaatlik aparaat.

INGLASTE VÕITLUS THEODOROSEGA.

Kui Theodoros II 1885. a. Abessiinat valitsema asus, riigis kobrutas pea täielik anarhia. Tema eelkäijad olid olnud nõrgad valitsejad ja võim oli nende käest peaaegu täiesti ära libisenud suurnike kätte, kes oma isiklike kasude huvides upitasid alati troonile kõige äbarikuma võimalikest keisrikandidaatidest. Theodoros oli julgem kui tema eelkäijad ja otsustas teha suurnike intriigidele lõpu. Usku endasse ta ammutas vanast legendist, mille järele kord üks keiser nimega Theodoros pidi Abessiinia ühendama, islamiusu välja juurima, Jerusalemma vallutama ja valitsema enda poolt loodud suures kristlikus riigis. Ka enamik Abessiinia rahvast uskus Theodorose olevat selle ennustatud juhi. Nii läksid tema ettevõtted kõik libedasti kuni reformini, millega ta tahtis kaotada alamkuningate, ras'ide, auastet ja nende asemele ametisse panna enda vastu nimetatud tsiivilkubernerid. See kutsus esile 11 atentaati tema vastu, milledest 6 korral ta sai haavata. Ometi ta ei loobunud oma uuendustest. Kui seni — hoolimata mõningaist saadikuist ja reisi-jast — Abessiinia pinnale astumine võõrastele keelatud oli, siis tühistas Theodoros selle keelu, kuna ta tahtis välja pääseda rõngast, millega muhameedlased Abessiinat 7. sajandist peale olid piiranud, ja teha oma riiki „suure kristlike rahvaste pere liikmeks“.

Tulid saadikud, kaupmehed, igasugused õnnekütid — sest Abessiinia oli ju eurooplastele maaks, kust Salomon oli toonud oma templiaarded, kus pidi olema külluses nii kulda kui elevantilud. Kui aga saadikud loodetud aardeid kohe ei leidnud, nad hakkasid oma aega viitma Abessiinia „tsiviliseerimisega“. Üks Englise diplomaat näiteks, tegi Theodorosele etteheiteid loendamatute pidalitõbiste pärast, kes tänavail kerjasid, ja nõudis, et nende tarvis midagi ette võetaks. Et aga haiglaid ei olnud, laskis Theodoros tõbised kärnaste koertena kokku ajada ja pani nad kinni hiigla-õlg-küüni. Ja kuna Azadž, keisri „kammerteener“ oma isandat hästi

tundis, ta laskis küüni ilma pikemata õliga üle valada, et seda hiljem põlema süüdata. Kummatagi Theodorosele ei meeldinud teenri ninatarkus mõtetelugemisel ja karistuseks selle eest ta laskis Azadži ühes pidalitõbistega ära põletada. Inglise saadik aga saatis Londoni ilusa aruande, kiitis oma soovide otsekohest arvessevõtmist ja soovitas Theodorosega sõlmida sõpruslepingut.

Näis nagu areneks Abessiinias kõik kõige paremas suunas, kui äkki feodaalhärrade mässud Theodorose vastu muutusid nii sagedasteks, et saadikute julgeolek sattus tõsiselt hädaohtu. Nende aruanded kodumaale võtsid

Üks Abessiinia kammerherra tikitud toogas ametikepiga, millega valmistab teed oma kõrgele ülemusele.

kohe hoopis teissuguse ilme ja kui Theodoros 1866. a. üht-aegu ettepaneku tegi sõpruslepingu sõlmimiseks nii Napoleon III-le kui ka kuninganna Viktoriale, Pariis puikles kõrvale ja London ei vastanudki. Lepingute sõlmimise aeg näis mööda olevat; see maa võis veel küps olla ainult vallutamiseks.

Inglaste maneer Theodorost kohelda kui väikest neegripealikut pahandas keisrit väga ja ta võttis käsile Briti konsuli Cameroni. Cameron'il olid aga Londonist väga selged instruktsioonid. 1865. a. alustatud Suez kanal ehitustööd olid lõppemas. Äkki oli Ida-Aafrika ja Punase mere rand oma tähtsuses palju võitnud. Kuna teati, et tee Euroopast Aasiasse nüüdsest peale läheb mitte enam Healootuse neeme, vaid Punase mere kaudu, omistati äkki Egiptusele, Sudanile ja Abessiiniale palju suuremat

tähelepanu kui Kullarannikule ja Nigerialle. Ettekääne sõjajalale sattumiseks Theodorosega näis Britile väga ihaldusväärseks. Ja seepärast haavas Cameron negust nii põhjalikult, et see tegi, mida London just ootas: laskis vangistada Cameroni ja kõik välismaalased riigist välja ajada.

Ilma pikemate läbirääkimisteta Inglismaa otsustas välja saata karistusekspeeditiooni. 14 000 inglise ja 27 000 pärismaalasest sõdurit

tungis sir Robert Napier'i juhatusel Abessiiniasse. Ligi 32 000 ratsa- ja koormakandjat looma tassis moodsaimaid relvi ja varustust ja nagu Hannibali päevil saatsid vägesid sõjalevandid — 14 lontelukat vedasid suurtükke. Kuigi Napier teele oli asunud sihiga Abessiiniasse jäädagi, ometi ta taipas varsti, et ta palja vaenuga tol metsikul mägismaal kaugele ei jõua. Seepärast ta astus läbirääkimistesse Theodorosele vaenlike vürstidega ning sõlmis erapooletuslepingud Tigre, Lasta ja Šoa valitsejatega. Neid läbirääkimisi juhtis Sahle Selassie pojapoeg, noor Šoa kuningas ja kõigi nende lootus, kes Theodoroses nägid ainult usurpaatorit. See noor vürst, kes seekord alles näis tähtsusetu provintsi võimuhena, veidi hiljem aga läks ajalukku Menelik II Suure nime all, osutas juba siis erakordseid diplomaatlikke andeid, kuna ta oma patriotismi ei unustanud ka vaenlastega lepinguid sõlmides: Et edasi pääseda, pidi sir Robert Napier vanduma, et inglased jalamaid jälle lahkuvad, niipea kui nad on vabastanud oma konsuli Cameroni ning vangistanud Theodoros II.

Theodoros II.

„ÜKS LÕVI SURI...“

Oma vasallidest mahajäetuna Theodoros nägi oma välja-vaated täiesti lootusetuks kujunevat. Ta sulges enda Magdala kindluse. Selle asemel, et inglasi sisemaale meelitada, kus need hõlpsasti oleksid võinud ohvriks langeda näljale ja haigustele, ta asus Danakili kõrve äärsesse, enda meelest ligipääsmatusse kindluse. Ometi inglastel ei tulnud mõttesegi kaljujärsakuist üles ronima hakata — nad ainult pommitasid kindlust oma heade suurtükkidega. Mõju oli suurepärase. Kui Theodoros 13. aprillil 1868 oma poolehoidjaile vabaduse andis lahkuda, kui nad kardavad, tema juurde jäi ainult 16 ustavat. Varsti langesid ka need. Jäid veel ainult keiser ise, tema naine ja 2 last. Vangistamine kujunes paratamatuks. Siis tegi keiser oma viimase riikliku käsuga oma naisele ülesandeks inglastele 500 härga ja lammast kinkida, et nad oma võitu võiksid pühitseda. Ise ta aga võttis püssi ja laskis maha esmalt oma poja, siis enese.

See dramaatiline surm tõi Theodorosele uue lugupidamislaiane üle kogu maa. „Seal all Magdalas,“ laulsid bardid, „kajas karjatus. Üks mees suri. Üks lõvi suri, kellele häbina oleks tundunud langeda teise omasuguse käe läbi...“ Uhtlasi märkasid nüüd inglased kibedusega, kui vihatuiks nad endid olid teinud. Hädavaevalt said nad oma armeega veel niipalju korda saata, et upitasid troonile endale soodsama kandidaadi, ras Goldž-Kasa, kes oma keisrinimeks võttis Johannes IV, siis tuli neil kiiremas korras lahkuda. Sir Robert Napier ülendati feldmarssaliks, Magdala lordiks ja Bridporti krahviks; Theodorose pidumantel ja kuldne tiaara anti üle Briti muuseumile. Sellega oli lugu lõppenud. Inglased olid õigel ajal ära tundnud, et Abessiinia süiski sugugi kohane polnud otsesteks militaarseteks ekspeditsioonideks. „Juuda lõvi“ maad võis oma mõju alla saada ainult diplomaatlikul teel — selleks aga tuli teistel Abessiinia kallal oma hambad ära murda. Disraeli oli selleks kasutanud Egiptuse khedivi abi, kuigi tulemusteta, ja tema õpilane Salisbury otsustas katset teha Euroopa kogemusvaeseima ja auahneima suurvõimu — Itaaliaga.

Kui see manööver algas, kui Inglismaa nälg puuvilla järele otse hirmutava ulatuse oli võtnud ja Tana-järve ning Sinise Niiluse tähtsus selles mõttes täiesti selgeks saanud, siis raputas imperialismi palavik Euroopat parajasti just kõige rängemini. Riikidest, kes Abessiinia oma asumaaks oleksid teinud, polnud tõesti mitte puudust. Salisbury oleks hõlpsasti võinud leida võimsamaidki aspirante Abessiinia avantüüriks kui Itaalia. Kuid ta ei saanud igaüht kasutada. Prantsusmaa oli Aafrikas niigi juba liiga tugev ja muutus mitmel pool ebamugavaks. Hispaania ja Portugal aga näisid Colonial Office'ile liiga väsinuina selliseks ettevõtteks. Saksamaa võimsa võistlejana, kelle eest toorainete allikaid tuli kaitsta kõigi vahenditega, ei saanud loomulikult arvessegi tulla. Jäi ainult Itaalia. Ja nii otsustas London võitlust Tana-järve pärast arendada Itaalia kaudu; otsustas oma puuvillavälju väetada Itaalia verega Briti enda vere asemel.

III

ITAALLASTE „WATERLOO“ ADUA ALL.

Kui — pärast 1870. a. sõda — Euroopa suurvõimud Aafrika jagamisele asusid, tegi ka Itaalia katset saavutada temale kõige lähemal asuvat ala — Tunisi. Ta saatis asunikke ja kaupmehi tolele Apenniini poolsaare pikendusele Aafrikas, mahutas raha niisutusehitustesse, ehitas teid. Kui ta siis aga Põhja-Aafrikasse tahtis läkitada ka ametnikke ja sõdureid, segas äkki Prantsusmaa vahele. Tunis meeldis ka Pariisi imperialistidele, ja kuna Bismarcki sügav antipaatia koloniaalsettevõtete vastu, tema kava Prantsuse jõude merede taha siduda, et sel teel jahutada nende revanšitahet, Itaalia kavatsustele sugugi soodus ei olnud, ei jäänud Itaaliale muud üle kui loobuda. Tunis sai Prantsuse asumaaks, kuigi seal tänapäevgi elab 89 000 itaallast 71 000 prantslase vastu. Itaalia emad pidid — nagu nad seda tänapäevalgi teevad — kodumaale sünnitama sõitma, kui nad ei tahtnud, et nende pojad Tunisest esimest päevavalgust nähes sattuvad Prantsuse kodakondsusse.

ITAALIA KINNITAB KANDA PUNASE MERE ÄÄRDE.

Kõrval asuv Tripolis oli Türgi, Egiptus Inglise-Prantsuse mõju all. Roomal ei jäänud muud üle kui leppida Punase mere veel vabade kallastega. Üks itaallane, Sapeto nimi, oli Assabi ehitanud laevatehase, ja nii antigi Assab Inglismaa nõusolekul 1881. a. Itaalia kaitse alla. 1885 okupeerisid itaallased Massaua ja veel ligi 11 000 kilomeetri pikkuse Punase mere ranniku, mis kõik kuulutati Itaalia asumaaks.

See uus asumaa, Eritrea, näis maakaartidel küll üsna imponeerivana, tegelikult aga koosnes rannik vaid basaltkaljudest ja veetuist, ohakasist steppidest, ühe sõnaga pinnasest, mille viljakus võrdub umbes betooni omale. Tal polnud nii siis taimestikku sugugi rohkem kui naabruses asetseval, samaaegselt vallutatud Prantsuse Somalimaal, mille kohta räägiti, et seal leiduvat ainult üks puu,

ja nimelt plekkpalm kubeneri lossi ees, mis aga kolm korda aastas värskelt üle tulevat värvida, et teeselda klorofüllilist rohelist. Kõik see ei kohutanud aga itaallasi asumaast küünte ja hammas- tega kinni pidamast ja isegi edasi sisemaale tungimast. Muidugi polnud see sugugi kerge, sest mägisuguharud avaldasid visa vastu- panu ja valmistasid itaallastele Doggali juures 1887. a. koguni tubli veresauna. Ometi õnnestus itaallastel paar aastat hiljem val- lutada mõned kõrgendikuasu- lad ja sõlmida kokkuleppeid pärismaiste vürstidega. See sai võimalikuks ainult selle tõttu, et Johannes IV, inglaste poolt ametisse seatud keiser, oma vasalle taltsutada ei suut- nud, ning eeskätt targema ja võimsamaga nende seast, Soa valitsejaga ühist keelt ei leid- nud. Teatavad lepituskatsed ju ei puudunud nagu Johannes IV poja abielu Soa kuninga, pä- rastise keisri Menelik II tüt- rega, kuid nende mõju oli üürike. Ikka ja ikka jälle tuli Soa kuningale meelde, et Jo- hannes IV oli vaid usurpaa- tor, ja ta jätkas intrigeerimist tema vastu küll prantslaste, küll itaallaste abil. Ikka ja ikka

Johannes IV.

jälle läks asi avalike kokkupõrgeteni, mispeale Menelik Soasse tagasi tõmbus, Johannest täiesti tema arvukate vaenlaste hooleks jättes.

Nendeks vaenlasteks polnud mitte ainult maanäljased itaallased, vaid ka muhameedlikud mahdistid, kes 1886. a. peale lääne poolt Abessiiniat ründasid. Mahdistideks kutsuti Egiptuse Sudani mäs- sajate juhi M o h a m m e d A h m e d i — kes end „mahdi'ks“, proh- veti poolt ennustatud „lunastajaks“ kuulutas — pooldajaid. Mah- distid olid Egiptuse valitsuse vastu välja astunud, kui see orjakaup- lemise ära keelas, „püha sõja“ kuulutanud ja aastail 1881, 82 ja 83 hävitanud suured Egiptuse armeed. 1885. a. nad ründasid Khar- tumi ja tapsid Inglise väeosad ühes kuberner G o r d o n i g a. Alles K i t c h e n e r i l õnnestus 1898. a. mahdistidest lõplikult võitu saada.

Kuigi ka mahdistid tegutsesid itaallaste nõusolekul, saades neilt isegi toetust raha ja relvade näol, oli nende suurimaks trumbiks ikkagi Soa kuningas. 1887. a. märtsis saatsid itaallased tema juurde oma osavaima diplomaadi, kel Menelikuga õnnestus sõlmida era- pooletuse lepingut. Seejuures lubas Menelik garanteerida Eritrea

piire, kui itaallased tema tunnistavad ainuõigeks keisriks ja temale annavad 40 000 püssi, suurtükke ja laskemoona. Nähtavasti mõtlesid itaallased sel momendil tõesti ainult Eritreale, mitte aga Abessiinia vallutamisele, sest muidu oleks tõesti arusaamatu nende lühinägelikkus. Menelik omas nüüd esmaklassilist Euroopa relvastust ja võis Johannese vastu mässu tõsta, millal aga tahtis. Ometi kujunes olukord selliseks, et selleks polnud mingit tarvidust.

1889. a. tungisid mahdistid taas Abessiiniasse. Jälle peeti kibedaid lahinguid Tana-järve ümber. Menelik, kes otsekohe taipas, et küsimuses pole mitte ainult troon, vaid kogu riigi iseseisvus, unustas isikliku kadeduse ja tõttas oma hästirelvastatud meestega Johannesele appi. Aga veel enne kui ta jõudis Metammasse, oli otsus juba langenud: Johannes oli mahdiste hävitavalt löönud, kuid seejuures ometi ise lahingus surma saanud. Menelik tõusis Abessiinia isandaks, ilma et selleks mõrva vajagi oleks olnud. Ainsa Salomoni soost vürsti, juutide kuninga ja Saaba kuninganna järeletulejana tal polnud raske läbi suruda oma õigusi troonile. Peaaegu ühel häälel valisid riigi suured ja võimsad ta Abessiinia keisriks.

UCCIALLI LEPING.

Johannes oli surnud 8. märtsil 1889, Meneliku kroonimine oli ette nähtud novembriks. Itaalia tundis päris õieti, et nüüd polnud kaotada aega. Ja nii sooritas krahv Pietro Antonelli mitte ainult tähtsa diplomaatliku, vaid ka erakordse sportliku akti, läbides elukardetava Danakili kõrve rekordilise ajaga ja olles juba 2 nädalat pärast Johannese surma Meneliku laagris ja viies selle niikaugemale, et ta nüüd keisrina kinnitas omal ajal Šoa kuningana sõlmitud lepingut.

Menelik, kes kibedasti raha vajas kroonimispidustuste korraldamiseks, nõudis esmalt 6 miljonit liiri. Itaallased andsid 4. Teisel mail aga jõuti kokkuleppele ja kirjutati alla nn. Uccialli leping, millega Menelik kinnitab 1887. a. lepet ja lisab sellele veel uue kauba- ja konsulaarlepingu. Selle nüüd kogu Abessiinia kohta maksva dokumendi art. 17 näeb koguni ette võimaluse, et Rooma Abessiinat esindab läbirääkimistel võõraste võimudega.

Ajal, mil Šoa kuningas Entottos laskis end kogu Abessiinia keisriks kroonida, võttes omale tiitliks „Menelik II, kuningate kuningas, võidukas Juuda lõvi, jumala ohvitser“, tehti Roomast Uccialli leping teatavaks ka teistele suurvõimudele. Seejuures selgus, et tõlkijad, kes ürgselt amhaarikeelse teksti itaalia keelde ümber olid pannud, ebatublid, või õigemini, liiga tublid olid olnud, nii et tekst, mis amhaari keeles rakis ainult Abessiinia võimalusest end Itaalia esindada lasta, itaalia versioonis juba tegi selle kohustuslikuks.

Kõik oleks võib-olla sellegipärast veel hästi läinud, kui mitte Londoni Foreign Office nii pedantne asutus ei oleks, kui seal mitte ka näitlikult kõige ebatähtsamaid lepinguid hoolega ei uuritaks. Kui inglased nüüd said ärakirja Ucciali lepingu tekstist, nad märkasid kohe, et väike sõna „peab“ samaväikese „võib“ asemel sisaldab endas suuri võimalusi. Londoni diplomaatidel polnud raske impulsiivset Crispi't uskuma panna, et Menelik Ucciali lepinguga õieti on tunnustanud Itaalia suveräänsust mitte ainult Eritrea, vaid kogu Abessiinia kohta. Ühe väikese sõnakeseega oli Abessiinia ise enda asumaaks teinud!

Crispi, kellele sisepoliitilised hõõrumised mahti ei andnud allikate uurimiseks, kes Abessiiniast samavähe teadis kui tema nõuandjad ja kogu maailm, langes täielikult lõksu. Viimase riigina Euroopas ühendatud, igasugustele „rohumaadele“ hiljaks jäänud, vajas Itaalia tungivalt kõlavaid võite. Ikka teiste suurte poolt tagaplaanile tõrjutud, pidi Itaalia lõppeks näitama, et teda tõsiselt tuleb võtta. Seepärast avaldaski siis Rooma valitsus 1890. a. mais nn. „roheline raamatu“, milles näidati, et kogu Abessiinia nüüdsest peale kuulub Itaalia mõjupiirkonda, et riik, kust Salomon tõi oma aarded ja kus kindlasti on külluses nii kallismetalle kui ka rauda, sütt ja vilja, on vabatahtlikult seadnud end Rooma eestkostmise alla.

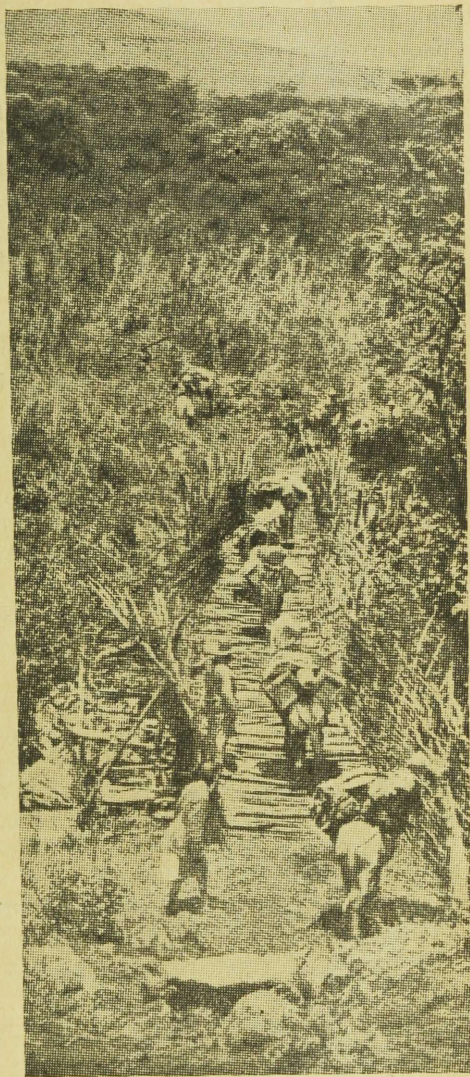
Võib-olla poleks ka Itaalia protektoraadiseletus veel katastroofini viinud. Kuid õnnetuseks teatas Menelik oma troonileastumisest Euroopa võimudele just siis, kui need olid ametis Itaalia „roheline raamatu“ lugemisega. Sellega arvestades Menelikule vastati, et teade tema troonileastumisest jääb kuuldavaks võtmata, kuni see pole esitatud Rooma kaudu...

Menelik ei saanud esialgu millestki aru, ka polnud tal sise-murede tõttu aega pikalt selle üle järele mõelda. Kuid siis tuli Prantsuse diplomaatiale appi. Oma saadiku Deloncle'i kaudu laskis Quai d'Orsay talle üle anda ühe eksemplari „rohelisest raamatust“. Nüüd protesteeris Abessiinia kohe Itaalia tõlgitsuste vastu. Kummatagi ta tegi seda viisakalt ja niisugusel kujul, nagu poleks küsimuses tõesti midagi rohkem kui üks tühine tõlkevinga.

Crispil oleks kerge olnud oma pead nüüd silmusest välja tõmmata. Et ta seda ei teinud, selles olid suurel määral süüdi kaks salaprotokollit inglastega 24. märtsist ja 15. aprillist 1891, milledes Abessiinia formaalselt tunnustatakse Itaalia „mõjusfääriks“ ja milledes Briti, kui talle garanteeritakse Tana-järv, Sinine Niilus, Atbara ja Rahad, itaallastele lubab lahkesti Kaffa, Galla, Harrari ja Oga-deni provintsid. Kui Itaalia, tahes näidata, et ta Menelikku ei kardaks, juba varem oli koondanud kaunikesi vägesid Eritreasse, siis hakkas ta nüüd päris avalikult oma piire edasi nihutama.

Kõik see ei meeldinud Prantsusmaale, kes ka tahtis Punase mere ääres mõjule pääseda. Kui Itaalia 1881. a. oli hakanud kanda

kirnitama Eritreas, kui inglased samal ajal Zeila ja Berbera okupeerimisega panid aluse oma asumaale Somali maal, tundis ka Prantsusmaa kohustust midagi ette võtta ja vallutas Oboki. 1884—86 ta laiendas oma mõjupiirkonna Džibutini. Nüüd, kui Itaalia suure lärmiga end Abessiinat vallutama seadis, kindlustas Prantsusmaa omale vaikselt ja ilma reklaamita ka suure mõju Abessiinia sisemaal. Palju kauem abessiinlastega ühenduses kui itaallased — Louis Philippe oli juba Sahle Selassiega, Meneliku vanaisaga sõlminud ühe sõpruslepingu ja 1843. a. Angolala leppe — informeeris Prantsusmaa Abessiinat pidevalt itaallaste kavatsustest ja kindlustas endale mitmesuguseid majanduslikke soodustusi. Need soodustused muutusid seda töotavamaks, mida pinevamaks läksid Meneliku suhted itaallaste ja inglastega, ja saavutasid oma haripunkti siis, kui neguse protestikirjadele Roomast veel vastati ainult vägede koondamisega Eritreasse. Just nüüd alustas Šveitsi insener Illg oma osaniku *Chefneux*'ga läbirääkimisi Džibuti — Entotto (selleaegne pealinn) — Harari — Valge Niiluse raudtee ehitamiseks. Ajal, mil Crispi Roomas trükkis Abessiinia rahasid kuningas Humberti pildi ja devii-siga „Itaalia kaitseb Abessiinat“, vahendas Pariis 1894 Abessiinia astumise maailma postiliidu liikmeks ja laskis tal trükkida kirjajamargid Meneliku pildiga. Ning ajal, mil Roomas peeti vaid tuliseid sõjakõnesid, sai Prantsusmaa 9. märtsil 1894 monopolkontses-

Karavan kitsast mäestikujõge ületamas.

siooni teede ehitamiseks Abessiinias. See löi vaadil põhja alt. Inglismaa nägi end eimiskiks peetavat, Itaaliale aga tundus, nagu oleks ta tehtud kogu maailma naeruks. Kaks päeva pärast Prantsuse-Abessiinia raudtee konventsiooni teadasaamist 19. aprillil, reisisid Itaalia delegaadid Londoni nõu pidama, mille tulemusena 5. mail 1894 Itaalia ja Inglismaa vahel sõlmiti kolmas Abessiinia jaotamise leping. Kohe seepeale Itaalia väeosad alustasid Tigre provintsi okupeerimist, kus neil õnnestus tungida kuni Aduami, mis aga varsti pidi kujunema kõigi nende lootuste hauaks.

SÕJATEGEVUS VASTU KINDRALSTAABI TAHTMIST.

Tänapäeval elarvamusteta tagasi vaadates selleaegseile sündmustele, näib, nagu poleks Roomas keegi sellele mõelnud, et nad ometi ise Meneliku olid varustanud kõige moodsamate relvadega, nagu poleks Roomas keegi lugenud ei sir Robert Napieri ega teda saatnud sakslase Gerhard Rohlfsi kirjeldusi Abessiinia maastiku raskustest, nagu poleks seal teatud, et Tigre provints õieti oli keisrinna Taitu, Meneliku naise, kaasavara ja sellisena ebasoodsaim punkt pealetungiks. Näis, nagu poleks keegi enam mäletanud, et need Itaaliast Massauasse toodud lehmad olid, mis 1889. a. oma nakatustõvega hävitasid 98% kogu Abessiinia karjast, et (kuigi tahtmata) itaallased need olid olnud, kes Abessiinia rikkaimad ja mõjukamad inimesed — „1000 lehma mehed“ ja „10000 lehma mehed“ — kerjusteks ja oma vihasemaiks verivaenlasteks olid teinud. Sellise olukorra juures polnud raske kogu maad nende vastu üles kihutada. Ajad olid muutunud hoopis teiseks kui Theodorose päevil. Kui sellel raske oli oma vürstegi taltsutada, võis Menelik ilma vähemagi vaevata 80.000 hästirelvastatud sõdurit kokku ajada ja nendega sissetungijaid välguna tabada.

Kui siis 1895. a. detsembris major Tiselli väeosa Amba-Alaghi juures täielikult hävitati, kui 1896. a. veebruaris itaalia garnison Makalles maha tapeti, oli Itaalia kindralstaabil Eritreas selge, et pealetungiaeg halvasti oli valitud, et Itaaliale mingeid väljavaateid polnud metsiku mägismaa vallutamiseks ja Meneliku kinnipüüdmiseks nii nagu inglased Theodorose olid kinni püüdnud. Kindralstaap hoiatas Rooma. Room aga ei saanud enam tagasi pöörduda. Rahanduslik olukord oli ammu juba katastroofiline, maksud olid nii rusuvaks muutunud, et Crispil veel ainult piiramis seisukorra abil õnnestus Sitsiilia mässulisi vaos hoida. 120 miljonit liiri oli juba välja antud Abessiinia sõjakäigu ettevalmistamiseks ja see kapital pidi end kuidagi renteerima. Rünnakut oli lihtsalt võimatu katkestada, just vastuoksa, seda tuli kiirustada. Ja nii sai

kindral Baratieri käsu mitte järele anda, nii telegrafeeris talle Crispi ühtlugu uusi manitsusi: „Sa kardad sellepärast, et oled kopsuhaige...“ Ning saatuse vanker veeres edasi oma käiku.

„Mul pole kavatsust,“ oli Menelik 1891. a. kõigile suurvõimudele kirjutanud, „rahulikult pealt vaadata, kui kes-teab kui kaugelt Aafrikat jaotada tahetakse. 14 sajandit on Abessiinia olnud kristluse saareks kesk paganluse merd, ja kui jumal minu maad seni on kaitsnud, siis teeb ta seda ka edaspidi. Ta hoolitseb selle eest, et Abessiinat ära ei jagata teiste võimude vahel. Varem oli meri meie piiriks. Meie ei taha vägivallaga tagasi püüda neid vanu piire, meie usaldame rannikuid valitsevaid kristlikke riike ja loodame, et nad meile võimaldavad juurdepääsu merele... Kuid meie iseseisvus — see on hoopis teine asi. Ajaloo ürghämarusest saadik me oleme olnud iseseisvad ja tahame selleks ka jääda...“

Nagu muu maailm, nii ka Room ainult naeris selle läkituse üle. Ent Menelik saatis kohe välja uue proklamatsiooni: „Vaenlane on tulnud üle mere; ta on rikkunud meie piire, et hävitada meie rahvast ja usku. Olen kõik teinud, mis minu võimuses, olen viis aastat läbirääkimisi pidanud, olen liiga kaua läbirääkimisi pidanud hoidlikkusest oma maa vastu. Vaenlane aga tungib ikka edasi. Ta uuristab ja õõnestab meie maad ja rahvast nagu mutt. Kolmainu jumala abiga tahan nüüd võita seda vaenlast, kel kõrvu pole kuulda. Saatku mind minu sõjakäigul igaüks, kellel selleks jõudu! Ja need, kes selleks on liiga nõrgad, võtku minu eest paluda...“

Nüüd Rooma naer suri huultel, sest kõikjalt tuli sõdureid. Oma kilpidega pühvlinahast, mõõkadega punastes tuppedes ja ürgsete odadega nad tulid Meneliku juurde. Pistolitega, mis prantslased neile olid ostnud, ja püssidega, mis olid saadud itaallastelt enestelt. Tuhanded tulid, kümned tuhanded, ligi sadatuhat. Pealikud kandsid leopardinahku õlal ja lõvinahku peas... Nende juhiks nimetas Menelik oma onupoja, Harrari kubeneri ras Makonneni, praeguse Abessiinia keisri Haile Selassie isa. Ras Makonnen surus itaallased tagasi Adua orgu ja lõi üksteise järele kõiki korpusi, mis kindral Baratieri talle vastu saatis. 12 tundi, kogu 1. märtsi 1896 kestis võitlus, siis olid kindralite Arimondi, Bormida ja Albertoni kolonnid hävitatud. Mis Itaalia armeest veel üle oli jäänud, põgenes ülepea. elama Eritreasse.

Kuidas see kõik juhtus? — Paljud arvavad, et Adua lahingut poleks üldse olnud või vähemalt see poleks lõppenud nii õnnetult itaallastele, kui tookordne Itaalia valitsus poleks vajanud kiireid sõjalisi tagajärgi lahinguväljal. Peaminister Crispi oli andnud suuri lubadusi kiireks eduks ja rahvas Itaalias ootas kärsitult nende vekslite lunastamist. Rooma pidi saabuma telegramm, mis pidi teatama suurest itaallaste võidust.

Negus oma suurte inimmassidega asus maa kaitsemisele. Arvuliselt ületas ta sõjajõud nelja kuni viiekordselt kindral Baratieri oma, kuid abessiinlastel oli süüa ainult veel viieks päevaks, kuna maa oli täiesti rüüstatud. Need viis päeva olid siis negusele otsustavad, ta pidi siis kas tagasi tõmbuma või asuma Itaalia laagri püramisele, mida negus väga raske südamega otsustas teha, sest võit näis talle võimatuks. Igal juhtumil aga oleks võitlus talle väga palju verd maksnud. Selle olukorra juures, kus Itaaliale ainuke õige tee võiduks oli lihtsalt äraootamine, kuni neguse vägedel lõpevad toidutagavarad, nõudis Crispi sisepoliitilise olukorra sunnil oma vägede võitluse astumist.

SAATUSLIK LAHING.

Algas see suur lahing sellega, et Itaalia väed öösel 29. veebruarist vastu 1. märtsi laagrist lahkusid. Kattteks jäeti ainult 2785 meest sinna. Päeval oli tugevasti vihma sadanud, mis kogu ümbruse muutis peaaegu läbipääsematuks. Niipea aga kui Itaalia rügemendid teele asusid, selgines ilm ja hele kuupaiste tegi terve manöövri nähtavaks.

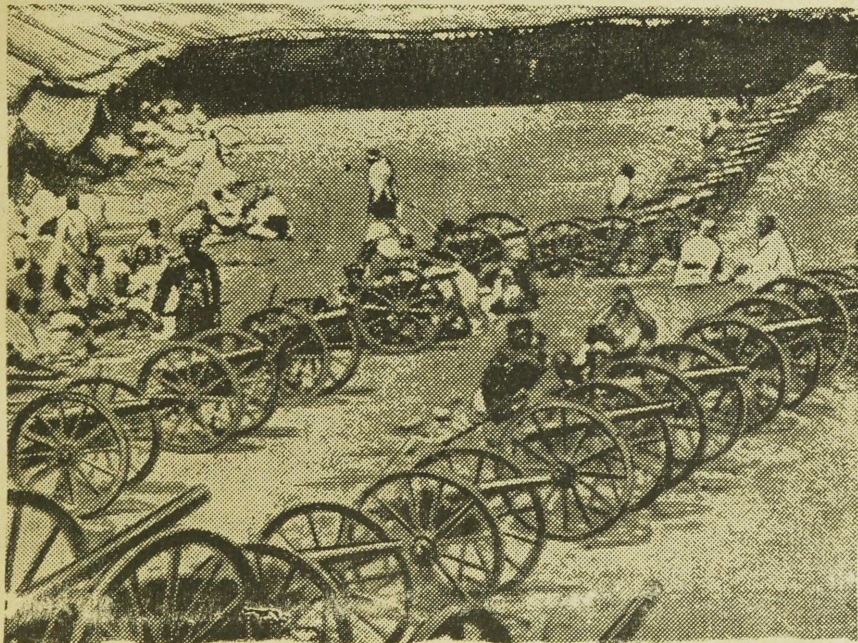
Crispi poliitilise auahnuse läbi hukatusse aetud, ei olnud Itaalia sõduritel isegi niipalju aega, et nad oleks end korralikult saanud varustada kaartidega. 14.520 meest, kes enesega kaasa viisid 56 kahurit, sattusid maastiku puuduliku tundmise tõttu öösel võimatusse seisukorda.

Neguse luureteenistus oli otse eeskujulik. Itaalia laagrit ümbritses kogu aja terve salakuulajate võrk. Iga pärismaalane, isegi iga turunaine ja noor tütarlaps luges seda enesele auasjaks, midagi vaenlase üle teada anda. Mida teadetest vähegi kasutada võidi, anti kohe neguse peakorterisse edasi. Üks amhaari junkur, kes kriitilistel tundidel viibis Abessiinlaste peakorteris, jutustab, et läbisegi iga kümne minuti järele tuli uus teade vaenlase liikumisest. Baratieri võttis küll kõik abinõud tarvitusele, et abessiinlaste tähelepanu kõrvale juhtida. Marsiti täielikus vaikuses, isegi suitsetamine oli kõvasti keelatud, siiski sai Menelik sellest kohe teada. Abessiinia eelpostid toodi kohe ära, et itaallased oma liikumises oleks täiesti julged.

Vahepeal tehti Itaalia väejuhatuse poolt kindlaks, et ainult siis märjal ja soisel maastikul kiire edasilikumine on võimalik, kui rügemendid üksteisest lahutada. Kindral Albertoni asus nelja tuhande mehega etteotsa. Väikese vahemaa järele järgnes talle kindral Bormida 3800 mehega. Marsi lõppu asus kindral Baratieri 2500 mehega, ja järelväge, 4200 meest juhtis kindral Ellena.

Ulemjuhataja kindral Baratieri käsu kohaselt pidid eelväed ootama, kuni teised järele jõuavad. Ka pidid kõik väed täielikus

vaikuses enne lahingusse astumist vähe puhkama, sest marssimine öösel porisel pinnal oli väga väsitav. Itaallased ei saanud peale oma väsitavat marssi puhata. Varasel hommikukoidikul andis negus käsu Itaalia eelvägesid rünnata. Kindral Albertonile tuli see täiesti ootamata: ta väsinud sõjavägi sattus otsekohe segadusse ja taganes. Järeletulev Bormida kolonn ei kannatanud ka seda välja ja taganes omakorda. Nii kestis itaallaste täielik taganemine kuni kindral Arimondi kolonnini. Nüüd katsuti Itaalia väejuhatuse poolt tõesti

Vanad Abessiinia kahurid, mida kasutati itaallaste vastu 1896. aastal ja mis veel praegugi tarvitusel.

austamist vääriva energiaga segadusse sattunud sõdureid koondada ja neid vastupanule uuesti organiseerida. Maastik aga takistas iga-sugu liikumist ja orienteerumist. Kahurväge ei saadud üldse tarvitusele võtta. Itaallaste auks peab küll ütleva, et nad kõik, nii sõdurid kui ka ohvitserid, üles näitasid ennastohverdavat vaprust. Seda on tunnistanud pärast ka abessiinlased. Kuid see kõik ei aidanud enam midagi, väsinud ja eksinud itaallased langesid pea kõik hirmsa ja halastamata vaenlase ohvriks. Kogu hommiku kestis hirmus tapmine, nagu see seal maal kombeks on. Kaks kindralit, 360 ohvitseri ja üle kümne tuhande mehe, kaasa arvamata veel vange ja raskesti haavatuid, jätsid oma elu lahinguväljale. 1. märtsi

hommiku kella kümneks oli lahing kui niisugune juba täiesti lõpenud, kestis veel ainult armuta tapmine...

Itaalias mõjus sõnum Adua lahingu kaotusest väga rusuvalt. Crispi valitsus lahkus ja uue valitsuse esimeseks sammuks oli rahusobitamise katse Menelikuga. 26. oktoobril sõlmitigi eelleping Addis Abebas, mis tühistas Uccialli traktaadi, tunnustas Etioopia täielikku rippumatust ja nägi ette Itaalia-Abessiinia piiri täpse kindlaksmääramise ühe aasta jooksul. Leping ratifitseeriti ja Menelikule makseti 10 miljonit liiri, kui „Itaalia sõjavangide ülespidamise kulused kõrgendatud hindade järgi“.

Kindral Baratieri anti sõjakohtu alla, kes oma otsuses „kahetses, et selliste raskete asjaolude juures pidi väejuhatus antama kindralile, kes oli nii palju madalam seisukorra nõuetest...“ Kuid mis see kõik enam aitas! Itaalia unelm Aafrika suurriigist, viljakaist kiltmaist, kullakaevandustest ja elevantluust oli sedakorda jõudnud lõpule.

IV

„MUST BISMARCK“.

Kui juba Meneliku võit itaallaste üle tema isikule oli andnud maailmapoliitilise tähtsuse, tema tõeline suurus tuli ometi ilmsiks alles rahu sõlmimisel. Sõjalise võidu saavutamisega oleks võib-olla toime tulnud ka mõni teine Abessiinia väejuht, vaevalt aga ükski neist. oleks jäänud nii mõõdukaks rahulepingu sõlmimisel. 26. okt. 1896 ta sundis Itaaliat alla kirjutama dokumendile, milles pidulikult garanteeriti Abessiinia iseseisvust ja tunnustati maksvusetuks Ucialli leping, kuid Menelik ei nõudnud omale ligipääsu merele, ei tahtnud oma riiki suurendada Eritrea arvel, ei teinud juttu sõjakahjustasust. Olgugi et Rudini, Crispi järeletulija Itaalia peaministri toolil, iga hinnaga nõus oleks olnud, et aga õnnetut Aafrika-avantüüri võimalikult kiiresti kaelast ära saada, olgugi et Eritrea tegelikult Meneliku vastu kaitseta oli — Abessiinia keiser ei nõudnud midagi, mis vaenutuld edasi oleks õhutanud, revanšitundeid pinevaks lõotsunud.

Maailm oli hämmastunud. Kui esimesed, väga kahvatud teated itaallaste kaotusest Euroopasse jõudsid, Menelikus nähti vaid neegrivürsti, kel veidi õnne on olnud. Nüüd, pärast Adua rahu, ta aga muutus äkki suurekaustaliseks riigimeheks ja sai hüüdnime „Must Bismarck“. Eks olnud ta ju niisama kui too suur sakslane mõningate aastate jooksul andnud riigile strateegilised piirid, vallutanud Galla, Harrari, Ogadeni, Guraghe ja osaliselt Kaffa provintsid? Eks olnud ta samuti üle 70 erikeelt ja murrakut rääkivale rahvastepaabelile peale surunud ühtlase riigi mõtte? Menelikku võrreldi Peeter Suure

Menelik II.

ja veel terve rea teiste riigimeestega, kelledega ta, muu seas, põrmugi ei sarnanenud, kuid midagi tõesti reaalist temast siiski ei teatud. Aegamööda paranes aga ses suhtes asi. Pärast võitu itaallaste üle Abessiinia muutus Londoni, Pariisi ja Peterburi silmis äkki „suveräänseks ja sõltumatuks riigiks“, kuhu tuli saata oma diplomaatlikud esindajad.

MENELIKU RIIGITARKUS.

Saadikud leidsid Menelikus idamaise despoodi, kelle autoriteet maksis vääramatult kogu riigis, mitte ainult seal, kus viibisid parajasti tema väeosad. Nad konstateerisid, et „Ba Menelik“ (= Meneliku nimel) oli kindlaimaks ja pühamaks vandeks kogu maal; et Menelik väiklane ei olnud nagu tema eelkäijad ja oma võimuga ei liialdanud; et ta julm oli, aga mitte hull, nagu Theodoros, kes oma uuenduste vastased vaimulikud pidusöögile kutsus, neid mitu päeva parima lihaga kostitas ja siis äraõigitud loomade nahkadesse laskis õmmelda ning kuristikku heita...

Sel Theodorosel oli ühel hommikul enne tavalist äratust uni otsa saanud, ta oli naisega tülitsetud, oli alarmpasunaid lasknud puhuda ja täies sõjavarustuses palee ette ilmunud, kus kohkunud vasallid põlvi lödistasid.

„Kes on teie seas, kes mind ei karda?“ küsis Theodoros. Kõik kinnitasid, et nad oma valitsejat väga kardavad.

„Miks ei karda mind siis minu naine?“ küsis Theodoros edasi. „Miks ei värise tema minu ees nii nagu teie?“

Halb vastus oli elukardetav samuti kui selle võlgujäämine. Vasallid kõhklusid kaua, enne kui üks neis avas suu ja küsis, kuidas negus rõivastatud olnud, kui naine teda ei kartnud. Theodoros tunnistas puhtsüdamlikult, et öise aja tõttu ta olnud sel momendil püksata...

„Selles peitubki lahenduse võti“, kostis nüüd vasall vapralt. „Kui sa kuldses mantlis, lõvilakk peas ja pantrinahk õlal, oma naise ette oleksid astunud, ta oleks kartnud nagu meie ja koos meiega kõik maailma rahvad. Ent alasti... alasti ei saa keegi valitseda!“

Theodoros oli aru saanud, oli nupukat vasalli sülelnud ja talle kinkinud pool provintsi. Ometi ta oli hüva õpetuse varstigi unustanud. Ikka ja ikka jälle ta oli näidanud end alasti. Ta viis oma reformid läbi avalikult, brutaalselt, vägivallaga; ta ei lasknud neid preestritel ja nõuandjail ehtida altruistlike mantlite kullaga. Ta näitas alamaile oma viha ja armastust, oma rõõmu ja meeleheidet otsesel, varjamatul, kujul. Ja see sai talle hukatuseks.

Menelik oli nikerdatud hoopis teisest puust. Viie aastaga ta viis läbi rohkem reforme kui Theodoros kogu oma elus, aga kunagi

ta ei lasknud läbi paista oma tõelisi kavatsusi, ei näidanud end kunagi alasti. Ta andis alati järele väikestes asjades, et nende varjul seda enam edustada suuri. Ta tõi Abessiiniasse sisse rea tähtsaid tehnilisi uuendusi (raudtee, telefon jne.), kuid ta ei naernud kunagi oma ümbruskonna ebausku. Ta mõtles samuti kui tema rahvas ja see oli tema tugevus. Ta kandis amulette nagu kõik teisedki, pidas õue juures ülal tähetarka (nagu seda teeb ka praegune negus Haile Selassie), kuid ei unustanud seejuures ka seda, mida nõudis muutunud olukord. Ta vallutas uusi provintse, tehes nende elanikud oma kaastöölisteks, mitte orjadeks. Ja nagu ta oma amuletid laskis valmistada alles täpsate võlureeglite uurimuste põhjal, nii ei võtnud ta midagi ette, mis enne põhjalikult läbi polnud mõeldud.

Sündinud 1844. a. Ankoberis, ta oli juba lapsena õppinud end vaos hoidma, oma plaane ja kavatsusi varjama. Kui tema isa, Šoa kuningas, suri, laskis Theodoros ta vangistada, kuna ta temas nägi kardetavat troonipretendenti. Menelik alistus, teeskles tahtejõuetut, kiitis heaks kõik Theodorose hullumeelsed tujud. Ta saavutas, mis ta tahtis. Kui ta 19. aastat vanaks sai, andis Theodoros talle oma tütre naiseks. Menelik mängis õnnelikku peigmeest, kuni valvet nõrgendati, ja põgenes pulmaööl. Ajal, mil armunud keisritütar tegi katset endalt elu võtta, põgenenud peigmees kuulutas enda Šoa kuningaks. See oli aastal 1865. Juba kolm aastat hiljem ta ruineeris Theodorose, sõlmides erapooletuse-lepingu inglastega.

„Mis asjakohaseks on osutunud“, tavatses Menelik sageli öelda, „seda pole põhjust asendada uuega“. Ja ta käis järjekindlalt selle põhimõtte järele. Mis tema vabastas Theodorosest, päästis ta ka selle järeletulejast Johannesest — jälle abiellus Menelik keisri tütrega, jälle võitis ta sellega usalduse. Nii suure usalduse, et Johannes talle valitseda andis kõik provintsid, mis ta Abessiiniale juurde vallutab. Õigus, mis Meneliku tegi nii tugevaks, et ta lõppeks prantslaste ja inglastega võis lepinguid sõlmida ja Johanneset täiesti isoleerida — just niisama kui ta seda oli teinud Theodorosega.

KAFFA MUINASMAA.

Kui Menelik Šoa kuningaks sai, polnud veel ei Kaffa ega Harrar (praegu Abessiinia rikkaimad provintsid) veel Abessiinia valitsuse all. 15. sajandist peale püsis Kaffas tugev neegririik. Kui amhaarid neile ikka enam ja enam peale surusid, ikka enam ja enam nende maid ära võtsid, asusid neegrid esmalt Gabba jõe allikaile. Inimesed Tana-järve äärest aga trügisid ikka edasi ja rüüstasid nende põlde. Kuni lõppeks 34 neegrisuguharu nõu kokku pidasid ja taandusid mägismaale Gofedo jõe ja Rudolphi järve vahel, kuni nad lõppeks

mindžo suhharu juhtumisel moodustasid riigi, mida sajandeid kõigi pealetungide vastu kaitsesid loomulikud kindlused ja millele nad hiljem kaevasad ümber ainult Hiina müüriaga võrreldava 6 meetri laiuse ja 3 meetri sügavuse kraavi.

Ilma et Euroopal aimugi oleks olnud, elas selle kraavi taga 19. sajandi lõpul tugev talupoegade tõug, kes end puhta hoidis karmide abielumäärustega, kes uhke oli oma rahvuslikule iseolemisele ja kelle valitsev dünastia, kaffitšod, pidas end Salomonist rikkamaks. Menelik teadis sellest riigist väheste kaupmeeste ja karavanijuhtide kaudu, kes Kaffa ja Abessiinia vahel ühendust pidasid. Juba oma vangipõlve ajal oli Menelik unistanud sellest muinasjuturiigist, oli kogunud andmeid selle kohta. Ta teadis 1850. a., et Kaffa keisril Kaje Nerotšol oli 40 vassalli, et maal vanad kušiidi preestrid taas ametisse olid seatud ja et keiser oma rahva üle valitses nagu jumal.

Kaffa naine.

Kaffa rikkuse moodustavad tema kallispuumetsad ja kohvi, mis seal kasvab umbvõsana teiste puude all. Mais, puuvill, oad, banaanid ja hirs annavad prisket saaki, ja isegi tänapäev hariliku kolme-põllu-süsteemi juures lõikus on nii rikkalik, et provints on üle külvatud maa-aluste keldritega täis nisu, otri, humalaid, tubakat, sibulaid, kõrvitsaid ja suhkrut.

Meneliku aegadel seda õnnistatud maad valitses Anderatša linnas noor Kaje Kerotšo läbikuldsele troonil, meetrikõrgune kroon peas, kuldphallos jõusümbolina käes. Haigrusused varjutasid teemante ja rubiine, mis katsid ta rõivaid, ja tema vasallide habemed

olid nii pikad, et tulid toppida otsapidi kirjude pükste värvli vahele. Laiu, piinlikult umbrohest puhastatud teid mööda liikusid pantrinahku ja lõvilakku kandvad sõdurid, mustavalget kirja nahkmütsidega talupojad. Naiste rõivad olid valmistatud peenimast niinest. Ilma et Euroopa õpetlastel sellest aimugi oleks olnud, elas siin, Aafrika südames, edasi kultuur, mida nad arvasid järeldada võivat ainult koltunud papüürustest, millede uurimisega nad panid nahka oma silmad. Ilma et Euroopal sellest aimugi oleks olnud, eksisteeris siin midagi Aafrika Tiibeti taolist, mida valitses jumal-keiser.

Selle rikka Kaffa keiserriigi vallutamisest oli Menelik und näinud juba lapsena. Mehena ta hakkas kohe šoasid välja õpetama

metsasõjaks. Ja kui siis Johannes talle lubaduse andis vallutatud maa-alasid omale pidada, ta alustas sedamaid kaffiitšode piiramist. Üksteise järele ta vallutas provintsid, mis sellele lõuna talupojariigile maksid makse, kurnates sellega Kaffa valitsejate majanduslikku jõudu. Siis tuli võit Aduas. Selle asemel, et nüüd loorberitele puhkama jääda, Menelik otsustas anda otsustava löögi lõunas. Itaalia relvadega, mäestikukahuritega, mis ta neilt oli ära võtnud Adua all, ta asus ründama kaffiitšode kivikindlusi. Üllatavalt äkki tungib Meneliku tähtsam väejuht Valde Giorgis Butto mägede alale, jahmatamapaneva kiirusega ründavad amhaarid Kaffa pealinna Anderašat. Kaffa sõdureil pole püsse, kuid sellegipärast nad kaitsevad end nii meeleheitlikult, et Meneliku sõdurid maa ümber ristivad „Kefu'ks“, s. o. „sandiks maaks“. Alles kui on maha põletatud Kaffa toredad metsad, kui teed on kasvanud täis kibuvitsapadrikut, kui on purustatud kõik Kaffa linnad ja külad, turuplatsid ja talud, alles siis kaffiitšod annavad alla.

Kaffa keiser Kaje Kerotšo tuuakse kuldseis ahelais Meneliku ette 1897. a. novembris. Alanduse märgiks ta kannab rasket kivi õlgadel. Uhes oma perekonnaga ta paigutatakse tubli vahi alla ühte kindlusse Entotto lähedal. Menelik oli teostanud oma lapsepõlveunelma: ta oli saanud Abessiinia rikkaima provintsi isandaks. Ta oli purustanud üsna eripärase kultuuri, hävitanud dokumendid ja kunstivarad, millede väärtust võib ainult umbkaudselt aimata hiljemavastatud jäänuste järgi. Ta oli Kaffa vallutanud vägivallega, kuid ta katsus seda hoida haavade pikaldase arstimisega.

Kaffiitšode keisri viimased truud usaldusmehed aga olid peitnud keisri ametimärgid ja krooniesemed. Aasta otsa otsisid amhaarid neid taga ja ainult äraandmise kaudu sai Menelik need viimaks kätte. Ta oli liiga tark selleks, et neid oma käes hoida. Et ükski Abessiinia vürst kunagi mõttele ei tuleks neid kurjasti tarvitada keskvõimu vastu, ta kinkis nad insener Illg'ile, šveitslasele, kes ehitas Džibuti- Addis Abeba raudtee ja kes 1896. kuni 1908. aastani oli Abessiinia ministriks. Aafrikast lahkudes Illg võttis need Euroopasse kaasa ja neid talletatakse tänapäevani Zürichis.

ADDIS ABEBA RAJAMINE.

Aga mitte ainult suurtes, otsustava tähtsusega asjades ei käinud Menelik kindlasti ettemääratud teed. Ka siis, kui küsimuses oli alguses vaid mingi tuju, ta võttis asja kõigiti süstemaatiliselt. Varsti pärast kroonimispidustusi oli Taitu, Meneliku naine, leidnud, et selleaegset residentsi, Entottot, piiravaisse mägedesse pikne sageli sisse lööb. See pani naise kartma ja pealegi igatses ta väga Finifini tasandikul asuvate Filuaha kuumaveallikate perra. Ta oleks meeeldi elanud nende läheduses. Menelik, kes hästi tundis abes-

siinia vanasõna, mille järgi „mitterahulolev naine majas võib mehe samaväsinuks teha kui reisul kõrge mägi ees“, otsustas sedamaid naise soovidele vastu tulla. Finifini tasandik oli täiesti inimesteta; seat polnud ühtegi puud ega põldu. Menelik aga laskis sinna ehitada oma lossi ja tema vasallidel ning ametnikel ei jäänud muud üle kui talle järele kolida ja samuti maju hakata ehitama. Nii tekkis Addis Abeba, „uus lill“, Abessiinia praegune pealinn.

Et linn tolmu uppus ja mingit varju ei pakkunud, laskis Menelik Austraaliast sisse vedada kiirestikasvavaid eukalüptusepuud, millised talle olid meeldinud piltidel. Ta peaaegu ruineeris end majanduslikult nende puude pärast, kuid selle eest on Addis Abeba tänapäev ainsaks metsatihnikusse peidetud suurlinnaks maailmas. See moodustab ka tema parima õhukaitse: olgugi et Addis Abeba on laialdane nagu Pariis ja sesooni kohaselt endas mahutab 100 000 kuni 160 000 inimest, ta on lennukeilt vaevalt nähtav. Tema 13 000 õlgkatusega maja sulavad hallroheline lehestiku merre, mis lõhnav saarena voogab päikesest kõrbenud, liivasel, 2400 meetrit üle merepinna asuval kiltmaal, mille lõpu moodustavad Herreri metsikud mägisakid ja Zekuala lillakad tipud.

Ainult täpsalt kohta teades ja hoolega sihtides võib hüglaukalüptusemetsas, mille teravat lõhna peetakse parimaks vahendiks malaaria vastu ja mis lähmataab kõik selle tänapäevani veel kanalisatsioonita pealinna halvad haisud, märgata gibbi, keisripalee, halle masse, ja ainult asjatundja võib leida lagendiku, mis tähistab võidusõiduplatsi totalisaatori ja betoontribüünidega, ning lennuvälja, mida ümbritsevad puud kõik kannavad võõrapäraseid nimesid — lendurite järele, kes nende vastu oma masinad puruks on sõitnud.

Linna keskel asub 8-nurgeline kirik — maa pühaku, St. Georgi katedraal, mille esisel platsil vahetpidamata sagib autode ja poolpaljaste pärismaalaste summ. Me näeme sõdureid purpurmantlites pikkade punasetupeliste mõõkadega kerjustest mööda marssimas, näeme omapärast segu keskajast ja P.-Ameerika provintsilinnadest. Siin, Georgi platsil ja Makonneni tänaval, linna peaulitsal, mis viib gibbi juurde, me kuuleme pidalitõbiseid hüüdvat oma „Thekla Haimonoti, jumala ema, püha kolmainsuse nimel“, näeme liikumas pimedate ahelikke, ikka järgmise käsi eelmise õlal ja kõige esimese peos nõõrijupp, mille teist otsa veab nägija, määrdinud rõivais lapsepõngerjas. Me näeme mehi ilma käteta, kellele mõni kaastundlik hing herneid suhu poetab — kurjategijaid, kes võib-olla kunagi ühe lamba on varastanud ja nüüd eluaeg peavad elatuma teiste armust.

Siis eksleb äkki mingi hele juga läbi eukalüptusetüvede: see on jõgi, millest tõmmunahksed noored neitsid kannavad vett. Lugeja

muidugi kujutab vaimus ette õilsakujulisi savikanne nende püstakail peadel. Vale puha! Abessiinlannad toovad oma vee vanades bensiiniplaksudes, milledest nii mõnelgi veel võib lugeda Shell'i või Standard Oil'i tähti.

Sellest ajast saadik, kui Menelik kõik selle löi eimillegist, on näiliselt vähe muutunud. Raadiojaama terasmastid on tulnud õlgkatusega tukkulitele lisaks, mõned valitsusasutiste kivimajad, paar uut eurooplaste kauplust — see on kõik. Eriti turuplats, gibbi kõrval linna teine keskus — on jäänud endiseks. Seal sõidutatakse hobuseid ja katsutakse muuli, sinna tulevad eeslid meekandamitega ja kamelid, kes tassivad puid, seal kükitavad vollod ja gallad, sudaneesid ja somalid nagu ennegi. Seal ostavad mehed Tigrest ja Soast, Godžamist ja Amharast omale jõehobunahast piitsu ja Jaapani puuvillariiet, padroneid ja amulette, kullatud riste ja elevantiluud, kohvi ja Ameerika lihakonserve, tühje konservikarpe, mis keedunõudena väga hinnas on, ja bensiiniplaksusid, mida võib kasutada nii katuselöömiseks kui viljasalvedeks, veeanumaiks kui rõivakappideks.

Igal kaubal on oma kindel koht. Siin on terve allee seebitükkidest, seal püramiidid kuivatatud sõnnikut — väärtuslikku küttematerjali. Puuturg, viljaturg, poti- ja nahaturg. Ka sadulsepä ja relvameistrid on kõvasti esindatud ning nende kaubal on alati minekut.

Lõhnade orgia valitseb vürtsi- ja võikauplejate turul. Võid müüakse kõrgete tornidena või madalaist korvidest. Ostja läheneb, võtab kamalu võid täis ja hõõrub selle oma ronkmustadesse juustesse. Või sulab päikeses, jookseb kukalt mööda alla õlgadele, käsivartele, seljale.

Turuäärsed tänavad esindavad igaüks eri tööstusharu. Uhes neist ripub tuhandete kaupa valgeid, kitsalt kedrekontide külge hoiduvaid pükse, mis lõhki kärisevad, kui neid kiiresti tahetakse jalast ära võtta. Samal tänaval vurisevad pikas reas õmblusmasinad. Nendega õmmeldakse soovijaile justostetud valgest riidest jalamaid mantlid selga.

Kõrval on päevavarjude tänav. Nad näevad tänapäev täpsalt samasugused välja kui Meneliku aegadel — väikesed, pikavarrelised, eredavärvilised. Menelik ostis hulk masinaid oma hobuste ja muulade karvakasvu piiramiseks. Varsti leidsid abessiinlased, et need ka inimestele väga hästi sobivad ja nüüd on neil palju tööd. On tualett lõpetatud, võib minna tänavafotograafide juurde, kellede kaamerad tuletavad meelde fotokunsti leiutamise algusaegu, kuid kulissid on seda moodsamad. Pistes pea läbi augu, võib iga abessiinlane omale saada pildi, mis teda kujutab „pesuehtsa piloodina“ moodsast lennukist välja vaatamas.

TRADITSIOONID JA UUENDUSED

Nagu juut, nii võib ka abessiinlane süüa ainult liha, mis košer on, millest veri viimse tilgani välja on jooksnud. Selleks seotakse tapetavale loomale nõõr sarvi ja jalgu ning aetakse teda siis ringis ümber. On ta hõigete ja odapistete, kisa ja punaste rätikutega küllalt marru aetud, nii et tal veri silmi ilmub ja vaht suule, tal lõigatakse kiire võttega läbi tagumiste jalgade tuiksooned. Siis aetakse teda uuesti ümber, sunnitakse ikka ja ikka jälle üles tõusma ja kihutatakse edasi. Alles kui ta juba üsna lõppemas, peaaegu täiesti verest tühjaks jooksnud, lõigatakse tal kõri maha. Liha aga raiutakse sealsamas — tapmine sünnib enamasti tänaval lageda taeva ja kõikide silma all — tükkideks ning müüakse maha. Sisi-kond jäetakse sinnapaika; selle kõrvaldamine jääb hüäänide ja šaakalite hooleks...

Jube loomapiinamine? Võib-olla, kuid siiski humaansem kui viis, kuidas arussid ja vallagad Ogadenis ja Boranis omale beef-steaksi hangivad. Seal lõigatakse lihtsalt elusail loomadelt paras pala tuharaist välja, mõnikord isegi seljalt või turjalt, ja heidetakse patta. Hirmus haav aga määratakse kokku savi ja taimemahlade seguga, mis paneb kinni vere ja hoiab mädanemise eest. Mõne aja möödumisel on auk kinni kasvanud ja operatsiooni võib uuesti korrata...

Jah, Abessiinia pole maa nõrganärvilistele inimestele. See on maa, milles amhaaride vähemik peab valitsema mitmesuguseid, hoopis erinevate traditsioonidega rahvaid. Menelik hoidis selle kääriva kogu koos just sel teel, et ta kellegi kombeid ei puutunud, et ta igapäevale omal viisil lubas õndsaks saada. Ja lugu pole teisiti tänapäevalgi. Kuigi on läbi viidud rida reforme, need piirduvad ometi rohkem asja väliskülje kui sisemise tuumaga.

Ka Haile Selasie, praegune negus, pole suutnud sinna midagi parata. Kui ta 1916. a. sai Abessiinia regendiks, ta keelas näiteks kurjategijate peksmise avalikel platsidel. Kuid ta oli sunnitud ehitama maja, kus süüdimõistetud käsist-jalust seotuna maha tõmmatakse kui tapaloomad, et neid siis pikkade, hobusesabajõhvidest keeratud piitsadega roosata, kuni nahk ribadena seljast maha tuleb... Vanatestamentliku põhimõtte „silma silma, hammas hamba vastu“ ei hakka negustegi võim, ja nii tuli Addis Abebasse ehitada veel teinegi maja, kus tapetu omaksed moodsal viisil mõrtsukale kätte võivad maksta.

See maja asub üsna hobuseturu lähedal. Kõrge müür piirab väikest mehkepikkuse rohuga kaetud platsi, mille keskel asubki hoone, millel on nii sünye ülesanne. Hoonel on ainult kaks ruumi: ühes seotakse surmamõistetute teatavas kindlaksmääratud asendis puutellingu külge, teises, mis sellest on eraldatud ainult madala müüri

peal asetseva laudklapiga, on müüri sees neli raudtoru. Neisse torudesse, mis kõik sihivad ühte kindlaksmääratud punkti — surmamõistetud südamesse — asetatakse püssirauad. Surmaotsuse teostajail pole muud muret, kui ainult triklile vajutada, ja tabamine on kindlustatud. Et korraldus on õige, näitab esimeses ruumis puutellingu taga asetsev laud, mille keskpunkt on üsna sõel sellesse jooksnud kuulidest. Pealiskaudsel vaatlemisel see hukkamise korraldus näib märksa humansem olevat ebakindlalt mõjuvast elektri-toolist ja nii mõnestki muust tsivilisatsiooni tippsaavutisest. Hukkamine sellel meetodil võib äparduda ainult halva laskemoona tõttu, mida ka mõnikord olevat ette tulnud. Et Abessiinia, nagu mitmete teistegi sõjakate rahvaste juures, maksab verise kättemaksu põhimõtte, siis kuulub mõrvari hukkamisel püssiraudade sihttorudesse asetamise õigus ainult ohvri neljale lähemale sugulasele. Sellega on vendetta ainult moderniseeritud, kuid tema ürgvana tuum on jäänud puutumata.

MUUTUNUD VAIM.

Ometi, kõigest hoolimata, on midagi muutunud ka rahva mentaliteedis, kuigi seda esimesel pilgul kerge pole tabada. Vana Abessiinia on ühes Menelikuga surnud. Amhaarid mõtlevad praegu hoopis teisiti kui 20 aasta eest. Fassaad on enam-vähem jäänud, aga nagu termiitidest läbi söödud majal sel puudub sisemine tugevus, puudub vankumatu usk pärimuslike seaduste ja kommete eksimatusse.

Ja see on võib-olla Meneliku kõige suurem tegu: et ta oma maa vaimu muuta oskas, ilma et maa ise seda oleks märganudki. „Must Bismarck“ tõukas ümber, mis aastatuhandeid oli püsinud, ilma et sellest oleks aru saanud isegi tema lähemad nõuandjad. Tema eelkäijad olid muutnud tühisusi ja välisusi nagu nüüd jälle teevad tema järeltulijad. Menelik aga muutis hinge ja vaimu, oma rahva sisemist olemust, eeskätt sellega, et ta murdis läbi Abessiinia isoleeriva koore, et ta oma rahva sundis läbikäimisele Euroopaga, mis endaga paratamatult pidi kaasa tooma väärtusmõtude nihkeid.

Adua juures oli Menelik oma maa iseseisvust edukalt kaitsnud. Kas oli ta selle raudtee ehitamisega uuesti kaotanud? Oli ta Abessiinia avaliku võõrastevalitsuse alt päästnud ainult selleks, et seal võiks maksvusele pääseda peidetud võõrastevalitsus?

Meneliku aegadel, kui itaallased maalt välja aeti, abessiinlased olid uhked endi omapärale, oma rahva paljudele kummalistele kommetele. Nad ei häbenenud kõveraid tänavaid, ei ka seda, mida meie nimetame orjapidamiseks. Joodi teed soola ja mitte suhkruka, söödi liha toorelt, vürtsiti hirsileiba kastmetega, mis ajasid

vee silma. Aga keegi ei mõelnud sellest häbi tunda. Abessiinia oli juba kord teissugune kui Euroopa, ta polnud seepärast parem ega halvem. Valgete kombesid olid kummalised. Aga neid austati niisamuti nagu nõuti omaenda kommete austamist.

Tänapäev puhuvad Addis Abebas teised tuuled. Tänapäev tahab igaüks oma muula vahetada autoloksu vastu, tukkulit plekkonni vastu. Tänapäev näeb Abessiinia valitsus igaühes, kes kirjutab, et sõdurid palja jalu jooksevad, et tänavail on rohkesti pidalitõbiseid, et kohtumõistmine ei erine palju Salomoni aegadest, lausa riigivaenlast. Vähe sellest, abessiinlastele ei meeldi enam isegi nende tumedad näod, ja iga märkus selles suunas võib neid põhjalikult vihastada. Et loomulikult hiiglariiki, nagu on Abessiinia, ei saa ümber muuta ühe sugupõlve kestel (Menelik suri ju alles 1913!), siis katsutakse nüüd vähemalt euroopalikkust teeselda.

Seejuures juhtub sageli lustakaid lugusid, nagu näiteks sõdurite paraad Haile Selassie kroonimispidustuste ajal. Kui Saksa delegatsioon päralt jõudis, tahtis keiser sellele näidata khakiülikonda kandvaid, troopikakiivrites ilusaid eliitväeosi. Mehed ei tulnud aga harjumata rõivastusega toime ja näis täiesti võimatu olevat neid erarongi kohalejõudmise ajaks jaama saada. Mis teha? Keisril hea nõu kallis ja tehti siis erarongile korraldus Akakis niikaua oodata, kuni väeosade euroopaliseks muutmine läbi oli viidud ja Addis Abebas kõik vastuvõtuks valmis.

Abessiinia eliit teab, et sellised asjad ebaauväärased on, et rahvas, kel nii pikk ajalugu on kui abessiinlastel, seda õigupoolest ei vaja. Kuid ega see teesklus olegi abessiinlastele enestele mõeldud, vaid eurooplastele, valgetele, kes midagi sellest maast ei tea, kes teda ei mõista ja, võib-olla, ei tahagi mõista, kuid kellede mõistatus ometi võib tuua nii palju kahju. Parem siis juba natuke teeselda, kui see hoopis vähem maksab kui mitteteesklemise võimalikud tulemused.

Aga, et üldse teeselda tahetakse, et kõigi vahenditega teeselda katsutakse — kas pole see suurim muutus Menelikust saadik? Kas on see lagunemise tunnus või — või tähistab ta tõusu? Kas oskas Menelik seda ette aimata?

Need, kes teda tundsid, kirjeldavad teda kui suurt, rasket meest näoga, mis üllatavalt sarnanenud Inglise kuninga George V näole. Ainult huuled olnud palju täidlasemad, palju meelelisemad. Ja paar hammast „soojendanud end päikese käes“. Meneliku silmi kõik kirjeldavad äärmiselt kavalatena. Kas pani Menelik teadlikult veerema revolutsiooni, mis nüüd Abessiiniat raputab? Tema kaasaegsed ei tea midagi öelda selle kohta...

MAAILMA KALLEIM RAUDTEE.

Uus aeg tabas Abessiiniat õieti Šveitsi inseneri Illgi ja tema prantslasest osaniku Chefneux' saabumise ning Džibuti — Addis Abeba raudtee ehitusega.

„Ärgu saagu see tee redeliks,“ oli Menelik Illgile öelnud lepingut alla kirjutades, „mis Abessiinia mägede najale asetatakse nagu redel kindluste ründamiseks“. Ja ta kirjutas teele ette suuna, mis näib olevat tingitud sellest kartusest: Tee pidi kõigepealt kulgema 500 kilomeetrit läbi rajatu ja veetu kõrbe, vältima hoolikalt viljakamaid provintse, mööda hüllima nii Harrarist kui Tsertšerist, ühe sõnaga punktidest, mis sõja ajal võiksid olla hõlpsamini purustatavad, kuid väga raskesti kaitstavad.

Sellegipärast tähendas raudtee ehitamine ukse praokile laskmist, sellegipärast oli hetkel, mil Menelik kontsessioonile alla kirjutas, vana Abessiinia, vana, täiesti autarkne feudaalriik lakanud olemast. Raudteega olid maale tulnud mitte ainult uued tarbed, vaid ka uued ideed. Ja ühes selle raudteega muutus põhjalikult ka abessiinlaste suhtumine välismaalastesse. Kas tuleb see sellest, et välismaail reisivaid abessiinlasi sageli barbaarsete neegritena koheldi, et valged kodus vaevaks ei võtnud end vaos hoida, nagu nad seda olid sunnitud olnud tegema maa pärisperemeeste armust sõltuvate reisijatena? Või on ikka tugevamaks muutuv antipaatia võõraste vastu ainult teatav liik kadedust? Kindel aga on see, et sellest ajast peale, kui abessiinlane sunnitud on eurooplase ees tsiviliseeritud teesklema, ta ei saa teda enam hästi sallida. Ja need pole mitte enam ainult Harrari muhameedlikud rändõpetajad, kes oma koraanitundides jutlustavad, et neil „valge nahk on nagu üssidel, kes elavad mädas“, et nad „surnud liha söövad ja päikest kardavad, kuna see jumala tõrvik nad lihtsalt surmaks, kui nad oma pea julgeksid paljastada enne tundi, mil hüään läheb otsima raibet...“

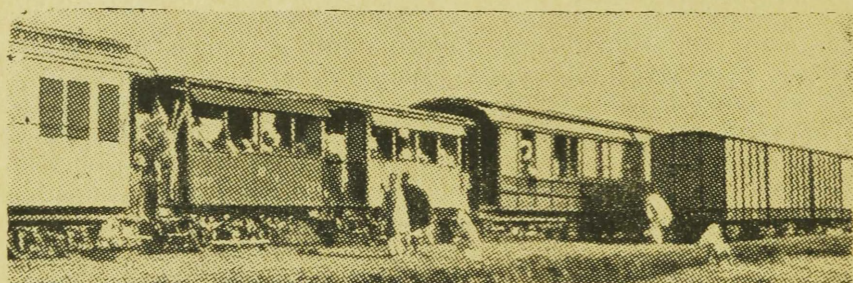
Nagu jaapanlased, tahavad abessiinlased kasutada iga euroopa uuendust. Nad palkavad ametisse valgeid eriteadlasi, aga nad põlgavad neid enamikul juhtudest ja näevad neis ainult tööriista, mis kõrvale heidetakse, kui ta oma ülesande on täitnud.

Raudtee ehitus kestis kaua. Kuid mitte ainult sellepärast, et Pariisis ja Londonis aktsiate pärast kakeldi, sõjaohtlikke intriige sõlmiti. Ei, veelgi tähtsamaks viivitajaks kujunes asjaolu, et liinil ikka ja ikka jälle insenerid maha tapeti, töölisartellid paljaks riisuti.

Rannikult sisemaale suundudes läbib raudteeliin kõigepealt laia kõrvevöö, milles on ainult mõningaid üksikuid kohti, kus leidub vett. Loomulikult võeti sihiajamisel seda arvesse ja püüti hoiduda neile lähedale. See aga viis paratamatult vaenujalale nomaadidega, kelledele need veeaugud tähendasid ainsaid eluallikaid, kellede kitse-

karjad ja kamelid pidid nõrkema janu kätte, kui nood võõraste hüiglaslikud suitsusülgavad mustad koletised nende vee ära jõid. Läbi nende kõrbede olid seni kulgenud ainult kamelikaravanid ja — üle 200-kilolistele raskustele — härjakärud, mis enamasti vajasisid kuus kuud, vahel aga ligi aasta Addis Abebasse jõudmiseks. Nad liikusid pärismaalaste pealike kaitse all, kes neilt võtsid üsna priskeid makse. Sageli nõrkesisid loomad kõrveliiva ja koormad jäid sinnapaika. Need olid küll kindlad issade ja danakilide, mitte aga termiitide eest, kes kuni keelte ja pedaliiteni panid kord nahka isegi klaveri, mis Room negusele tahtis kinkida. Mõnikord aga täitsid veoloomade aset pärismaalased ise ja teenisid ilusat raha.

Nüüd aga ähvardas raudtee sellele kõigele lõppu teha, sellepärast — häda raudteele! Insenerid ei tundnud maad ega inimesi:

Rong Džibuti — Addis Abeba raudteel.

nad haarasid püssid ja lasksid, selle asemel et teha kingitusi. Lõppeks palkas raudteeühing ametisse vahemehe, ühe valge, kes juba 30 aastat kohapeal oli elanud ja kõike pidi hästi teadma. Paraku juhtus see mees aga just olema relvakaupleja, keda rahu inseneride ja suguharupealike vahel kuigi sügavalt ei huvitanud. Kallalitungid ei lakanud. Ja kuna issad, danakilid ja addalid, kes selles piirkonnas elavad, veel tänapäevgi kuuluvad maailma verejanusemate rahvaste hulka, olid need kallalitungijad nii julmad, et varsti polnud enam leida ühtegi kogenud tehnikut, kes nõus oleks olnud uue raudtee juurde teenistusse asuma.

Poolnälginud on nood issad ja danakilid, suured ja kohutavalt kõhnad. Nende määrdinud, petise võiga sissemääratud juuksed ulatavad neile puusadeni, millede ümber nad ainsa rõivapalana kannavad tükikest gazellinahka. Ei kustki nad kerkivad äkki esile, lõõmavi silmi kui hundid, ja aina tapavad... Täna just niisama kui raudteerajamise aegadel kannab enamik mehi jaanalinnusulgi juustes, paljud raukseid rõngaid randmete ümber, mõned vaskseid käevõrusid. Need ehted peavad tähistama nende kui meeste väärtust. Noormees, kes tahab, et mehed temaga räägiks kui

omasugusega, peab enne tõendama oma julgust: ta peab tapma ühe mehe naabersuguharust või võõra. Peab võidumärgina kaasa tooma selle mehetunnused. Ja alles pärast esimest mõrva ta tohib pista jaanalinnusule oma juustesse. Et saada raudrõngast randme ümber, ta peab juba tapnud olema kaks vaenlast. Kes aga kannab vaskset käevõru, see peab võima ette näidata kolme tapetu mehetunnused.

Üks preester, kes veetis 30 aastat Somali kõrbedes, üks vähe-seid valgeid, kes elusalt on tagasi pöördunud „raisatud appi-hüüete tasandikult“, isa Baitemay, jutustab ühest vanast issast, kes juba poisikesena ristiusu vastu oli võtnud ja kogu elu veetnud vagaduses kristlike põhimõtete kohaselt. Kuni surmatunnini mees polnud kunagi osutanud tagasilangemiskalduvusi endisse olukorda ja paater oli tema hingeõnnistuse pärast „igavestel rohu maadel“ üsna mureta olnud. Oma viimases pihtimuses aga, juba peaaegu surmaagoonias, on ometi valla murdunud pärimuslikud instinktid ja mees pole jõudnud küllalt haliseda selle üle, et ta peab kärvama kui naine, et ta pole korda saatnud ühtegi tapmist, et tal pole ette näidata ühtegi mehelikku trofeed. See häbi näis talle lihtsalt talumatuna ja preestril tuli palju vaeva näha tema rahustamisega.

Veel tänapäevgi kirjeldatud suguharud peavad argpüksiks iga täiskasvanud meest, kes pole jõudnud raudrõngani randme ümber. Mees kahe või kolme vaskvõruga aga pälvib kõikide austust — ta saab parema koha ja suurema jooginõu pidusöökidel, tema naine võib kaevu juures teised lihtsalt kõrvale tõugata, ei tarvitse kinni pidada tulemisjärjekorrast ega oodata. Veel tänapäevgi otsivad adoitamarad, kardetavaimad danakili röövlite seas, sageli üles veetud, üksildased lahesopid, et neis oodata tormi eest varju otsivate pärilpüüdjate või kalurite saabumist. Nad joovad „doma't“, corozo-palmide mahla ja luuravad mustpruunide kaljude taga. Kalurid otsivad ranna läbi, et vältida kardetavaid jalajälgi (mis tuul juba ammu tasaseks on puhunud), teevad kindlaks, et lähedal pole ühtegi kaevu. Kui nad siis hädaohtu aimamata laagri üles löövad, on nad juba esimesel ööl adoitamarade ohvrid, kes laibad laevale tagasi tassivad, sellele augu põhja puurivad ja siis merele tagasi saadavad, kus ta lühema aja pärast põhja vajub.

Metsikuile inimestele lisandub metsik loodus. Abessiiniat ümbritsev kõrvevöö üdini kõrbenud kollakasvalges päikeses, mis siin paistab veel julmemini kui Saharas. Maapind on paljas, lõhkine, ronkmust. Loendamatud teravate kantidega kivid, nii rusika- kui majasuurused, lebavad kõikjal ja jätavad mulje, nagu oleks siin võitlust pidanud mingid titaanlikud olendid. Must kõikjal, kuhu aga silm ulatub, surmavärv, mille päikeselõõsk paneb aina jubedamalt kumama.

Kui pärast lõputuid raskusi viimaks esimesed liiprid olid paigale asetatud, rööpad neile peale kinnitatud ja varustusrongid juba võisid sõita, tuli hoolega valvata veevõtmiskohti. Kus seda tegid valged, seal imes päike varsti välja viimase energia nende kontidest. Nad muutusid poolhulludeks, eksalteeritud narrideks, kes enam isegi õieti ei teadnud, kuidas end üleval pidada. Ainult mõned üksikud neist pioneeridest on tänapäeval veel elus.

Dauenles, Abessiinia piirijaamas, mis nagu enamik teisigi koosneb vaid paarist lagunud savihütist, veetornist ja plekkaidast, elab üks vana kreeklane, kes esimesena kaasa aitas Abessiinia ühendamisele välismaailmaga, kes siin on elanud 30 aastat, päev-päeva kõrva, kes kunagi ei lähe ligidasse Dirredauasse, mida tema 30000 elanikuga võib ikkagi nimetada linnaks. Kuid Dauenle kreeklane ei räägi enam. Tal pole selleks enam mingit huvi. Kui mõni valge tema „büroosse“ ilmub, tal pole sellelegi öelda midagi muud kui oma danakilidelegi. Määrdinud, narmendavais linaseis rõivais konutab kreeklane mõne kasti, mõne kaubapaki taga. Ei ühtegi puud kümnete kilomeetrite kaugusel, ainult kivikõrb. Ainult metsikud issad ümberringi, kes tapsid tema tütre, kui see just täiskasvanuks oli saanud. Kuid Dauenle kreeklane ei nurise. Lõpmatu üksindus on kustutanud tema huvi välismaailma vastu.

Ei, raudtee ehitus polnud nalja-asi. Ja ta arenes nii pikka-misi, et kontsessioon iga hetk tühja ähvardas minna, kuna üksikute etappide valmistaamine oli seotud tähtaegadega. Mehed võitlesid kui sangarid. Kokkupõrgete vältimiseks hakati viimaks kaugemale hoiduma veevõtmiskohtadest — selle eest tuli aga ehitada kilomeetritepikkusi veejuhtmeid, kõrgeid viadukte. Kõik see tegi raudtee kallimaks maailmas ja sellepärast on sellel tänapäevalgi tariifid nii kõrged, et temal sõidab ainult kaks reisirongi nädalas. Need rongid vajavad 800-kilomeetrise vahemaa katmiseks, mis Addis Abebat lahutab Džibutist, 70 tundi, kuna nad sõidavad ainult päeval. Öösiti aga on peatus Dirredauas ja Haašis, sest ka kõige drakoonilisemad karistused pole suutnud issasid võõrutada raudtee lõhkumisest ja varastamisest. Seejuures nad kasutavad nii äärmiselt meelitavalt kõrbe lebama jäetud rööpaid odaotste, mõõkade ja raudrõngaste valmistamiseks, kuna liiprid omakorda annavad kõige tore-damat tulematerjali ning telefoni- ja telegraafijuhtmed väga vastupidavaid „ohelikke“ loomade köietamiseks. Saab ainult päeval sõita, kuna millalgi ei või kindel olla, et järgmise käänaku taga raudtee asemel paljas kõrveliiv ei tuiska. Ja isegi siis, kui raudtee terve on, pole sõit sugugi hädaohutu — raudteeliin meeldib puhkepaigana väga hiiglakilpkonnadele, kes suuremal hulgal kokku kogunedes võivad rööbastest välja lasta ka kõige moodsama rongi.

Pärast 19 aastat kõige visamat tööd ja pidevat võitlust nii poliitikute, metsikute pärismaalaste kui ka metsiku looduse vastu

Addis Abeba raudteejaam.

on raudtee nüüd sunnitud nii kokku hoidma, et rongid sageli enne Dirredauat seisma jäävad, kuna neil süsi on otsa lõppenud. Ja sõiduplaani täpsus on saavutatav ainult sel teel, et läbisõidujaa-mades ametnikud kellaosutid paras jagu tagasi keeravad, kui rongi päralejõudmisest on signaliseeritud. Ent kõigest hoolimata see tee on muutunud Abessiinia elutuiksooneks, kõigest hoolimata ta on Meneliku suurimaks teoks.

MAANTEED, TELEGRAAF JA TELEFON.

Aga mitte ainult raudteega pole Menelik jäädvustanud oma nime Abessiinia tsivilisatsiooniloos. Tema ehitatud on ka riigi esimene korralik, mootorsõidukeile sõidetav maantee. See tee viib Addis Ababast Addis Alemi ja selle ehitamist kirjeldab sakslane Jannasch, kes Meneliku juures oli sõjaliseks nõuandjaks 1902. kuni 1908. aastani, järgmiselt:

„Nagu sipelgaist krabiseb mäejalg kivikandjaist, keda keiser laseb ehitada esimest maanteed oma neitsilikku riiki. Püsside, odade ja mõõkade asemel uhkeil sõduritel on õlgadel kivikoormad. Nende näod on tusased — võib näha, et nad ei tee meeeldi seda tööd, need sõdurid, kes on võitnud oma vastaseid nii põhjas kui lõunas ja isegi itaallasi Aduas. Nii mõnigi rebelleeriv pilk vilksab kurjakuulutavalt: Milleks selline sunnitöö? Kas ainult valgete pärast, kes ei pääse midu edasi?

Aga keiser tahab seda. Ja kui Menelik käsib, peab isegi jõgi jooksuma ülesmäge, ütleb rahvasuu. Paari päeva eest Džanhoi — nagu rahvas Menelikku armastas nimetada — oli andnud manifesti: „Kui ma teid tööle kutsun meie maa kõigist nurkadest, siis mitte selleks, et teid piinata, vaid selleks, et teid hoida liigmugavuse, laiskuse ja kergemeelsuse eest. Sest praegu, mil sõja-ajad on möödas, peab igaüks kandma oma koormat.“

Ma istun akaatsia varjus ja ootan ühes oma „baldarabba'ga“, saatjaga, kes minu juurde on määratud tõlgiks ja juhiks. Äkki tuleb kusagilt pahvaka viisi värsket õhku. „Džanhoi! Džanhoi!“ kostab hüüatus suust suhu. Ning juba lähenebki peenelt rakendatud muula seljas Menelik, oma rahva ebajumal, hüigla saatkonna keskel. Kuhu ta ilmub, seal kummarduvad massid. „Endžet houlatšū?!“ (Kuidas käsi käib?) — kõlab heeroldi hääl.

Minu baldarabba on tabanud õige hetke. Äkki me seisame keset seda kihinat, kõigest sammu 6 tema majasteedist eemal. Ma hüppan sadulast ja teen oma kummarduse. Keiser on mind tähele pannud ja noogutab sõbralikult. Ta on üsna lihtsalt rõivastatud, nagu teisedki: must burnus harilikul valgel rüül, mis koosneb sär-gist, pükstest ja šammast. Krapsti olen jälle sadulas ja tungin nüüd valitsejale aina ligemale, vürstide ja kuberneride sekka. Keiser on inspeksioonireisul tee-ehituse juurde. Äkki ta peatub ühe suure

kivihunniku juures, laskub sadulast ja — juba on kogu kavalkaad istunud. Vaatan imetlusega, kuidas keiser suure kivi õlale vinnab ja sellega edasi sammub teepõhja poole, milleni on maad mitusada sammu. Maa suured ja vägevad järgnevad oma valitseja eeskujule. Ükski ei taha maha jääda. Muidugi ka mina mitte. Oma treenitud füüsilise jõuga, mis mu nii mõnigi kord elus on päästnud suuri- maist ohtudest, ma haaran paraja kivimüraka ja sammun lustakalt teistega kaasa. Me viime kivid paika ja tuleme tagasi ning võtame uued. See kordub kümnekond korda ja meie kõik nõretame higist . . .“

Raud- ja maantee kõrval Menelik tõi sisse ka rea teisi euroopa- likke uuendusi. Ta vedas telegraafitraadid üle mägede oma riigi kau- gematessegi provintsidesse ja telefonitraadid kõigi oma tähtsamate vasallide asupaikadesse. Igal ajal ta võis nüüd rääkida ükskõik millisega oma kuningaist või kuberneridest, need aga, hoidku selle eest, mitte omavahel. Ainult negus võis telefoni kasutada, ja see andis talle teatava sarnasuse jumalaga. Tema hääл kostis korraga igale poole, näis kõikvõimsana ja omas maagilist mõju.

Meneliku telefoniliinid on praegugi olemas. Paljud hilisemad reisijad on kirjeldanud oma kummalist meeleliigutust, nähes neid tuhandete kilomeetrite kaupa kulgemas läbi metsiku maastiku. Keset kõige üksildasemat jäätmaad võib kohata traati ronimas virgalt üle mägede, orgude ja kuristikku, primitiivselt kinnitatud vahel puude ja põõsastegi külge. Mis ime siis, et rikked on sage- dased ja et liinid vahel kuudekaupa ei tööta. Kuid nad eksisteer-ivad ja annavad maale teatavas mõttes siiski teissuguse ilme.

POLIITILISED REFORMID.

Nii oli Menelik ette võtnud hüglahüppe karavanidest raudteeni, jalakullerist telefonini. Vähe sellest — ka puhtpoliitilisel alal tema pingutused krooniti eduga. Vaevalt oli ta itaallased võitnud ja *de facto* näidanud, et Abessiinia on iseseisev maa, kui ta sõlmis lepingud Prantsusmaa, Itaalia ja Inglismaaga, milles need seda tunnustasid ka *de jure*. Küll ei suutnud Menelik sellega takistada et ikka ja ikka jälle katset tehti tema maa vallutamiseks või vähe- malt varjatud kujul sõltuvusse meelitamiseks. Kuid ta oskas oma kolme tugevat naabrit nii üksteise vastu välja mängida, et ühe pingutused halvasid teise omi.

Prantsusmaa oli seotud sõpruslepinguga 1897. aastast, oli oma raudteega nagu Abessiinia osanikuks tehtud, kuna selle kui taga- maa edust ja õitsengust olenes kõige otsesemalt ka raudtee, Džibuti sadama ja kogu Prantsuse Somalimaa edu ja õitseng.

Raskemat hinda Menelikule maksis juba julgeolek inglaste eest. Pärast pikka kõhklemist, alles pärast kindlale veendumusele jõud-

Abessiinia praegused ministrid.

Esiplaanil vasemalt paremale: sõjaminister ja keisri asetäitja Ras Mulugeta, senatipresident Bletvidet Velde Tadick, keiser Haile Selassie ise, keisri erasekretär Tzahafitzaz ja välisminister Blatingeta Herony.

mist, et inglased talle tõepoolest võivad olla hädaohtlikeks vastasteks. Kirjutati 1902. a. Londonis alla leping, milles Abessiinia kohustub mitte ehitama paise Tana-järve kaldale, üldse mitte midagi tegema, mis võiks mõjustada Niiluse veeseisu. Menelik kirjutas lepingule alla, kuna ta nägi, et inglased hõlpsasti oleksid võinud hakata Sudani piire ida poole nihutama, kuna tal ju hüglatammide ehitamiseks niikuinii raha poleks jätkunud, kuna ta uskus, et 10–20 a. rahulikku elamist inglastega küllaldane hind on mõningate kontsessioonide eest.

Oma maa majanduselu arendamiseks tõmbas Menelik ikka enam ja enam kaasa Saksamaa abi. Liiga kaugel selleks, et väeosi

kohale saata, see riik näis talle mitte ainult parima ja noorima aita-
jana, vaid ka kõige hädaohutuma kaastöölisena.

Itaallasi Menelik palju arvesse ei võtnud, kuna ta oletas
et Briti ja Prantsusmaa kadedus isegi küllaldased on teda Abes-
siinia piiridest eemale hoidma — viga, mis abessiinlastele lõplikult
on selgeks saanud alles 1935. aastal...

Oma riigi piirid selliselt enam-vähem kindlustanud, oma va-
sallid abielusidemetega kaudu ikka kõvemini oma perekonnaga sidu-
nud, sai Menelik lõppeks aega ka sisepoliitiliste reformide läbi-
viimiseks. Doktor Vitalien, üks prantsuse arst, kelle isiklikule
mõjule Pariis kõige rohkem tänu võlgu on oma prestiiži eest Abes-
siinias, koostas talle mingi administratsiooniplaani ja nii kutsus
Menelik, kes juba ligi 20 aastat päris üksi oli valitsenud, oktoobri-
kuul 1907 ametisse 7-pealise ministeeriumi.

„Täna tahan end lasta mõjutada Euroopa kommetest,“ kir-
jutab ta oma instruksioonides uutele ministritele, „ja sellepärast
teie saate need kirjalikud juhised, millede järgi teil tuleb käia.
Teie peate katsuma omavahel mitte tülitsema, peate maha suruma
igasugused omavahelise kadeduse tunded ja püüdma alati ühisele
arvamusele jõuda. Ainult siis võib mul teist kasu olla selle maa
valitsemisel, ja kasu sigib sellest ka rahvale. Seni olen üksi täitnud
seda ülesannet. Need, kes meid arvustavad, ei hinda minu pingu-
tusi ja arvavad, et ühe inimese mõtetest vähe on, et suverään end
peab ümbritsema ministrite, nõuandjatega. Loodan nii siis, et teie
minu tööd kõigiti hõlbustada katsute, et teie laisad pole ega kade-
dad, mitte luksusjanused ning mitte liiga kergesti alistuvad halba-
dele mõjutustele. Loodan, et teie oma rahvast armastate...“

Puha soovid, mis paraku mitte täide ei pidanud minema —
välja arvatud ainult üks erand, ras Makonnen, praeguse neguse
isa. Ja ametid, mis Menelik rajas, on — kui uskuda 30 aastat
Abessiinias elanud inimesi — praegugi ostetavamaid ja halvemini
organiseeritud maailmas. Ainult ühte rollidest, mis Menelik neile
ette nägi, täidavad ministrid tänapäevalgi veel korralikult — nad
on säilitanud midagi familjaarset, on jäänud tööpoolest rahva isa-
likeks sõpradeks.

ÕIGUSEMÕISTMISE OMAPÄRASUSI.

Kohtuminister, näiteks, on auväärne härra, kes rändab ringi
gibbi loendamatuil õuedel ühe vaidlevate meeste salga juurest
teise juurde. Talle järgneb klapptooli kandev tener, ja iga natu-
kese aja tagant asetatakse tool kusagile tühjade bensiiniplastide
ja muu koli kõrvale, minister istub ning kohtumõistmine algab.
See on väga lihtne. Ministriale ulatatakse ümbritsejate poolt mingi

kirjataht, mis kujutab enesest kaebust või palvekirja. Minister loeb ja juba on üks sekretär sule kastnud teise kantavasse tindipotti ning dokument kirjutatakse alla. Enne kui tint on jõudnud kuivadagi, paber ulatatakse tagasi palveesitajale. Ikka ja ikka jälle põlvitavad inimesed ministri ette ja suudlevad tema varbaid. Igast küljest räägitakse talle midagi, kuid minister ei tõsta silmigi. Ta teeb käega mingi märgi ja tõuseb. Järgmisel õuel istub jälle hetkeks oma klapptoolile, kirjutab taas alla mingi paberi. Varsti on vabaõhu-audients lõppenud — kohtuministeeriumi asjad puhkavad, kuni minister jälle suvatseb gibbisse ilmuda... Nii oli lugu vähemalt mõningad aastad tagasi.

Selline ametipidamine võib ju tunduda kummalisena, kuid tegelikult temast piisab täiesti, sest kohtuministeeriumi agendad Abessiinias pole just kuigi mahukad, kuna seal tänapäevgi pole ühtegi kirjutatud seadust peale võlaõiguse. Kõik on jäänud nagu see oli aastatuhandete eest, ja kuigi mõned karistused meile võivad tunduda brutaalsetena, nad vastavad masside mentaliteedile igatahes hoopis paremini kui meie seadused. Abessiinia õigusemõistmise meetodid on kummalised, kuid nad pole sugugi tulemusvaesemad meil politseilisel ülekuulamisel ja kohtu-uurija juures praktiseeritavaist meetoditest. Nii Addis Abebas kui mujal seda võib näha igal sammul.

Seal istub näiteks jõuk talupoegi lõõmavas lõunapäikeses, nähtavasti terve küla. Me näeme rauku, naisi, lapsi, haigeid: samuti lehma, kitsi, kanu ja koeri. Paar zabaniat hoiavad koos selle omapärase seltskonna, ühe lähedase puu vilus aga istub üks vana, auväärt abessiinlane, valge, punaste äärtega šamma õlgadel. Ta sööb, joo, näib rahulolu ja mugavuse kehastusena. Tema seljataga kükitavad gerad, külavanem, ja üks valge, nähtavasti kaebaja, sest kogu etendus pole muud midagi kui „afarfata“, mingi kuriteo uurimine.

Kuna „mugavuse kehastus“ puu vilus, kes pole keegi muu kui kohtunik, päikese käes kõrbevate kahtlusaluste karja nagu tähelegi ei näi panevat, muutuvad need iga minutiga ikka rahutumaks ja rahutumaks. Nad on juba varahommikul oma tukkulitest välja aetud, nad pole veel midagi söönud, veised on näljased ja karjuvad, naised hakkavad üksteist sõimama. Tööpäev on mokas. Kuumus muutub aina talumatumaks. Ja kõik ainult koti kohvi pärast, mis on varastatud... Kõik teavad loomulikult, kes on süüdlane. Nad on ju kõik ise joonud seda varastatud kohvi. Aga esialgu nad jätavad mulje, nagu võiks nad igavesti süün istuda ilma et ükski neist suud avaks. Kui nendega kärgitaks, neid ähvardataks, peks-taks — nad võib-olla jääksidki vait lõpuni. Nii aga, kui keegi neist ei näi hoolivat peale askarite, kes ei lase neid koju minna, seltskonda haarab varsti igavus ja kohutav närvlikkus. Ning varsti peale keskpäeva teatab kohtunikule vanade delegatsioon, et nad

on kuulnud šimberosid (= linnukesi) rääkimas. Šimberod on muidugi ainult sildiks, mille all toimub süüdlase ülesandmine. Mehed ei saa sinna midagi parata, kui šimberod on rääkinud, et süüdlane on see ja see. Kohtunikule on sellest küllalt ja talupojad võivad minna koju. Juhtum on lahendatud.

On kahtlusaluste hulk väiksem, tarvitatakse „afarfata“ asemel nn. „leivameetodit“. Küpsetatakse maisileib ja jagatakse nii mitmeks suureks tükiks kuupalju on kahtlusaluseid. Kohtunik või külavanem loeb ette nõiavormeli ja ühe teatava palve kestusel peab siis leib olema alla neelatud. Veel mitte kunagi polevat süüdlane sellega toime tulnud. Ta mälub ja mälub, kuid suu jääb kuivaks ning leib aina kasvab suus. Seks ajaks, kui asjaosaline veendumusele jõuab, et täiesti võimatu on pala alla neelata, on aga teised oma tööga juba toime tulnud. Süüdlane on leitud.

Need meetodid on lihtsad, kuid annavad kiireid tulemusi. Ja nende rakendamiseks pole vaja suurt, selleks eriti ettevalmistatud personali. Kohtunikult ei nõuta rohkem kui et ta oleks amhaar, valitseva tõu liige. See annab talle küllaldase autoriteedi. Miks peaks siis kohtuministergi olema eriasjatundja, kes oma päevad veedaks keeruka eriaparaadi juhtimisega? Ei, ta rändab lihtsalt vahetevahel läbi gibbi ja õiendab 11-miljonilise riigi kohtuasjad nagu muu seas. Armuandmispalveid pole palju, sest surmanuhtlus karistusena on äärmiselt haruldane. Teda pole ka tarviski, sest kellele on määratud üle 40 piitsahoobi, see sureb nii-kui-nii, ja vanglakaristus — seda peetakse veelgi halvemaks, kuna see tegelikult tähendab pikaldast surma. Selliste olukordade juures kohtuminister olla pole muidugi mitte raske, ja kuna ka teised ministriumid peaaegu samadel põhimõtetel tegutsevad, siis on enam kui arusaadav, et nad ei küündi ülesanneteni, millede lahendamist tänapäeva Abessiinialt nõuavad nii tema naabrid kui ka suur rahvusvaheline organisatsioon, mille liikmeks ta on astunud — rahvasteliit.

KADUNUD SALOMONI VERD OTSIMAS.

Menelik igatahes võis oma elutööga rahul olla. Ta oli muutunud oma rahva ebajumalaks, keegi ei tulnud enam mõttelegi tema vastu mässu tõsta. Ent need 20 aastat, mis Menelik oli veetnud oma tehniliste ja poliitiliste reformide kallal, ruineerisid ta terve. Kui 1906. a. tähtsamad tööd lõpule jõudsid, Menelik jäi raskesti haigeks. Tema ammu juba rõugearmiline nägu muutus kollaseks, habe halliks. Silmad kaotasid endise sära ja vana kuningas läks võimatult paksuks. Ning sellele lisandus veel asjaolu, mis haiguse talumise tegi talle eriti raskeks: ta ei teadnud, kellele pärandada oma riiki, kuna tal polnud meessoost järeletulijaid.

Meneliku esimene abielu oli jäänud lastetuks ja seetõttu karile joosnud. Teine naine, Taitu, noor Tigre printsess, oli talle küll heaks nõuandjaks, kes tema asemel isegi valitses, kui ta haige oli, kuid ka tema oli Menelikule sünnitanud ainult tütre — printsess Zaoditu. Ja astroloogid ning oraaklid kinnitasid, et ka Zaoditu ei saa meessoost järeltulijaid, et Menelikul üldse pole põhjust loota oma sugupuu kestmist meessoo kaudu. Jah, heakene küll, aga kes pidi siis riiki valitsema hakkama, kui tema oma silmad sulges?

Kui Menelik veel alles Šoa kuningas oli olnud, olid tema esimese naise vanemad talle etteheiteid teinud abielu lastetuse pärast, tahtes kogu süüd ainult temale veeretada. Nagu kõikjal Idamaadel, nii ka Abessiinias see on raskemaid etteheiteid, mis mehele võidakse teha. Küsimusesoleval juhtumil ta aga mõjus Menelikule eriti rusuvalt, kuna tal ka endal andmeid polnud selle tagasitõrjumiseks. Ent muremõtteid haududes talle tuli siis äkki meelde, et üks vollo naine olla kord kinnitanud, et ta temalt tütre on saanud. See unustatud armastus oli nüüd ammu surnud ja tema laps kadunud. Kuid Menelik ei kaotanud sellegipärast lootust. Ta tegi ras Gobannale ülesandeks oma kadunud laps välja otsida, ja sel kulus aastaid, enne kui ta kätte leidis vollo naise jäljed, kes kord Menelikule oli meeldinud. Vahepeal oli Zaoditugi sündinud ja sellega tõendanud, et etteheited Menelikule olid alusetu. Viimaks aga ras Gobanna töö andis ometi tulemusi. Uhes külas Harrari provintsis ta leidis ühe kohtunikunaise, kes ütles enda olevat Meneliku tütre.

Ilmus aukandjate saatkond naist vaatama ja kõik tunnistasid otsekuu ühest suust sarnasuse salgamatust. Ka sündimismärgid ja muud salatähed tõendasid kuninglikku päritolu. Otsemaid keisritütre abikaas määrati uuele ametikohale riigi teise serva ja lahutati naisest Assaboti abti poolt ennekuu ta õieti arugi sai, mis just toimus. Värskestavastatud keiserlik vollo tüdruk aga viidi printsess Chagardi nime all suurte auavalduste saatel Entottosse, kus Taitu ta otsekohe adopteeris oma teiseks lapseks. Õukonnas korrapärase kasvatuse saanud ta muutus varstigi Meneliku lemmikuks. See sümpaatia arenes isegi nii tugevaks, et Taitu juba kartma hakkas oma päristütre Zaoditu pärast ja koguni õnnelik oli, kui Menelik otsustas nüüdsama võidetud muhameedlikku ras Alit, vollode pealikut, endaga lähemalt siduda sel teel, et ta talle naiseks andis oma tütre. Ras pidi astuma ristiisku, sai nimeks Michael ja abiellus Chagardiga. Ning varsti võis Menelik rõõmu tunda meessoost lapselapsest. Poisile pandi nimeks Lidž (=väike) Jasu ja ta kasvatati üles neguse gibbis koos ras Makonneni, keisri lähema nõuandja poja ras Tafariga (praegune negus Haile Selassie).

Noor Salomoni võsu kasvas nobedasti ja hakkas varsti silma torkama oma iseloomu metsikuse poolest. Kas oli see õige trooni-

pärija? Menelikul oli mõelda palju. Ent ometi oli Lidž Jasu „kuningate kuninga, võiduka juuda lõvi, jumala ohvitseri“ ainuke otsene meessoost järeletuliija. Tema isa oli muhameedlane olnud ja ainult vägivaldselt kristlaseks tehtud. Õukonnas sosistati, et ta ainult silmakirjaks täidab kristlikke kombeid, kuna sisemiselt ta olevat jäänud muhameedlaseks ja ootavat vaid võimalust uueks väljaastumiseks neguse vastu. Kas polnud trooni pärandamine selle mehe pojale liiga hädaohtlik? Kas polnud siiski õigem määrata troonipärijaks tütart Zaoditut?

Selle kõige üle selgusele jõudmata, juhtus Menelikuga õnnetus. Ta kukkus maha hobuse seljast ja tuli 1908. a. juulis kanda gibbi keldrisse täiesti halvatusena. Siin vaikus ta elu ja surma vahel eraldatud kogu maailmast, ja puutus kokku ainult oma tütre Zaodituga, kes teda põetas. Tema naine Taitu, kes juba varem oli tähtsamaile kohtadele hakanud sokutama oma sugulasi, võttis nüüd ohjad päris avalikult enda kätte.

Kas tegi ta seda liiga avalikult sureva keisri meelest? Kas tahtis see veel kord näidata, kes riigis peremees on, hoolimata sellest, et ta liikumatuna pidi lebama maa-aluses saalis?

Igatahes laskis ta 1909. a., Taitu protestidele vaatamata, hoolimata Zaoditu pisaraist ja nõuandjate soovitustest, enda juurde kokku tulla kõik riigi suured ja vägevad ja esitas neile Lidž Jasut kui troonipärijat. Keiser suutis veel ainult vaevaliselt kõnelda, ta oli muutunud halliks, tuhandesse kortsu kiskunud, aegamisi kõdunevaks lihmassiks, aga tema autoriteet oli veel tugev küllalt selleks, et kõrvaldada igasugused vasturääkimised. „Siin on see, kes tuleb minu järele“, ütles ta oma vasallidele 14-aastast Lidž Jasut näidates, „ja kes tema sõna ei kuula, olgu neetud. Mitte poegi ei pea talle sündima, vaid kärnaseid koeri...“

Nii hirmus oli see needus, et kriitikale ei olnud mõeldagi. Ja siis oli Menelik juurde lisanud: „Kui aga tema teid peaks ära andma, olgu ta ise neetud, ja ka temale ei pea sündima poegi, vaid aina kärnaseid koeri...“ Nü pidid tema järele kordama seda koledat needust ka abuna ja etsege, kaks kiriku kõrgemat võimukandjat. Kolmekordse ähvarduse all oma järeletuleva soo suhtes, Šoa aadlikel ei jäänud muud üle kui alistuda, kuigi nad meelsamini troonil oleksid näinud Zaoditut. Et noorest Jasust veel esialgu valitsejat ei olnud, ei teinud ka Taitu asjast suurt numbrit ja kõik jäi ajutiseks vanaviisi.

Alles hiljem, kui selgus, et Lidž Jasu oma vanaisaga väga vähe sarnanes, kui ilmnes, et ta temalt oli pärinud ainult julguse ja sõjaka meele, mitte aga diplomaatlikke võimeid ja riigimehlikku tarkust, hakati katkuma karvu. Lidž Jasu mõistis väga hästi, mis tähendab olla troonipärija, ja kui teda gibbist eemale hoidi,

teda keisri juurde ei lastud, organiseeris ta, ise alles veel laps, juba 1910. a. pealetungi residentsile, pannes nii Taitu kui Zaoditu kinni keldrisse neguse enda juurde. Oma isa Michaeli ja selle sõprade mõjustusel ta võttis riigijuhtimise tegelikult enda kätte. Kuigi kõik toimus Meneliku nimel, kuigi Meneliku surma ligi 3 aastat saladuses hoiti, et vältida mässu vast hiljuti allaheidetud Gallas ja Hararis, Kaffas ja Ogadenis, võis siiski Abessiinias tunda puhumas uusi tuuli. Meneliku laip hoidis riiki veel koos. Ent tema tütrepoeg tegi kõik, mis ta oskas, et seda taas lammutada.

V

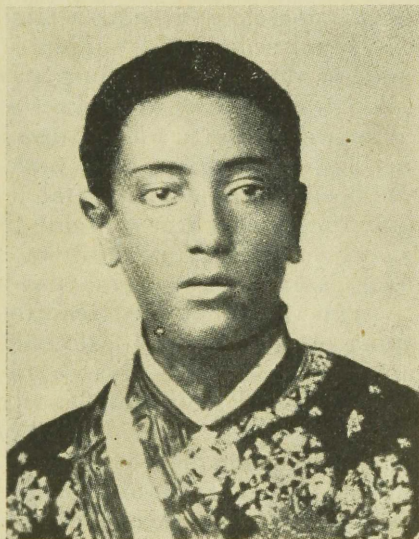
KULDAHELAIS KEISER.

Enamik nii abessiinia, inglise kui prantsuse autoreid kujutab Lidž Jasut kui mingit koletist või vähemalt kardetavat narri, kes kindlasti Abessiinia hukatusse oleks tõuganud, kui mitte tema noorpõlve sõber, praegune negus Haile Selassie kõrgete kopti vaimulikude abiga teda poleks kukutanud. Õieti ei kukutanudki teda Haile Selassie, vaid tema enda vaimuomadused — sõjakas mees ja ülekeev energia ilma vaoshoidva tarkuse ja diplomaatilise kavaluseta.

Lidž Jasu vigade arv oli suur, tema valitsemiskunst nõrk. Kuid huvitaval kombel teda ei pidurdanud tema eksisammudes, vaid õhutati koguni taga. Ning näib, et üheks selliseks tagaõhutajaks oli parim Inglise salaagent, kuulus kolonel T. E. Lawrence, kes temaga koos oli ligemale aasta (1915—16). Kummalisel viisil see inglane oskas 20-aastast negust juhtida ühest seiklusest teise, ühest skandaalist teise, kuni need talle lõpuks paratamatult pidid muutuma saatuslikuks.

Lawrence'i mõju all Lidž Jasu ei arvestanud sugugi kõrgeid kohuseid, vaid elas hoolimatult edasi oma eraelu nagu see talle meeldis — abiellus, kellega tahtis, ütles, mis mõtles. Vaenlaste arv, mis ta sellega endale sigitas, kasvas kiiresti. Eriti palju aga tekkis neid just kõrgemais ja mõjurikkamais ringkondades.

Oma esimese ja võib-olla kõige raskema poliitilise veaga ta oli küll hakkama saanud ilma Lawrence'i abita. See oli juba mainimist leidnud gibbivallutamise lugu. Kui ta 1909. a. Meneliku poolt troonipärijaks nimetati, oli poiss arvanud, et nüüd kõik võimalikud tema ees kummardama hakkavad. Need aga teadsid, et vana keiser väga haige oli ja poisi käskude täitmist kontrollida

Lidž Jasu.

ei saanud. Keisritar Taitule aga ei meeldinud sugugi, et rumal poiss nõnda lajutama kippus ja nii visati siis Lidž Jasu lihtsalt gibbist välja. Kindlusekomandandile tehti ülesandeks teda üldse mitte gibbi pinnale lasta.

Nii kestis see terve aasta, siis võttis noor Lidž Jasu kuninga- lossi vägivallaga oma võimusesse. Aitajaiks olid tal seejuures tema eestkostja ras Tessama ja selle sõbrad. Kindlusekomandant muidugi ei hakanud ootama, kas keiser talle andeks annab või mitte, vaid põgenes igaks juhtumiks abuna Matheose juurde, otsides endale seega kindlaima pelgupaiga kogu Abessiinias, sest kirikupea maja ei julgenud ometi keegi puutada.

15-aastaselt aga harilikult ei tunta küllaldaselt riikliku aparaadi mehhanismi, ja nii see siis tuli, et Lidž Jasu ilma pikemata oma tunnetele voli andis ja kindlusekomandandile järele kihutas. Ta ei võinud seda meest sallida, kuna see tema gibbist välja oli visanud, ja vaimulikke ammugi mitte, kuna need teda sundisid õppima pikki tekste vanas kirikukeeles, nn. geezis, millest Lidž Jasul sinist aimugi ei olnud ja millest nad isegi õieti aru ei saanud. Nüüd otsustas siis noor keiser oma vana vimma välja valada ja läks abuna Matheose majja. Kui see tal ilusa kulde ristiga tee tahtis sulgeda, kui Abessiinia kõrgeim vaimulik põgeniku kaitseks ette astus, tõukas tormakas Lidž Jasu ta lihtsalt küünarnukkidega kõrvale. Ning laskis kindlusekomandandi vangistada abuna majas...

Selle kuulmata teo teatavakssaamine muutis kõik 80.000 abessiinia preestrit päeva pealt Lidž Jasu vihasemaiks vaenlasteks. Üheainsa õnnetu käeliigutusega oli troonipärija põletanud kõik sillad enda ja kiriklaste vahel. Ja kui ta siis, kohe varsti pärast seda pühaduserüetamist, veel oma isa ras Michaeli, keda kristlased vihkasid tema muhameedliku päritolu, muhameedlased usumurdmise pärast, nimetas sõjavägede ülemjuhatajaks, siis oli Lidž Jasu vaenujalale asunud kõigega, mis Abessiinias oli õigeusklikku, konservatiivset, riikisäilitavat.

Need vead olid rasked, aga poleksid võib-olla siiski otsustanud Lidž Jasu saatust, sest ta oli ikkagi suure Meneliku lapselaps, tema poolt õiguslikus korras ametisse seatud järeletulija. Need vead läksid Lidž Jasule maksma kiriku ja aadli toetuse, kuid võitsid talle ka mõningaid sõpru sõdurite ja alamrahva seas, kellele vahekorrad kirikuga polnud alati just kõige hiilgavamad.

POISIKESLIKUD VEMBUD.

Sõpru seiklushimulisemate ja elurõõmsamate kihtide seas tõid talle ka tema arvukad poisikeslikud vembud ja ninanipsud, mis ta suurtele ja tähtsatele mängis, kuna vanemate ja auväärsemate silmis tema kurss selle tagajärjel langes nullile.

Kord pidi Lidž Jasu tegema riikliku visiidi Džibutisse. Kogu

Prantsuse koloonia oli gala-univormid selga tõmmanud, kuberner oli higistades koostanud suurepärase tervituskõne, linn oli ehitud girlandidega ja raudteejaam Abessiinia lippudega. Sõjaväeorkestrid olid kiiruga Abessiinia hümnid selgeks õppinud ja kubeneri vastuvõtusalongi oli üles seatud suur, ehtsalt kullatud Abessiinia vapilõvi.

Keiserlik rong sõitis ette ja kahurite tervituspaukude saatel sammus kuberner majesteetlikult Lidž Jasu salongvaguni juurde. Ent vagun oli tühi. Tühi, mis tühi. Meeleheitel otsiti läbi kogu rong. Kõrge külaline oli kadunud. Ära röövitud? Uldisel ärevusel polnud piire. Kuni lõppeks vedurini jõuti ja keiser üles leiti. Higi-sena, üleni tahma ja söetolmuga kaetud, istus ta vedurijuhi ja kütja vahel tendril ning jõi kõige õnnelikuma näoga tedži vanast õlleklaasist... Kui talle etteheiteid tehti, ta ainult naeris. Ja nii kangesti oli talle meeldinud see nali, et ta tagasisõidul seda isegi kordas.

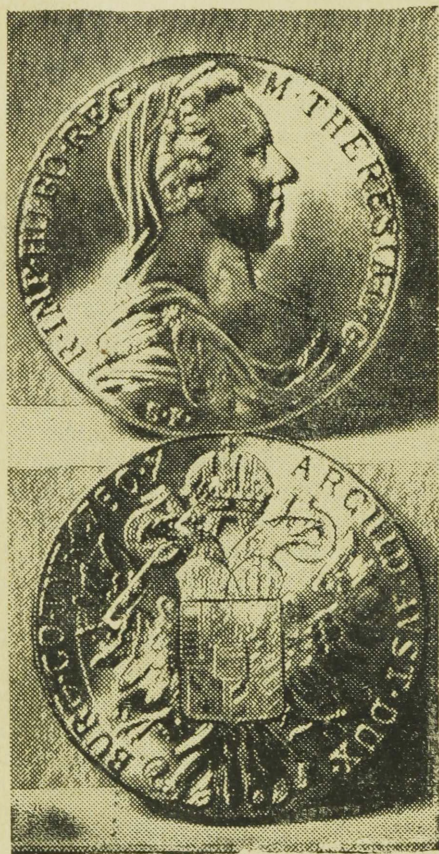
Ka Dirredaus ta oli salongvagunist kadunud. Osalt mitme päeva tee tema pärast siia tulnud võimukandjad — vanad sõjasangarid, kes tema vanaisa all olid võidelnud ja võitnud, tema noorpõlve mänguseltsiline ras Tafari, seekord Harrari kuberner (praegu negus) seisis meeleheitel perroonil, misjonäride poolt suurte kuludega valgesse rõivastatud koolilapsed olid asjata õppinud oma tervitussalmikesi, linna eurooplastest rahvastik laskis end ilmaaegu praadida küpsetaval päikesel — keisrit ei olnud. Teda polnud seekord ka veduril, mida nüüd — ettevaatuse mõttes — juhtis raudteeliini peainsener isiklikult. Ulemeelne Lidž Jasu oli aegamisi sõitvalt rongilt maha hüpanud juba teispool semafori ja rahulikult linna kõndinud, kus võttis omale toa jaama lähedal asuvasse Bollolakose hotelli. Seal istus ta nüüd rõdul ja tahtis lämbuda naeru kätte pettunud vasallide, meeleheitele aetud ametnike üle.

Ei ei, Lidž Jasu polnud mingi keiser; see oli vaid noor elurõõmus inimene, kellele äkki võim kätte oli antud ja kes nüüd heaks arvas sellega rahuldada oma tujusid. Ta polnud südamest halb, ta polnud ka just rumal. Aga tal puudus tasakaal ja tal olid halvad nõuandjad. Meie mainisime juba ühte — kolonel Lawrence'it. Teised olid pärit kuninganna Taitu leerist, kes Lidž Jasut silmaotsaski ei sallinud, ja nende nõu oli sihitud sellele, et noor keiser ise omale haua kaevaks.

INTRIIGIDE VÕRK TIHENEB.

Kui Menelik II pärast pikka agooniat 1913. a. detsembris hinge heitis, olid kõik ühel nõul selles, et surma liiga varane teadaandmine võiks esile kutsuda mässe hiljuti vallutatud provintsidest, kus kardeti ainult Menelikku kui isikut, mitte aga Abessiinat kui riiki. Keisritar Taitu sõbrad aga läksid veelgi kaugemale — nad meelitasid noore keisri nädal pärast Meneliku surma suuri pidus-

tusi korraldama, rõõmutulede hiiglasöömingute, väeosade paraadide ja kõige sellisega. See olevat tarvilik selleks, et rahvas midagi ei aimaks, nad ütlesid, ja rahvas ei aimanudki midagi. Öuringkondades aga nad käänasid asja nõnda, nagu oleks pidude põhjuseks ainult noore keisri tsünism, kel vanaisast sugugi kahju ei olevat ja kes neilegi pidutsemise peale sundinud. Lidž Jasu oli äkki südmetu koletis, kelle sarnast annab otsida.

Maria-Theresia taaler, eelistatuim maksuvahend Abessiinias.

Kuid vaevalt sellest kõigestki oleks piisanud riigipöörde esilekutsumiseks. Meneliku hirmus ähvardus, hirm kärnaseid koeri saada poegade asemel, hoidis abessiinlasi tagasi. Taitu muutus kärsituks, tegi ka omaltpoolt hulga vigu. Andis ras Oliele, Michaeli naabrile ja vihasemale vaenlasele raha mässuks, hässitas ras Gugsu avalikule võitlusele. Lidž Jasul avanes võimalus end tutvustada kui head sõdurit — ta lõi mõlemaid vastuhakkajaid ja vangistas ras Gugsu koos selle tädi Taituga. Taitu kannatus lõppes ja tal õnnestus oma usaldusmehi Londoni toimetada, kus need pakkusid Inglismaale protektoraati Abessiinia üle. Taitu tahtis meelsamini valitseda võõra riigi vasallina kui olla Meneliku tütrepoja vang. London aga lükkas Taitu ettepaneku tagasi ning tihendas ainult oma salaagentide võrku. Ta ootas kuni suure sõja puhkemiseni. Siis aga andis ta Lidž Jasule, kes oli tuntud oma

saksasõbralikkuse poolest, otsustava hoobi. Kui Lidž Jasu veel kuidagi jagu oli saanud oma õukonna intriigidest, Briti intriigid võitmiseks tal ei piisanud kogunisti mitte jõudu.

Menelik oli osanud pidada erapoletust. Ta polnud seganud majandusringkondade võistlevate huvide vahele ja oli lasknud neil omavahel heidelda ühesugustes tingimustes. Lidž Jasu aga otsus-

tas keskriikide kasuks, kuna nende töömeetodid talle rohkem meeldisid. Juba ammu enne maailmasõda olid Saksamaa, Austria-Ungari ja Türgi pingutusi teinud mõjulepääsemiseks Abessiinia majanduselus. Nagu iseenesest nende teed olid kokku viinud, kuna nende huvid suurel määral ühte läksid. Nagu Abessiinia naabrid, Briti, Prantsusmaa ja Itaalia 1906. a. ühise keele olid leidnud poliitilisel tagapõhjal, nii leidsid nüüd keskriigid teineteist kaubanduslikul alal.

Enamik Abessiinia kaupmeestest olid süürlased ja armeenlased, sel ajal Türgi kodanikud. Siis nagu nüüdki Abessiinia ainsa üldüldtunnustatud valuuta moodustasid Maria-Theresia taalrid, mida löödi ja lüüakse praegugi Austrias — enne Triestis ja nüüd Viinis. Need rahad keisritari pildi ja aastaarvuga 1870 on Abessiinias nii läbi löönud, et isegi väiksem muudatus nende välimuses võib põhjustada raskeid arusaamatusi. Kui Viinis hulk aastaid tagasi nende löömiseks valmistati uus tempel, oli sellel õlapannal sattunud veidi madalamale kui vanadel. Neist taalreist oli võimatu lahti saada ja need tulid uuesti üles sulatada. Alles kui tempel vastavalt ära oli parandatud, nõustusid abessiinlased neid jälle vastu võtma.

Nii oli Türgi kodanikel Abessiinias otsekuu monopol detailkaubanduseks, Austria Abessiinia raha löömiseks. Saksamaa aga hakkas kõiki teisi kõrvale tõrjuma suhkru ja alkoholi — kahe tähtsama importaine — sisseveos. Kõik need majanduslikud tendentsid leidsid endile hea kaitsja ja arendaja noore keisri isikus. Nagu Maria Theresia taalrid kaubandusliku meediumina ikka enam ja enam kõrvale tõrjusid soola ja padrunid, nii hakkas Saksamaa sissevedu Abessiiniasse kõrvale tõrjuma Inglise-Prantsuse-Itaalia importi.

See tekitas ärevust, see pani need kolm riiki hetkeks unustama vanu omavahelisi tülisid. Nad pidid koos töötama Lidž Jasu kukutamiseks, et sel teel vabaneda keskriikide võistlusest. Ja kerge-meelne Lidž Jasu ise andis neile kätte ühe trumbi teise järele.

LIDŽ JASU LÄHEB MUHAMEDI USKU.

Kui maa-alune võitlus mõju pärast Abessiinias möllas kõige kibedamini, kui Itaalia saatkonnale atentaat toime pandi, kui Austria konsul maalt välja aeti, kui kõikjal ja kõigi poolt kõige palavikulisemalt intrigeeriti, kui ükski teist ei usaldanud, kui igaüks igaühte reetis, siis — siis arvas Lidž Jasu heaks armuda ühte noorde muhameedlannasse. Ta ajas minema endale Meneliku poolt välja otsitud naise ja abiellus rikka muhameedlasest kaupmehe, Abudakeri, tütreaga.

Muidugi, see danakilitüdruk oli ilus, nii ilus, „et igaüks, kes teda ainult korra nägi, alatiseks pidi unustama kõik teised naised“. Aga silmapilk romantiliseks seikluseks oli valitud nii halvasti kui

vähegi võimalik. Armastus selle tüdruku vastu sai Lidž Jasule tema suurimate rumaluste allikaks.

Juba abielu muhameedlanna kui sellisega oli hirmus viga valitseja kohta, kelle rahvas oli kristlik üle 15 sajandi ja pidanud palju veriseid lahinguid selle kristluse säilitamiseks. Kuid Lidž Jasule ei piisanud sellest. Ta armastas naist nii väga, et läks isegi üle tema usku. Või polnudki see ainult armastus, või oli ka kolonel Lawrence'i kohalolu süüdi selles meeletuses? Keisri sõbrad igatahes kinnitasid, et inglasel oli olnud tundidepikkusi jutuajamisi keisriga sel teemal. Ta olevat Lidž Jasule laialt ette maalinud, kuidas ta Abessiinia muhameedlike provintside — Harrari, Danakili, Vollo — valitsejana hõlpsasti võiks rajada muhameedliku hiiglariigi Aafrikas. Ka olevat tema see olnud, kes tüdrukule augu pähe rääkinud, et ta otseselt Muhamedist põlvneb. Ning kindlasti võis see olla ainult selline oivaline intrigant kui Lawrence, kes Lidž Jasule kinkis turbani, millele oli tikitud tema muhameedlik sugupuu, mis ulatas tagasi kuni prohveti enda habemeni.

Kust tuli kolonel Lawrence mõttele töötada nii energiliselt muhameedlaste kasuks? Miks tahtis ta nii kangesti Lidž Jasut pöörata prohveti usku? Neile küsimustele ei ole kindlat vastust. Tõenäolisem seletus aga on järgmine:

Lidž Jasu troonileastumine sattus kokku maailmasõja algusega. Maale oli hiilinud rida saksa agente, kes ühendusse astudes noore keisriga hakkasid teda hullutama fantastiliste kavadega. Pidi loodama määratu suur Aafrika riik, mis ulatuks Vahemerest ekvaatorini, Punasest merest Atlandi ookeanini; ja Lidž Jasu pidi olema selle riigi valitseja. Tegelikult sakslaste plaan sihtis selle poole, et luua Aafrikas laialdast sõjarinnet liitriikide vastu, kellel polnud seal välja panna kuigi suuri sõjajõude.

Türgimaa oleks kuulutanud Egiptuses püha sõja uskmatute vastu, nõrgad Inglise väed oleks puruks löödud. Abessiinia oli võimeline välja panema suure armee, pidi loodama ühendus üle Punase mere türklastega, kellelt Abessiinia oleks saanud relvi ja sõjamoona.

Silmapilk näis olevat soodne. Paistis, nagu läheks maailmasõja saatus Abessiinia kätte. Lidž Jasust pidi saama mingi Aafrika Napoleon.

Vaimulikude kaudu, keda vihastas liidukavatsus türklastega, neist kombinatsioonidest said kuulda ka liitriikide salaluureagendid, kes asjast kohe telegrafeerisid Londoni. Intelligence Service andis asja, mis kuulus kõige tähtsamate liiki, oma prima idamaade spetsi kol. Lawrence'i hoolde. Loomulik, et see enne teotsema hakkamist tahtis olukorraga kohapeal tutvuneda. Ta suutis tungida noore keisri lähedusse ja mitmesuguste eraeluliste seikluste organiseerimisega, mida ta oskas korraldada eriti keisri maitse kohaselt juba oma teatava hingesuguluse tõttu temaga, ta võitis kiiresti Lidž

Harrar, Abessiinia muhameedlaste keskus.

Jasu intiimsõpruse. Nüüd olid tal käes keisri unistuste ja tuleviku-kavatsuste salakambri võtmed ja ta võis oma silmaga näha, oma kõrvaga kuulda, kui sügavale keisri hinge olid juurdunud sakslaste kardetavad kavad.

Lawrence leidis otsekohe, et nende väljajuurimine keisri südamesoppidest tal oleks käinud üle jõu. Selline katse oleks talle ainult võinud maksma minna keisri sõpruse ja ta oleks võib-olla sunnitud olnud Abessiiniast lahkuma, täitmata oma ülesannet. Tuli leiutada mingi muu meetod. Ja temale omase geniaalsusega olukordade hindamisel Lawrence taipas otsekohe, et ei või olla midagi kahjulikumalt keisri plaanidele kui nende enneaegne väljatoomine ja liialdustesse kallutamine. Eriti õonestavalt keisri jalgealusele pidi mõjuma võimsaid kopti vaimulikke vihastav silmategemine muhameedlusele. Kohe astus kolonel Lawrence selle sakslaste muidu hästi läbimõeldud kava ahhillese-kanna nihutamisele Lidž Jasu ettevõtete tulipunkti. Ta oli keisri sõber ja tundis keisrit. Kui ta keisrile midagi soovitas, tundus Lidž Jasule, nagu tuleks nõuanne tema enda südamest. Tal ei olnud pilku liialduste kõverpeegli jaoks, mida kolonel Lawrence tarvitas, ta oli kaotanud täiesti kriitilise meele. Tema mõttekujutus oli muutunud automaadiks Briti geniaalseima sala-agendi käes, kes seda juhtis ühest meeletusest teise.

Kuid olgu sellega kuidas on, jäägu Saksa ja Briti salaluure osatähtsuse üksikasjalisem jaotus noore keisri hukutamisel nende eneste teada — fakt jääb faktiks: Lidž Jasu läks üle muhamedi usku ja annetas sel puhul Harrari mošeedele otsemaid 4 miljonit taalrit. Ta võttis ära kristlike kirikute varandused, mis Menelik neile oli andnud selle linna vallutamise ajal, ja kinkis need edasi mošeedele. Ning 1916. a. meskal-pidustuste ajal ta sai hakkama oma viimase hullumeelsusega. Ta oli taas Harraris, võttis vastu somaliväeosade paraadi. Pärast selle möödumist ta andis somalitele, põlatumaile kõigi abessiinlaste poolt allaheidetud rahvaste seas, kingitusena üle 12 Abessiinia lippu, milledele ta oli lasknud tik-kida koraanisalmi: „Allah üksi on meie jumal ja Muhamed tema prohvet.“

KEISER KIRIKUVANDE ALL.

See oli juba tõesti liig. Kopti kiriku pea, abuna Matheos, kes hetkekski polnud unustanud Lidž Jasu küünarnukke, mis kord teda olid tõuganud tema enda maja lävel, ei kõhelnud nüüd enam hetkegi. Ta kuulutas keisri kirikust välja heidetuks, pani ta kirikuvande alla ja kutsus kõiki üles võitlema Lidž Jasu vastu. Addis Abebas astus kokku trooninõukogu, kes leidis, et keisri käsu vastu hakkajail pole enam vaja karta Meneliku needust, kuna keiser ise riigile truudust olevat murdnud ja needuse endale tõmmanud. Üht-

lasi leidis trooninõukogu, et Lidž Jasu järglasena arvesse tuleb ainult Meneliku tütar Zaoditu, kuna regendiks saab ras Tafari, Meneliku tähtsama nõuandja ja Adua lahingu võitja ras Makonneni poeg. Nii tõugati Lidž Jasu troonilt ajal, mil ta pahaaimamatult Harraris pidutses. 25. septembril kadus Harrarist jäljetult kolonel Lawrence. Ja 26. septembril polnud Lidž Jasu enam negus.

Pärast kuueaastast võitlust oli keisritar Taitu erakond saanud, mis ta tahtis. Kirik, too vägev riik riigis, ei tarvitsenud enam väri-seda oma eesõiguste pärast, sest regent ras Tafari, praegune keiser Haile Selassie oli diplomaat küllalt, et mitte nagu Lidž Jasu vaenujalale sattuda oma riigi võimsaima propagandainstrumendiga.

Lidž Jasu, riigipöördest kuulda saades, ei mõtelnudki vaba-tahtlikult alistuda. Tal oli rohkesti pooldajaid Harraris ja teistes muhameedlikes provintsidest ja mõne päevaga tal olid koos tugevad väeosad, kelledega ta tahtis minna Addis Abekat tagasi valutama. Seejuures tal oli võimalik oma vägesid palju kiiremini edasi toimetada kui tema vastastel, sest Prantsuse-Abessiinia raudtee polnud sel ajal veel Addis Abebani välja ehitatud ja lõppes Assaboti mäe juures. Ajal, mil ras Tafari ja tema sõdurid vaevaliselt metsikuid mägiradasid mööda edasi komberdasid, seisis Lidž Jasu raudteeveduril, järgnesid talle tema mehed nelja erarongiga.

Mehessos, Assaboti mäe ligidal, kohal, kus tema karjäär õieti oli alanud, s. o. kohal, kus tema ema oli Meneliku tütreks tunnistatud, tahtis Lidž Jasu nüüd pidada otsustava lahingu. Tema sõdurid olid täis võitlusindu ja väga võimalik, et nii kaua allasurutud muhameedlased ras Tafari väsinud poolehoidjaid tõepoolest oleks lõõnud, kui need enestele mitte nii kaua oodata poleks lasknud. Meestel hakkas lihtsalt igav ja ajaviiteks nad rüüstasid paljaks ühe Mehessos seisva kaubarongi. Õnnetuseks aga sisaldas see rong õige suurel määral viina. Leidis aset suur röömupidu ja tuhanded mehed jõid end põhjalikult käpuli. Olgugi väsinud kurnavast kiirmarsist, oli päralejõudnud ras Tafari väeosadel järgmisel hommikul naljaasi neid võita...

Lidž Jasu isal ras Michaelil, kes ajas kokku üle 50.000 poolehoidja, oli veidi enam õnne — ta vallutas Ankoberi, kuid Debra Brehani lahingus 27. okt. 1916 sai temagi lüüa ja vangistati. Hiigla-paraadil Addis Abeba hippodroomil ta pidi, raske kivi kaelas, Zaoditu eest mööda sammuma. Tema järel vankusid norus päz tema kindralid. Lidž Jasu seikluslik valitsemisaeg oli lõplikult möödas.

Abessiinia uus isand oleks nüüd hõlpsasti võinud käsu anda võidetud keisri tapmiseks. Ent ras Tafari polnud asjata olnud Lidž Jasu noorpõlveseltsiline; ka oli ta liiga tark selleks, et oma eelkäijast teha märtrit. Ta teadis, et hoolimata kõigist vigadest Lidž Jasul oli poolehoidu sõdurite ringkondades, kes temas nägid süm-

paatset *enfant terrible*'i, keda küll asjata oleks panna riiki valitsema, kuid kellele ometi ei tohtinud sündida midagi kurja. Nii laskis ras Tafari, kel siis veel polnud tiitlit, küll aga kõik võim, mis tal praegugi keisrina on, Lidž Jasul vabalt väikesi mässukesi organiseerida, mis loomulikult juba ette nurjumisele olid määratud. Ta ootas, kuni Lidž Jasu 1921. a. meeleteitel riigist tahtis lahkuda, et minna oma Prantsuse Somalimaale põgenenud naise ja poja juurde, ning laskis ta siis piiril vangistada. Ras Kasa, Zauditu truuma poolehoidja hooleks jäi tema valvamine Fitšes, kus ta elas kaugel igasugu poliitikast vaikset pagulase elu. Võib-olla oleks ta seal rahulikult elanud kuni oma surmani, oleks edasi teinud oma igahommikusi sõite autol, mis osadesse lammutatuna tema jaoks kohale toodi ainult jalgsi käidavaid mägestikuradu mööda ja mille jaoks ras Kasa talle oli lasknud ehitada 2 kilomeetri pikkuse ringsõidutee, kui mitte 5 päeva teekonna kaugusel Fitšest poleks elanud üks Haile Selassie vägevamaid vasalle, ras Hailu, Godžami kuningas, ja kui see vasall äkki negust vihkama poleks hakanud ning 1932. a. mais Lidž Jasut vabastanud.

RAS HAILU, GODŽAMI ISAND.

Sec ras Hailu, püha keisri Tekle Haimanoti järeletulija, hallidest ürgaegadest peale Godžamis, Abessiinia mõjurikkamas provintsis valitsenud dünastia võsu, oli idamaa valitseja tüüp, nagu me seda tunneme muinasjuturaamatuid. Araarvamatult rikas, mitmekordselt rikkam kui keiser ise, ta pidas Debramadžis paleed, mis poleks häbi teinud ka tema esiisale Salomonile: 500 paaži, 4000 sõdurit, 187 preestrit olid ametis selle valvamisega ja korrahoidmisega. Isegi õuenarrid olid Debramadžis kuni 1932. aastani. Addis Abebas ras Hailu omas toredaimat maja, Grand Hotel'i, millest jäi maha isegi Zauditu „Imperial“. Ja kui ta suvatses külastada oma isandat Haile Selassiet, ta võttis alati kaasa vähemalt 6000 saatjat, terve väikese armee, mis talle keisri silmis mitte just meeldivust ei lisandanud, küll aga suurt mõju avaldas rahvale.

Vürsti võim oma alamate üle pole kunagi kusagil suurem olnud kui ras Hailu ajal Godžamis. Terved vallad oma provintsiist ta ruineeris ainult selleks, et täita oma tujusid. Seal oli kord ras Hailu Pariisi sattunud, kus ta ostis tühjaks terve kalliskividekaupluse; seal oli ta Džibutis näinud aurikut, mis talle meeldis paksu suitsusamba pärast, mida see korstnast välja ajas. Ta ostis auriku 600.000 frangi eest, laskis ta osadeks lammutada ja vagunitesse laadida. Et Godžami kuningas seda aurikut tingimata tahtis näha Tana-järvel tossutamas, et aga raudtee nii kaugele ei ulatanud, ras Hailu laskis mobiliseerida 4000 talupoega ja 600 muula, kes pidid laeva kohale toimetama — kaelamurdvaid mägiradasid mööda,

üle sillatute jõgede, läbi metsikuimate kanjonite, kõrbede ja ürgmetsade, ikka tolle 3000 meetrit üle merepinna lebava mäestiku-järve poole. Saavutus, mille ulatus saab selgeks ainult sellele, kes ise Godžamis on käinud, kes oma silmaga on näinud loomalaipu, tukkulite jäänuseid ja purustatud paate metsikuis kaljuorgudes, kes on kuulnud kaljuneeludest pulbitseva kollase vee kurinat. Kuival ajal lepivad Niiluse jumalad tavaliselt mõne ettevaatamatu muula ja vana neegerorjaga, vihmaajal aga nad neelavad ühe päeva terveid tasandikke, orge, karavane.

Ja kus vesi ei valitse, seal valitseb kivi. Järsakuist variseb vahetpidamata alla teravservalisi kaljumürakaid. Serpentiinina vingerdavad jalgrajad on nii kitsad, et muulade koormad kinni jäävad nagu korgid pudelikaela. Sabapidi tuleb siis loom tagasi sikutada, et tema koormat vähendada. Kõik see paneb veerema kive ja ikka jälle kive, ja kellele mõni neist kolba vastu satub, see võib kindel olla, et mitte kivi ei purune, vaid kolp.

Läbi sellise maastiku laskis ras Hailu edasi toimetada oma aurikut. Üks aasta ja 16 päeva järgemööda, läbi kuivade ja vihmaste aegade. Siis tüdis ta ettevõtte pikalisusest ning jättis kõik sinnapaika. Raskemad masinad roostetavad praegugi mägede vahel, kergemad raudosad on aga kohalikud mägilased ammu laiaili kandnud ja odaotsteks ning mõõkadeks tagunud...

Suur narr, see ras Hailu? Võib-olla, kuid ometi ta oli armastatud mitte ainult Abessiinias, vaid ka Euroopas, kus tal oli palju sõpru. Sest oma vanameelsusega, kinnipidamisega isaisade kommetest ja traditsioonidest ta oli Godžamis säilitanud etnograafide paradiisi, kes kaua aega Abessiiniasse sattuvate reisijate seas mängisid domineerivat rolli. Sinnajuurde isiklik lahkus valgete külaliste vastu, nende pühendamine kõigisse provintsi salapärasustesse — tõepoolest, etnograafidel polnud põhjust paha sõna öelda ras Hailu kohta.

Abessiinlane eeslikoormaga teel

Kuigi Addis Abebas ammu ära oli nähtud, et sellest üksi vähe on provintsi valitsemiseks, mis on kolm korda nii suur kui Belgia, ei suutnud Haile Selassie ometi midagi ette võtta ras Hailu vastu, sest Abessiinias peetakse narre pühadeks ja rikkuse võim pole seal sugugi väiksem kui näit P.-Ameerikas. Jah, negus oleks ras Hailuga jäädavalt leppinud kui paratamatusega, kui mitte kõigele juurde poleks tulnud üks uus asjaolu. Mida vanemaks Godžami kuningas sai, seda julmemaks ta muutus. Abessiinlased pole selles suhtes just liiga tundlikud. Kuid ras Hailu ei piirdunud mitte ainult inkviisitsiooniga meenutavate karistuste määramisega, vaid kutsus ka parajasti kohalolevad valged nende teostamist vaatama — viisil, mis tegi võimatuks igasuguse vasturääkimise. Seda ei võinud valitsus, kes on rahvasteliidu liige, enam hoopiski mitte sallida.

HUKKAMINE TULEGA.

Marcel Griaule, ühe prantsuse etnograafilise ekspeditsiooni juht, oli 1929. a. sunnitud pealt vaatama üht sellist hukkamisviisi ja kirjeldab seda oma raamatus „Les flambeurs d' hommes“.

Ras Hailule oli toime pandud atentaat ja kurjategija kinni püütud. Vürsti soovil ta oli mõistetud „surma musliini läbi“, kuigi seda karistust võib määrata ainult keisrimõrtsukaile, kuigi ras Hailu oli elus ja terve ning ainult kuningas. „Mul on selleks õigus“, oli ras Hailu öelnud, „kuna ma ükskord niikuinii keisriks saan...“ Seda oli Haile Selassie talle väga pahaks pannud, igatahes mitte vähem kui tortuuri ebainimlikku metsikust.

Protseduur ise oli järgmine:

Kurjategija oli viidud ümmarikku, õlgkatusega kivimajja, mille keskel asuvas hiiglakatlas sulatati vaha ja segati seda meega. Ta oli pealt näinud kuidas hulk palle peenimat musliini sellesse vahasse kasteti ja sellega läbi immutati. Siis olid kohimehed ta rõivaist vabastanud, ta veel kuuma tuleaseme tuha sisse lükanud ja ta tublisti läbi soojendanud. Seejärel olid mehel jalad musliini mähitud, reied, niuded; olid tal käed vahaste lintidega ihu külge seotud, ta üleni kinni mässitud nagu elav muumia. Ka näo ja suu ümber olid tõmmatud vahased lindid, ainult nina ja silmad jäeti vabaks. Mees võis end liigutada. Kui ta toodi avarale platsile kuninga palee ees, ta sarnanes keskaegse rüütliga valges, läikivas pantseris.

Kuninga trooni ette oli tehtud väike tuli seedripuudest. Til-luke, vaevalt tähelepandav, hästilõhnav lõke. Selle väikese tulukese ette asetati mees, kes oli oma käe tõstnud kuninga vastu, ja rahvahulk imetles teda kaua. Siis tõstis ras Hailu laisalt sõrme. Ja ainsa küünarnukkide liigutusega tõukasid kaks hiiglasuurt alasti neegrit surmamõistetule tulle.

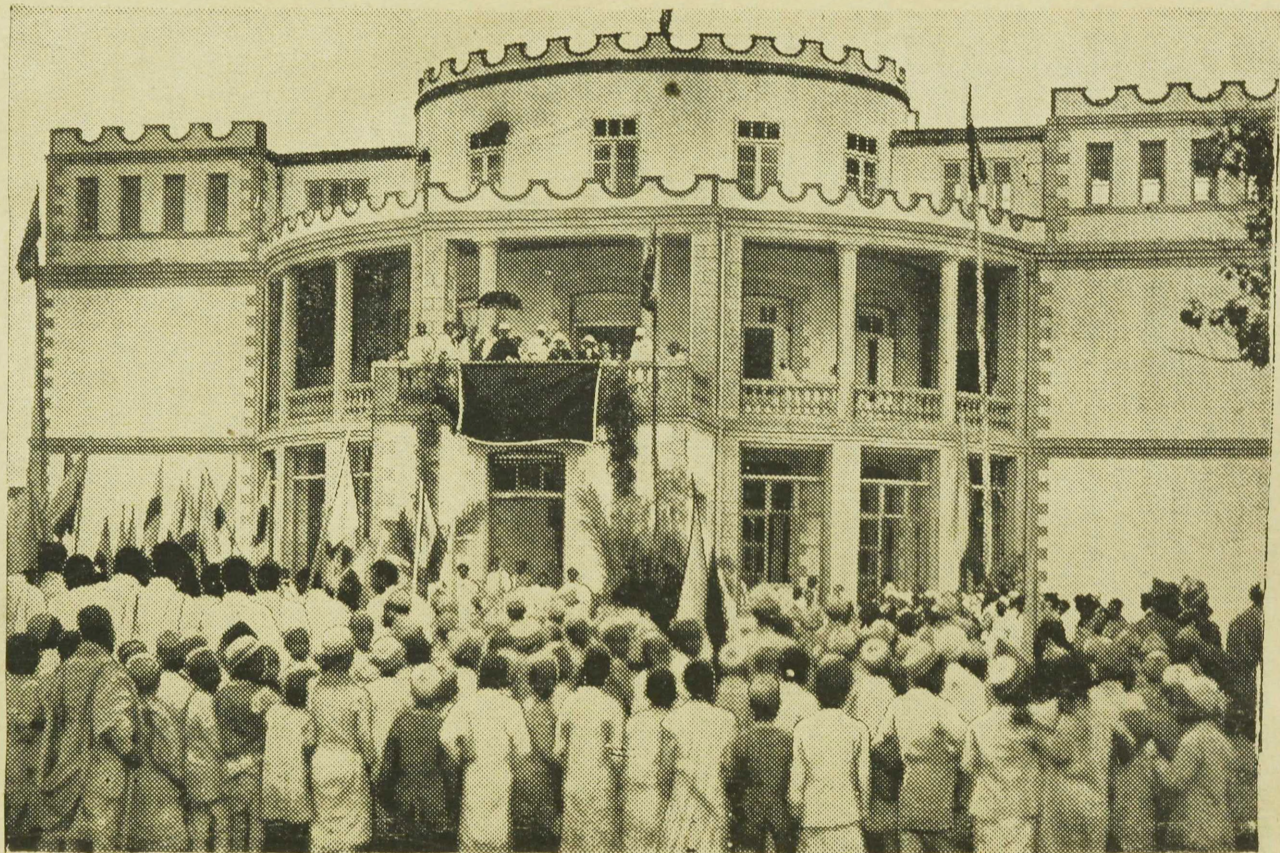
Hiirvaikseks jäi äkki avaral platsil. Võis kuulda isegi tukkide praksatust, kui mees tulle langes. Vaevaliselt ja kohmetult ta ajas enda uuesti püsti. Püüdis tulest välja pääseda. Aga seal seisid äkki tema ümber kuninga neli vapramat sõjasangarit, hiiglased, kes igaüks võidumärgina võisid ette näidata vähemalt 15 vaenlase mehetunnuseid, kes palja odaga olid tapnud vähemalt kümme lõvi, kolm jõehobu ja kolm elevanti. Seal seisid äkki ringis kaheksa piltilusat noormeest ning hoidsid hukkamõistetule vastu oma piigid. Niipea kui see tulest välja tahtis astuda, talle torgati teravad rauad reitesse, puusadesse, käsivartesse — ettevaatlikult, et meest mitte surmata, kuid küllalt valusalt, et teda lõkke kohal paigal hoida.

Nähes, et tal pole mingit pääsu külgedele, piinatav hakkas hüppama õhku. Kõrgemale ja ikka kõrgemale, vallandades karjatusi, mis mitmekordselt vastu kajasid kaugetes orgudes. Väikesed sinised leegid ronisid üles vahaga läbiimmutatud musliini mööda, peatusid reitel, niuetel. Ja ajal, mil kaheksa odahoidjat hukkamõistetut kõige viisakamate sõnadega manitsesid mehisusele ja vastupidamisele, mil tuhandet otsekuu võlutuna vahtisid elavat tõrvikut, kes ikka metsikumaid hüppeid sooritas, ikka läbilõikavamalt mõirgas, — sel ajal täitus õhk magusa metsmee lõhnaga, mida vahale sekka oli segatud. Siis tuli lõhnpuhang, mis meenutas karamelli. Ja siis tundus äkki, nagu oleks viibitud kirikus, kus põlevad tuhanded küünlad. Lõppeks lämmatas kõik need lõhnad Abessiinia pidusaalide lõhn, mis neis valitseb, kui lahtisel tuel praetakse tosinaid härgi. Piinatav põles nüüd üleni heledasti kui õlekubu. 4—5 meetri kõrgusele keerlesid leegid. Odahoidjad näisid ilusate kuraditena veripunases kumas. Kaugel külades hakkasid koerad ulguma, enam ja ikka enam, kõvemini ja ikka kõvemini sedamööda, mida tugevamaks muutus kõrbeva liha lõhn.

Viimaks langes vahanukk tules kokku. Kaheksa noormeest ulatasid oma odad nende seljataga seisvaile teenreile. Kuningas sammus oma paleesse. Otsus oli täide viidud.

RAS HAILU VABASTAB LIDŽ JASU.

Põhipatule karistusi määrata, mis kuulusid ainult keisri kompetentsi (kes neid aga kunagi ei kasutanud), lisandus ras Hailul veel leegion väiksemaid üleastumisi, ja lõppeks tõstsid mässu ka tema kurnatud talupojad. Kui nende vastuhakk ras Hailu poolt veriselt maha oli surutud, nad saatsid Addis Abebasse delegatsiooni kaebust tõstma oma isanda vastu ja uut kuningat paluma. Nüüd lõppeks avanes Haile Selassiel võimalus oma vasallidele näidata, et Abessiinias puhuvad uued tuuled. „Kui teie isand teile ülekohut teeb“, ütles ta talupoegade saadikuile, „siis on see õigupoolest minu süü,

Uus keisriloss (gibbi) Addis Abebas. Rõdul praegune negus Haile Selassie oma perekonnaga rahvast tervitamas.

sest kuningas valitseb minu nimel. Järelikult on ka minu kohus teile tasuda kahjud, mis ta teile on tekitanud...“

Ja tõepoolest, talupoegadele makstigi keisri erakassast 400.000 taalrit kahjutasu. Et raha uuesti tagasi saada ja ras Hailut alandada, keiser otsustas temalt ära võtta kaks rajooni tema provintsisist.

Ras Hailu ei näidanud millegagi oma rahulolematust keisri otsuse suhtes. Teeskles alandlikkust ja näis karistuse kiiresti unustanud olevat. Tegelikult aga ta kobrutas vihast. Kes oli siis õieti too Haile Selassie, et ta julges karistada Salomoni järeletulijat? Ja Godžami kuningas hakkas ette valmistama riigipööret. Ta jagas välja palju raha ja palju relvi ning varsti ei puudunud revolutsiooniks enam midagi muud kui ainult mees, kes oleks astunud Haile Selassie asemele. Ras Hailu kalkuleeris täiesti õieti, et kõige sobivam selleks oleks siiski suure Meneliku tütrepoeg, troonilt tõugatud Lidž Jasu. Ta ostis altkäemaksuga ära kogu ras Kasa ametkonna, ja kui ta siis 1932. a. sõitis troonipärija pulma Addis Abebasse, ta möödaminnes vabastas ka Lidž Jasu.

Oma metsikuse, oma poisikeslike vempude ja hoolimatusega oli Lidž Jasu imponeerinud paljudele riigis ja tal oli veel küllalt sõpru. Haile Selassie reformid aga olid sellele vahepeal sigitanud rohkesti vaenlasi vanameelsemais ringkondades ja kahtlemata oleks Lidž Jasu äkiline vabanemine talle võinud kujuneda vägagi kardetavaks. Ometi jälgis Meneliku pärijat nüüd niisamuti kui varemini mingi saatuslik ebaõnn. Üks ras Hailu kiri sattus valitsuse kätte. Üks vandeseltslane, kes põgenikku pidi varjama ja edasi toimetama, andis ta välja. Ja ajal, mil negus ette luges oma proklamatsiooni, mis algas kõigi ras Hailu pattude loendusega ja lõppes tema tagandamise ning uue kuberneriga määramisega, ajal, mil abuna kõigile uuesti meelde tuletas, et Lidž Jasu on kirikuvande all, mistõttu ükski usklik talle ulualust ei tohi anda, sõitis Lidž Jasu tugeva valve all juba magamisvagnis Dirredaua poole, Harrari provintsi poole, oma keisri poolt määratud uude kinnipidamiskohta, kus ta kuldahelatega seina külge pidi needitama.

DEBRAMADŽI POODU.

Peaaegu samal ajal vangistati ka ras Hailu. Et ta oli kuningas, siis pandi temagi kuldahelaisse ja toodi Addis Abebasse kõrge kohtu ette. Ta mõisteti surma, muudeti aga siis see karistus armuandmise korras eluaegseks vangistuseks ühel Zuai-järve saartest. Mis mitte palju pehmem ei ole, sest see järv on tuntud loendamatute taudide pesana... Kuus vandeseltslast poodi üles Püha Georgi kiriku esisel platsil, seitsmes aga, ras Hailu peanõuandja, Debramadžis. Seitse päeva rippus tema laip keset Godžami suurimat turuplatsi nõõri otsas. Ja et ta seal rippus, seda teadis varsti kogu

provints: sageli suunda vahetav tuul kandis rasket, maa ligi hoidu-
vat raipehaisu kaugematessegi külladesse. Algas ärevuse periood.
Sest kes võib teada, mis juhtub surnu hingega, kes ripub taeva ja
maa vahel? Isegi vanemad preestrid pole selle küsimuse suhtes
üksmeelel. Ainult niipalju on kindel: laip oma raipehaisuga meeli-
tab kokku kõik ümbruskonna kurjad vaimud. Et need rahvale
kahju ei teeks, selleks palvetati lähikonnas ööd kui päevad, ja amu-
lettide tegijad ei jõudnud täita saabuvaid tellimisi.

Küll olid surnu sugulased palganud kaks valvurit, kes püssilask-
mise ja pasunapuhumisega kurje vaimu laiali katsusid ajada. Küll
olid surnu naissugulased surmatantsu tantsinud tema ümber, kõrgele
õhku hüpates, et näidata kui suur on nende kurvastus. Nad olid
peopesadega läbi katsunud maapinna ümber völlapuu, nagu otsiks
nad surnu jälgi. Nad olid lõputult leelotades temast pajatanud kõike
head, mis inimlik meelekujutus võis välja mõelda. Keegi polnud
unustanud risti ette löömata, niipea kui raibe küljest maha potsatas
mõni ussike; ja mida enam neid valgeid roomajaid poodu alla kogu-
nes kihisevasse hunnikusse, seda parem talle — ussid imevat surnust
välja kõik, mis selles on olnud kurja...

Aga mis ikkagi ei haihtunud, oli hais. See pugesi läbi kitsa-
maistki kaljupragudest, roomas igasse onni. Nii tuli naistel hakata
korjama tibtiboo lehti ja neid pärgadeks põimima, et neid nina
ette riputada. Tibtiboo terav lõhn paneb kõhima ja aevastama, kuid ta
olevat parim, aastatuhandeid proovitud vahend kurjade vaimude
vastu. Veistele ja eeslitele, hüäänidele, šaakalitele ja maasigadele
polnud aega võimalik tibtiboo-pärgi nina ette riputada. Ja nii muu-
tusid koduloomad metsikuiks juba laibanäituse teisel päeval — muu-
lad lõhkusid oma aiad, lehmad püherdasid seljali maas ja ammu-
sid, koerad ulgusid. Ning maasead unustasid oma tavalise tagasi-
hooldikkuse ja tulid juba õhtuhämarikus surnuaiale, et oma tugevate,
labidatavate kihvadega hakata maetuid välja kaevama. Maasead
(*orychters necrophagus*) elutsevad laipadest. Godžamis neid elab
sadade kaupa. Nüüd tõmbas poodu hais neid vastupandamatult ligi
ja omaksed ei jõudnud küllalt kive haudadele kuhjata, küllalt kaktusi
vahele istutada, et neid sigade rüüstamise vastu kaitsta...

Kõige õelamaks nuhtluseks aga kujunesid hüäänid ja šaakalid.
Need loomad teavad väga hästi, kui kardetavaks võib saada elus
veis, takka üles lõöv eesel, püssiga mees. Sellepärast eelistavad nad
surnuid. Ja nende nina ütleb neile täpsalt, kus ta asub. Sadade,
tuhandete kaupa piirasid nad turuplatsi, kükitasid seda ümbritsevail
müüridel õhtuhämarast aovalgeni, mitte jättes lootust, et nõor kat-
keb ja laip maha langeb. Seitse ööd nad pidasid oma valveteenis-
tust, ja naersid ja nutsid seejuures, urisesid ja karjusid nagu nai-
sed nurgavoodis, nagu lapsed tülitsedes, nagu mehed piinapingil.
Talupojad pistsid pead herneltega täidetud savipottidesse, pargitud

pühvlinahast kottidesse. Nad puhusid pasunaid, kuni nende põsed ähvardasid lõhkeda ja kõrvatagused valutama hakkasid. Kuid kõik see ei aidanud midagi. Nad ei kuulnud kooripoiste laulu, kes kirikutes öösiti jumalateenistusi pidasid, nad ei kuulnud piksekärgatusi, kui välk kaljudesse sisse lõi, nad ei suutnud mingil moel üle karjuda „kõva sõna“, raiepehimuliste röövlomade naeru ja nuttu.

See poodu Debramadži turuplatsil sisendas kogu Godžami elanikesse tohutu respekti Addis Abeba keisri ja selle uue kubeneri vastu. See poodu võttis neil igasuguse tuju mässamiseks. Ainult õige sosinal ja siis, kui kindlasti ühtegi zabaniat lähedal ei olnud, kõneldi veel Lidž Jasust ja tema imeilusast naisest. See tasanegi jutt vaibus, kui hakkas levima kuuldus, et Lidž Jasut valvavat 9000 sõdurit, kõik vanad Adua sangarid, kes olevat võidelnud juba keisri isa, ras Makonneni väeosades.

9000 meest valvamas ühtainust troonilt tõugatud valitsejat? Ei, ei, rahvasuu liialdusvõime on tõesti oivaline. Haile Selassie aga pole nii rumal, et ta nii suurel väeosal laseks kasuta logelda nii kerge ülesande kallal. Muidugi, ta teab, et ta Meneliku tütrepoega peab kaitsma — nii atentaatide kui äraröövimise vastu, sest mõnele Abessiinia naabritele oleks see kindlasti väga meeltemööda, kui Lidž Jasule õnnetus juhtuks, mis võimaluse annaks Haile Selassied süüdistada mõrvas. Kuid on selleks tarvis 9000 meest? Kaugeltki mitte.

„KUS ON SU ISA“?

Lidž Jasu on muutunud vanaks ja väsinud meheks. Kuni kõige viimase ajani ta elas Kerauas, ühes metsikumaist kohtadest Harrari provintsis. Kõrgele Gara-Mulata kiltmaale, keset musti basaltkaljusid, milledele siin-seal vahel ainult toonekurgede parved moodustavad valgeid laike, ehitati talle maja. Muidugi tarvitati selleks ainult puid, mis vanade eeskirjade kohaselt halbu mõtteid hajutavad, häid sigitavad ja kurje vaime ligi ei lase. Maja kõrvale ehitati kabel ning pandi sinna elama ja palveid lugema üks vana munk — keiserliku vangi hingeõnnistuseks. Kord nii tormakas keiser aga veetis oma aega väsinult akna all istudes ja kaugusse vahtides, võib olla ka oma pojale Menelikule mõeldes, kes Prantsuse Somalimaal karjas käies üles kasvab nagu kõik teised danakilipoisid, kel väike majahütt on Gudda-vulkaani nõlval ja kes 14. juulil nagu kõik teisedki siirdub Tadžurasse, lähemasse Prantsuse militaarposti vastu võtma Prantsuse riigi poolt kingitusena väljajagatavaid rõivaid ja toiduaineid. Vahete-vahel kuberner kuulab järele, kes keisripoeg veel alles on. Käesoleva aasta alul talle saadeti Pariisist kellegi tundmatu poolt 800 franki. Kuid teda valvata nagu valvatakse tema isa, pole sugugi tarvis, sest noor Menelik on

kasvanud hariduseta, ei oska lugeda ega kirjutada, on karjane nagu tuhanded teisedki, kellega vaevalt oleks midagi muud peale hakata.

Ajal, mil Lidž Jasu valvurid olid okupeerinud kõik Kerauasse viivad teed, mil nad elasid ümbruskonna elanike onnides, ära süües paremad palad nende lõikusest ja sellega Haile Selassiele mitte just kõige paremat reklaami tehes, istus Lidž Jasu ise oma majas, vasema käe randme ümber kuldne ahel, mille teine ots polnud needitud mitte seina külge nagu räägib rahvasuu, vaid peavalvuri, ühe kõrge aukandja, käerandme külge. Keisrit valvata on kõrge au, olla aheldatud suure Meneliku lapselapse külge — veelgi suurem. Selle eest võis juba leppida isegi sellega, et Lidž Jasu vahetpidamata „min abatu?“ küsis, „kus on sinu isa?“, raskeim solvus, mida abessiinlane oskab ette kujutada. Ja kui Lidž Jasu just parajasti Addis Abebasse ei kirjutanud, et uut valvurit nõuda, kuna vana tema arvates kõlbavat hoidma ainult eeslit, kaugeltki mitte keisrit, siis istus ta tavaliselt mõtteisse vajununa oma toolil või suikus. Vahete-vahel ta saatis liha ühe 35 aastat lähedal elava sakslase, vana Mülleri, roosidega piiratud onni. Ja siis tuli vanamees, tõi vangile saksapäraselt valmistatud toite ja laulis talle saksa laule. Vana sakslaste sõber kuulas, kuni uni sulges ta silmad. Ta polnud eriti õnnetu, ta oli vaid väsinud...

Nüüd, ühenduses itaallaste pealetungi arenemisega Ogadenis, Haile Selassie on „kuldahelais keisri“ lasknud Kerauast ära viia kaugemale riigi südamesse, kusagile Galla provintsi. Kindlasti on Meneliku tütrepoeg, väsinud ekskeiser ka seal hästi kaitstud, kindlasti solvab ta ka seal peavalvurit oma järelejätmatu „min abatu“ga“ ja nõuab Addis Abebast uut. Ja kindlasti istub ta nüüd veel kauemini oma kõigi võlureeglite järgi ehitatud majakese akna all ja vaatab unistavalt itta, kuhu jäi maha tema sõber Müller ja kus veelgi kaugemal, teispool Abessiinia piire hoiab karja tema poeg Menelik...

IV.

VÖITLUS „VALGE KULLA“ ÜMBER.

Kui ras Tafari 1916. a. septembris oli saanud Abessiinia regendiks, tal tuli muidugi kõigepealt murda Lidž Jasu vastupanu. Siis pidi ta pikaldaste intriigide kaudu riigitööri juurest kõrvale tõrjuma lesk-kuninganna Taitu ja selle võimuhimulise, kuid veidi pikatoimelise tütre Zaoditu ühes nende arvuka suguvõsaga. See kõik läks tal korda võrdlemisi hõlpsasti eeskätt selle tõttu, et keegi temas tõsist hädaohtu ei aianud, et keegi ei arvanud, et suure ras Makonneni väike, kahvatu, alati kurvalt naeratav poeg end nii tugevasti maksma võib panna. Suureks toeks talle tema intriigides oli kirik ja ta polnud kade rahaliste toetuste jagamisega sellele organisatsioonile. Said Said oma osa nii kohalik rikkas, kuid alati rahaimuline kopti kirik kui ka rootsi ja prantsuse, inglise ja ameerika misjonärid. Ehkki alles 24 aastat vana, lõi ras Tafari juba rohkesti kogemusi läbikäimisest oma maa suurte ja vägevatega. Meneliku lemmiknõuandja pojana ta oli juba 18-aastaselt määratud Sidamo kuberneriks ja 20-aastaselt suure ja rikka Harrari piiramatuks isandaks. Sellest hoolimata ei uskunud keegi, et tol alati melanhoolsel noormehel jätkub auahnust neguse trooni püüdmiseks. Ikka näisid printsi suured, pruunid silmad olevat pisarais. Ikka värisesid tema ninasõõrmed, ja teda ümbritsevad arvasid, et

Regent ras Tafari,
hiljem negus Haile Selassie.

nad värisevad närvlikkusest. Tegelikult aga liigutas ras Tafari oma peeni, ilusasti võlvitud sõormeid nagu metsloom, kes midagi haistab — ta näis kõiki tajuvat oma sõõrmetega, nii hädaohti kui võimalusi, nii halba kui head. Kuigi ta välja nägi ja tänapäevgi välja näeb, nagu lasuks tema 20 rassist kokkusulatatud, 16 erikeelt kõnelev, 3 erinevasse usku kuuluv rahvas raske koormana tema õlgadel, nagu tähendaks see talle rasket isiklikku õnnetust, olla keskaegse riigi moodne valitseja. Ometi tema nõrk, väike keha sisaldas energiat, mida polnud talle vastu panna ühelgi tema laiarinnalistest, lõvilakalistest vasallidest. Ta näis alati kõhklevat, alati hirmu tundvat. Tegelikult aga arendas ta sihikindlalt ja külmalt oma selgeid ja lihtsaid plaane.

KAS TAFARI UUED VALITSEMISMEETODID.

Regendiks saamisega täitus kõige kaugemale ulatavam neist plaanidest. Kuid ras Tafari ei leppinud ainult seega. Ta tahtis ka täit võimu. Ja selleks ta paigutas kõigile vähegi tähtsamaile ametkohtadele mehed, kel polnud ei raha ega perekonda, ühe sõnaga jõulist seljatuge. Kui Taitu seeläbi oli valitseda tahtnud, et ta kubernerideks ja kindraliteks tegi oma sugulased, kes ilma tematagi rikkad ja võimsad olid, kes teda petsid, niipea kui nad haljale oksale said, ja mässe organiseerisid, niipea kui seda oksa saagima hakati, toimis ras Tafari palju kavalamini. Ta valis oma kaastöölised enamasti vaeste ja orjade hulgast, valis need ainult nende intellektuaalsete võimete järgi, mehed, kes feodaalses riigis nagu Abessiinia ilma temata midagi ei tähendanud, keda ta tarbe korral võis taas langeda lasta, ilma et tal oleks tarvitsenud karta kättemaksu nende sugulaste ja pooldajate poolt. Vaevalt oli ras Tafari valitsema asunud, kui Addis Abebas kerkisid esile ametnikud gallade seast, inimesed Sidamost ja Harrarist. Vana, muutmata põhimõte, mille järgi valitseda võisid ainult amhaarid, oli äkki kõikuma löönud. Isegi neegreid Kaffast asetati kõrgetele kohtadele, rääkimata noortest, intelligentsetest, auhahettest segaverelistest, keda regent „oma kulu ja kirjadega“ Euroopasse ja Ameerikasse õpingutele oli saatnud.

Muigugi see uus ametkond oli orjalik, kintsukaapav ja ostetav, sest see kel kunagi midagi pole olnud, kaldub ikka raha üle hindama. Haile Selassie kaastöölised olid halvad nõuandjad, sest neil polnud vana abessiinia kultuuri ja võõraste, valgete kultuurist nad olid näppinud vaid latvu. Kuid nad olid pimeda tööriistana noore regendi käes, nad ei julgenud mõelda ühtegi omaenda mõtet, vaid kuulasid ainult neid, mis tulid valitseja suust. Ja see oli nii endasseuskuv, nii naiivne, et arvas üksi küllalt ideid, küllalt kultuuri, kül-

lalt initsiatiivi omavat oma suure maa valitsemiseks. Ta ei tahtnudki nõuandjaid, vaid ainult käsitöölisi, elluviijaid.

Kui see valitsemismeetod sisepoliitikas tõepoolest häid tulemusi näis andvat, siis sai ta, vastuoksa, välispoliitikas Haile Selassiele varstigi hädaohlikuks. Mis Abessiinias endas sündis, seda võis ta oma silmaga näha. Mis aga toimus teispool piire, sellest kuulis ta ainult võõraste reisijate ja lühinägelike konsulite kaudu. Ta kannatas pidevalt informatsiooni puuduse all, sai sellest ise väga hästi aru, ei suutnud aga olukorda ometi kuigi tunduvalt parandada.

Vahel juhtus, et ta südaöösi erarongi tellis — võimsa veduri nelja kaubavaguniga täis autosid, kahe reisuvaguniga täis kuulipildujaid ja kaardiväge, kahe magamisvaguniga saatjatele ja ühe valge, kullaga ehitud salongvaguniga endale. Et ta oma ihuarsti, dr. Zervose, oma usaldusmehed ja teenijad une pealt üles ajada laskis ja Dirredanasse sõitis ning sealt tarbe korral autodel edasi. Et siis terve öö põlesid tuhanded lambid, mis moodustasid girlande Dirredana keisripalee rõdude ümber, et siis tulid kõik aukandjad provintsist, prantsuse vaimulikud Harrari leprosooriumist, misjonärid Somalimaalt, konsulid jt. ning keisriga rääkisid. Haile Selassie kuulatas neid kõike pingutatud tähelepanuga, ta otse kuulas nad üle, uuris meeleolusid, hädaohte, võimalusi. Kuum suplus hommikul Harrari allikais — ja juba vuras erarong tagasi Addis Abeba poole. Ning päeva pealt tekkis siis rügis uusi kubernere, uusi ametnikke, uusi reforme.

Gibbi kõrgemasse tippu oli regent endale lasknud sisse seada klaaspaviljoni, milles ta istus Louis XV stiilis kirjutuslaua taga, tugev Zeiss-binokkel kõrval, ja vaatles tundide kaupa linna enda all. Varsti ta teadis kõik, mis linnas sündis. Aga see muutus iga päevaga vähem tähtsaks. Palju enam kui sisemisi vaenlasi kartis Haile Selassie oma naabreid, sest sellest ajast peale, kui ta riigitüürile asus, need polnud lasknud silmast ühtegi võimalust oma võimu kõvendamiseks Abessiinias.

PUUVILLAVÕITLUS ABESSIINIA ÜMBER PUHKEB.

Vaevalt oli lõppenud Maailmasõda, kui puhkes taas uus võitlus Abessiinia pärast. Tarve sõjas purustatud väärtusi millegagi asendada viis raskeile lahingutele kõigil toorainete rinnetel. Ja kui varem ainult Euroopa sellesuunalisi imperialistlikke plaane oli hellitanud, siis olid talle nüüd võistlejatena seltsinud veel ka Ameerika Uhendriigid ja Jaapan. Ajal, mil Euroopa oli siirdunud endahävitusetele, mil ta kõik oma puuvillatagavarad töötas ümber lõhke-

aineteks, oli Jaapan rahadega, mis ta teenis sõjamaterjali veost ja relvade müügist, endale sisse seadnud moodsaimad puuvillavabrikud. Ilma suurema vaevata ta oli vallutanud kõik idamaade turud. 450 miljonit Hiinas, 350 miljonit Indias olid liiga vaesed olnud selleks, et soetada tagavarasid. Kui siis äkki nii Inglis- kui Prantsusmaa, nii Saksamaa kui Austria oma saadetised lõpetasid, oli Jaapani kaupmees otse lunastajaks hädas. Jaapani puuvillavabrikud teenisid 1917. a. keskmise dividendina 65,9%, 1910. a. koguni 84,8%. Sõjast väsinud, välja kurnatud, nägi Euroopa end kõigjalt vaenlastest sisse piiratud. Vaevalt sai Inglismaa katset teha oma puuvillatööstust, mis toidab ligi poole tema elanikkonnast, uuesti käima panna, kui Ameerika toorpuuvilla eest nõudis hinda, mis pani pea pöörutama. Ja seejuures olid ometi enne sõjaaegsed kasud Aasias Jaapani konkurentsi tõttu koguni kipra kuivanud, iga-sugused müügimonopolid kokku varisenud. Jälle näis olevat saabunud moment, kus Briti impeeriumi olemine või mitteolemine näis sõltuvat uute, odavate tooraineteallikate avastamisest. Sellepärast siis töötatigi nii palavikuliselt Sudani niisutamise kallal, ehitati uusi paise, et vältida Egiptuse sõnakuulmatust.

Jälle olid Niilus ja Tana-järv omandanud ülemaailmalise tähtsuse. Nagu pärast Ameerika eraldumissõda toorainete häda (10 cendilt 1861. a. oli puuvilla hind tõusnud 182 cendile 1865. a.) Inglismaad oli sundinud vallutama Egiptust ja Sudani, nüi kihutas ka maailmasõjale järgnenud toorainete nälg (12 cendilt 1913. a. oli puuvilla hind tõusnud 38 cendile 1919. a.) teda suurendama oma puuvilla tootealasi Aafrikas ja oma võimusesse püüdma kogu Niiluse vett.

Vaevalt oli sõda lõppenud, kui London seda oli katsunud saavutada majandusliku kontrolli kaudu. Juba 1918. a. detsembris oli Foreign Office'i õhutusel Londonis asutatud „Abyssinian Corporation“ miljoni naela põhikapitaliga, organisatsioon, mille eesotsas seisid sir Fredric Luggard, endine Nigeria kuberner, mr. Rey, sõjaministeeriumi ametnik, kaks kindralstaabi ohvitseri ja üks Intelligence Service'i usaldusmees. Ühing sõlmis Abessiinia valitsusega rea lepinguid, mis talle andsid maapõuevarade uurimise ainuõiguse Harraris ja tohutud puuvillakontsessioonid Gondaris, Godžamis ja Tigres. Inglismaal avalikult tunnistasid, et ta ei lähe välja mitte niivõrd rahalistele kasudele kui Abessiinia majanduse kontrollimisele, see ühing tegi Addis Abebas kõik mis võimalik, et jätta puhtalt kaubandusliku ettevõtte muljet. Naiivsed abessiinlased näisid seda uskuvat ja arvatavasti oleks varsti kogu riigi majanduselu olnud selle Briti poolriikliku ühingu käpa all, kui mitte prantslaste ja itaallaste kadedus nende silmi poleks avanud. Pariis protesteeris Briti monopolide vastu ja nõudis nende revideerimist; Pariis laenas Haile Selassiele raha küllaltki suurte käsirahade taga-

simaksmiseks lepingute tühistamisel. Londonil tuli oma seekordseist plaanidest loobuda, seda enam, et ka Itaalia, kes ilma oli jäänud talle lubatud Saksa asumaadest, nüüd kahjutasuks nõudis Abessiiniat ja seda käsitles kui oma küpset saaki.

Tarbetuks muutunud, lasti „Abyssinian Corporation“ langeda. Aga inglaste vallutuskatsed ei lõppenud nii pea. Mis polnud õnnestunud kaubanduslike monopolidega, võis olla hõlpsasti saavutatav kodusõjaga. Ja äkki sai Lidž Jasu raha, ras Sejum, tema võimsaim pooldaja, relvi. Kõik nais olevat ette valmistatud selleks, et kodusõda lõpeks vahepeal liiga iseseisvaks muutunud ras Tafari kahjuks. Kuid hädaoht tõi sellele uusi sõpru. Lühikese aja jooksul oli tal koos 100 000 meest, kõik korralikult relvastatud — Prantsuse rahadega. Ja regendil õnnestus ras Sejumile auku pähe rääkida, et ta ise ka võitjana niikuinii neguseks ei saaks, et ta ikka jääks vaid välisriigi tööriistaks. Ras Sejum jäi uskuma ja — alistus võitlusest. Lidž Jasu aga püüti kinni ja toimetati kindlasse kohta. Kodusõjast ei tulnud midagi välja.

Kummatagi pole visamat rahvast kui inglased. Mis neil ei õnnestu kurjaga, seda katsumavad nad varsti taas heaga. 1921. a. detsembris pakkus Inglismaa Abessiiniale Zeilat vabasadamaks, kui see neile annab kontsessiooni Tana-järve ääres. See oli õieti sama ettepanek, mille nad omal ajal juba Menelikule olid teinud. Nagu tema suur eelkäija, nii lükkas aga ka ras Tafari selle ettepaneku tagasi. Talle oli teisalt tehtud meelitavamaid esitisi. Pariis lubas Abessiinia viia rahvasteliidu liikmeks ja regent, kes uskus selle Genfi organisatsiooni kõikvõimsusesse, mõtles, et siis kõik vallutuskatsed naabrite poolt iseenesest hääbuvad.

28. septembril 1923 Pariis viis oma lubaduse täide ja esitas

Ras Sejum, praegune Abessiinia põhjarinde juht, 1896. aastal pärast Adua lahingut.

Abessiinia rahvasteliitu vastuvõtmiseks. Hoolimata Londoni vastu-
seisemisest, hoolimata sealt inspireeritud arupärimisest, mille esitas
Uus-Meremaa esindaja orjapidamise kohta Abessiinias, Prantsus-
maa (Itaalia toetusel) saavutas enamuse ja Abessiinia sai kultuur-
riikide pere liikmeks.

RAS TAFARI REISIB EUROOPASSE.

Et see väline tunnustus ajalisel kokku langes sisemise rahu-
nemisega, võiduga kõigi kadestajate ja intrigeerijate üle, oleks Abes-
siinia noor valitseja õieti õnnelik ja muretu pidanud olema. Ometi
ta ei saanud seda, kuna ta oma senise valitsemise ajal liiga palju
oli õppinud. Nüüd, kus ta teadis, kuidas Abessiinia rahvaste-
liidu liikmeks oli saanud, tema pime usaldus selle asutise vastu
lõi vankuma. Tema tundlikud sõõrmed haistsid edasi hädaohtu,
kuigi ta ei suutnud seda näha. Inimesed, keda ta välismaile saatis,
võtsid luksuskabiinid Inglise laevadel, sammusid smokinguisse rõi-
vastatult söögisaalidesse, ent visati jalamaid neegrite pähe välja.
Nad tulid tagasi koju — vihased, kibestunud, kuid mitte põrmugi
targemad kui enne. Teised võtsid luksuskabiinid Prantsuse lae-
vadel, neid koheldi äärmise libedusega, nad käisid Pariisis pum-
meldamas, tõid sealt koju kaasa ordeneid ja sõbratare, aga neil
polnud regendile öelda midagi sellist, mis seda oleks huvitanud.

Nii ei jäänud ras Tafari muud üle, kui ise Euroopasse reisida.
1924. a. suvel ta võttis ette selle riskantse sammu, tegi, mida poleks
julenud isegi suur Menelik — lahkus Abessiiniast, sõitis Pariisi,
Londoni, Berliini ja Rooma. Seejuures ta oli märksa ettenägelikum
kui Amanullah, Afganistani kuningas, kellele Euroopa-reis läks
maksma trooni. Et tema äraolekul riigis üllatusi ei juhtuks, Abes-
siinia valitseja võttis endaga kaasa kõik kindralid ja suguharupeali-
kud, kõik alamkuningad, printsid ja muidu mõjukamad mehed, kõik,
keda ta kahtlustas auahneis plaanides ja kes talle kardetavaks oleks
võinud saada. Intrigeerimise asemel pidid need kõrged härrad nüüd
aega viitma diplomaatlike söömiste ja teejoomistega; sageli nad
blameerisid negust küll hirmsasti, olid aga selle eest taltsad kui
tuvid...

Roomas Adua lahingu võitja poeg võeti vastu kõige piduliku-
malt. Peeti loendamatuid rahu- ja sõpruskõnesid. Hästi läks tal
ka Pariisis. Londonis aga teda koheldi peaaegu nagu „soovimatut
välismaalast“. Kogu tema sealviibimise ajal ei korraldatud ühtegi
ametlikku vastuvõttu. Walesi prints oli kogu aeg „haige“. Jaama
ilmus teda vastu võtma ainult üks (!) tilluke ametnik välisminis-
teeriumist ja audientsi kuninga juures kestis ainult kaks (!) minutit.

Inglastelt hea õppetunni saanud, reisis ras Tafari nüüdsest
peale juba *incognito*. Nii tuli ta ka Berliini. Ta oli tähele pan-

nud, et see, mis rääkisid poliitikud ja diplomaadid, polnud kaugelegi nii tähtis kui see, mida võis kuulda pankurite ja töösturite suust. Ta oli aru saanud maailmapoliitika majanduslikust tagapõhjast. Oma tänapäev nii kuulsaks saanud töövoime, oma peene taibuga tal õnnestus paari nädalaga saada maailmapoliitilise võimumängu olulisemate sugemete jälile. Kui ta siis, ordenite ja kingituste koorma all ägades, koju tagasi jõudis, ta oli kaotanud suurema osa oma illusioonidest, ta uskus nüüd sama vähe rahvasteliidu kõikvõimsusse kui Itaalia rahudemonstratsioonidesse. Nüüd ta teadis, et küsimuses polnud mitte orjus ja kultuur, mitte demokraatia ja edu, vaid õli ja raud, kuld ja puuvill. Ta teadis, et tema maal Niiluse allikate näol oli käes tähtis trump võitluses puuvilla, tolle „valge kulla“ pärast. Ja selles perspektiivis talle näis tõesti tähtsatena Euroopas peetud kõnelustest ainult kaks: üks White & Co, Ameerika puuvillakasvatuse ja tammiehituse ühingu, esindajaga Londonis ning teine Jaapani saadikuga Pariisis.

AMEERIKA INTERMEZZO.

Kui Inglismaa kõik tegi, et toorpuuvilla hindu alla suruda, kui ta verest ega rahast ei hoolinud, et aga oma tekstiiltööstust välismaadest sõltumatuks muuta, siis katsus Ameerika, maailma suurim toorpuuvilla tootja, kust ka Inglismaa tegi 90% oma ostudest, neid üritusi iga hinna eest tühja ajada, kuna ta samavõrra oli huvitatud puuvillahindade püsimisest ja tõusust kui Inglismaa nende langusest. 10 miljoni palli juures, mis on Ameerika keskmiseks lõikuseks, tähendab juba poolecendine hinnavahe naelalt 35 milj. dollarit võitu või kaotust aastas. Ja seesama pool centi tähendab Inglismaale uute turgude võitu või kaotust, õitsengut või kriisi. Ei midagi loomulikumat sellise olukorra juures kui see, et Inglismaa kogu energiaga asus soetama oma puuvillapõlde Egiptuses. Ja tulemused olid kõige paremad. Ameerika katsus uute istanduste elujõudu ja tasuvust halvata sellega, et ta oma puuvillahindu järsku alandas. Kuid uued istandused, mis ju olid rajatud riikliku toetusega, kandsid tuleproovi välja. Tõeliseks kahjusajaks osutus Ameerika ise, kes hindade languse tagajärjel kaotas 550 miljonit dollarit. Kohe sai asi asjaosalistele selgeks: see võitlusviis oli liiga kallis. Inglise puuvillaistanduste ruineerimiseks tuli otsida uusi vahendeid. Toorainete sõjas, mis Maailmasõjale järgnes, pidid diplomaadid ja salaagendid katsuma saavutada seda, mis börsimeestel ja töösturitel oli äpardunud.

Ras Tafari Euroopa-reisu ajal 1924. aastal oli võitlus toorainete pärast parajasti jälle tulipunkti jõudnud. Ühendriigid arvasid end rikkad küllalt olevat, et kõike üles osta. Ameerika õlimehed pidasid kibedat võitlust inglastega maailma nafta-allikate pärast,

Ameerika automehed katsusid inglaste kummimonopoli murda istandustega Libeerias ja Brasiilias. Ameerika oli rikas ja võimas. Ent ta oli küllalt kaugel Abessiiniast selleks, et mitte saata sinna oma väeosi. Ta võis hõlpsasti „musta keisrriigi“ näljaseid naabreid korrale kutsuda, ilma et ta sellepärast oleks tahtnud vahele segada riigi sisepoliitikasse. Sellised olid mõtted, mis liikusid ras Tafari peas, kui ta meelde tuletas oma jutuaajamist White & Co esindajaga. Ja need mõtted ei jäänud paljasteks mõlgutusteks: ajal, mil inglased otse heitlesid iga ruuttolli puuvillapinna pärast Sudanis, ajal, mil nad loendamatuid miljoneid välja andsid Sennari ja Makvari tammidele, selsamal ajal olid ameeriklased Abessiinias vaikselt kavasid koostamas, kuidas neid tammisid kasutuks muuta, kuidas Sudani hoopis kuivale jätta. Ameerika inseneride juhatusel pidid uuendamisele tulema Lalibala tammid. Sinise Niiluse vesi pidi kasutatama Abessiinia enda niisutamiseks ja sinna pidid tekkima hiiglapuuvillaväljad. Jälle olid Tana-järve ääres laagris „jõehobukütid“, kes olid teed joonud Briti saatkonnas Addis Abebas. Ja enne kui London paha undki jõudis näha, oli White & Co juba saanud eelkontsessiooni, oli juba otsustatud asi, et Abessiinias pidi hakatama kasvatama Ameerika puuvilla — veega, mille eest Inglismaa juba 40 aastat oli võidelnud. . .

Nüüd, kus ta endale oli kindlustanud Ameerika abi, ras Tafari ei kartnud enam ei inglasi ega itaallasi. Ta muutus jahedaks, kui Room ja London talt nõudsid uusi kontsessioone. Ta muutus isegi nii vastutulematuks, et Inglismaa ja Itaalia 20. detsembril 1925 omavahel salalepingu sõlmisid, millega mõlemad valitsused kohustusid Addis Abebas ühiselt oma huvide eest välja astuma, ühiselt selles suunas töötama, et Inglismaa võiks kätte saada oma Tana-järve ja Itaalia oma kauaigatsetud raudtee Massauast Mogadi-sciosse. Ent nüüd, kus tal oli tugev seljatugi Ameerika näol, see uus jaotamisleping ei teinud ras Tafarile sugugi muret. Kui ta sellest prantslaste kaudu 1926. a. kuulis, ta protesteeris küll vormi pärast rahvasteliidu ees, näis aga asja kohe jälle unustanud olevat. Ta pööras oma tähelepanu jälle rohkem sisepoliitikale, valmistas ette riigipööret, mis talle 1928. a. oktoobris pidi tooma sõltumatus Zaoditust, neguse tiitli ja võimutäiuse. Ta laskis endale ehitada uue palee kino ja raadiojaamaga, vannitoa ja kabinetiga, mis sarnaneb Ameerika pankurite omale, moderniseeris gibbit ja sõjaväge ning näis välispoliitika täiesti unustanud olevat.

NEGUSE „SALALUUREBALLID“.

Ning ajal, mil London, Room ja Pariis päid murdsid selle üle, kuidas küll negus äkki nii muretuks on muutunud, nii sihiteadlikuks ja enesekindlaks, ostis Haile Selassie omale kuldse lauaser-

viisi ja hakkas iga nädal balle korraldama oma pealinna suurtele ja vägevatele, kõigile, kellest võis oletada, et neil on mingisugustki mõju mingisuguseiski asjus. Üks vene pagulasdaam tantsis metsikuid hispania tangosid, üks väikesekasvuline prantslanna laulis sotsiaal armuromansse. Kõrged aukandjad aga, kes seisid regendi trooni ümber, ei mõelnudki enam salata oma põlgust võõraste vastu, ei mõelnudki seganduda valgete, smokinguisse rõivastatud sahkerdajate sekka, kellede naised kandsid isegi prantslase maitsele liiga sügavalt dekolteeritud tualette ja tarvitasid isegi abessiinlase ninale liiga vängeid parfüüme. Aukandjad ei otsinud enam saatkonna atašeede ja euroopa sala-agentide sõprust, kelledele need õueballid nüüd veel andsid võimalusi ainult üksteisele kanna tahapanemiseks ja üksteise laimamiseks, mitte aga Abessiinia asjadesse tungimiseks. Ning ajal, mil armeenia vaeslaste koor mängis rütmikaid tantse, mil hiiglaslikud neegrid kuldkaandmikel serveerisid maiustusi, mil regent hajameelselt oma valget lemmikkoera silitas ja tema saatkond tardunud ilmel šampanjat jõi, tulid neil õueballidel valgete seas arutusele kõik vähegi mõeldavad skandaalid, kõik muidu nii hoolega varjatud põrandaalused mahhinatsioonid.

Sest Abessiinia, kes veel pole sõlminud ühtegi kurjategijate väljavahetamise lepingut, on tänapäeval üheks viimseist pelgupaipaikadest tšekivõltsijaile ja pangakrattidele, poliitilistele seiklejatele ja kuritahtlises pankrotis süüdistatud ärimeestele. Selles mõttes on Addis Abēba võõrastekoloonia küll omapärasemaid kogu idamail, ja selle liikmete hingel on patte, millede seas altkäemaksud ja salajane kauplemine relvadega veel tunduvad kõige süütumadena.

Ning kõige selle juures on ka Abessiinia küllalt „arenenud“ selleks, et temas võiks maksta kultuurriikides nii populaarne vana-sõna: „Väikesed vargad ripuvad võllas, suured vargad sõidavad tõllas“. Näljane, kes varastab pätsi leiba, on zabaniate, pärismaalastest politseinike poolt varstigi tabatud, ja kogu linnajao kokku joostes tuuakse jalamaid lähem lihunikusell, kes õnnetul pikaldase, kui asjatundliku operatsiooniga sealsamas keset tänavat emaldab parema käe. Nii neegrid kui valged, nii autojuhid kui kaardiväelased vaatavad kõditava naudinguga pealt, kuidas lihunik oma lühikese noa varga käerandmesse torkab, kuidas ta, üllatavaid anatoomilisi teadmisi ilmutades, kord korra järele kõik sooned ja kõõlused läbi lõikab ning lõppeks, piinatava metsikute valukarjatuste saatel, kondi liikmest välja murrab. Ning mitte alati ei juhtu lähikonnas olema kaastundlikku naist, kes toob poti sula võiga ja vigastatu randmetüüka surub keeva rasva sisse, sellega talle küll hirmsat valu tekitades, kuid ühtlasi ka ta elu päästes. Sest tuline rasv paneb jalamaid kinni verejooksu, mis muidu karistatule tähendaks kindlat surma. — Suurtel varastel, rääkimata valgetest, selliseid karistusi pole karta. Juba selleks, et yalge maja läbi otsida, et

tema vastu üldse kaebust tõsta, peavad olema väga rasked tõendused. Ja nii siis tekivad üle öö hiiglavarandused lihtsalt seeläbi, et luksusautode pähe müüakse vanu kärusid, et valesti etiketeeritud pudeleis kõige kallimate importnapside nime all pakutakse kõige odavamat puskarit, et müüakse padruneid, milledes pole püssirohtu, ja traktoreid, millede mootorid on üles kaevatud autode surnuaialt.

Muidugi, see reegel pole just ainumaksev. On ka ausaid valgeid ärimehi Abessiinias, tõelisi pioneere omal alal. Kuid nende protsent petturite kõrval, kelledele ei hakka ükski hammas, on niivõrd

Dr. V. Martin,
Abessiinia saadik Londonis.

väike, et midagi imestada pole, kui abessiinlased omas mõttes kõik valged ühte patta heidavad ja neile tuld ja tõrva kaela soovivad. Kui aga Abessiinia kaval valitseja kõigile neile spekulantidele ja marodöörile nüüd iga nädal hiilgavaid balle korraldas, siis ei puudunud sellel mitte oma tagamõte. Nagu kõigis idamaa lossides, nii ka Abessiinia keisripalees on seintel kõrvad, ja varsti regendil oli selge pilt kõigist teoksilolevaist suuremaist intriigidest ja mahhinatsioonidest. Iganädalasi vastuvõtte võis nimetada Abessiinia salaluurepidudeks, ja nad täitsid oma otstarbe.

Abessiinia valitseja sai kuulda asju, mis tema hinge- rahu järele tükiks ajaks eemale pidid peletama. Ameerika majanduselu hiiglaehitusse olid tekkinud praod, ameerika rahamagnaatide usk eneste kõikvõimsusse oli lõõnud kõikuma. Maailma toorainetenälg oli

osalist rahuldamisest leidnud, pealesõjaaegse „gründertumi“ ajastu vesivõsud närtsimas. Nii ühel kui teisel ajal hakkas koguni tunduma üleproduktiooni survet, ja Ameerika puuvillakontsern, kes neli Tanajärve ümber asuvat provintsi oli kavatsenud muuta üheksainsaks suureks puuvillaväljaks, muutus ettevaatlikumaks. Ja kui siis veel, kõigele lisaks, Intelligence Service'il 1927. a. õnnestus Southamptonis kinni püüda ja kõnelema sundida Abessiinia valitsuse volinikku läbirääkimistel White & Co-ga dr. Warganeh Martin'it

(praegu Abessiinia saadik Londonis), siis oli krahh kõigiti põhjalik. London oli maruvihane. Washingtonile esitati märgukiri, Addis Abeba tähelepanu juhiti sellele, et Menelik juba 1902. a. oli kohustunud „mitte midagi ette võtma, mis võiks mõju avaldada Niiluse veeseisule...“ London, Room ja Pariis unustasid äkki kõik omavahelise kadeduse ja tormasid ühiselt kallale uutele võistlejatele, noile neetud jenkidele, kes vallutasid mitte ainult nende ookeanitagused turud, vaid nüüd juba hakkasid segama ka nende koloniaalpoliitikasse. Washington rahustas erutatud diplomaate ja ajal, mil London kaalus väeosade kohalesaatmise küsimust, White & Co, kes juba hakkas tundma kriisinäpistusi, teatas oma loobumisest.

Ras Tafari aga, Abessiinia väike, kurvameelne valitseja, kes varsti seejärel Zaoditu surma tõttu Haile Selassie nime all pidulikult Abessiinia keisriks krooniti, keda sel puhul külastas Cloucesteri härtsog, kellele Pariisist kingiti lennuk ja Roomast auto, tundis end väga õnnetuna. „Saagu sulle jumala armu läbi osaks muutmatu truudus ja puhas süda,“ oli abuna talle öelnud tiaarat pähe asetades, „et sina, kes sa juba omad maapealse krooni, võiksid pärida ka taevase.“ Sõnadega Taaveti lauluraamatust oli keiser vastanud: „Olen väikseim oma vendade seas.“ Nüüd, kus kogu maa talle vastu juubeldas, kus ta näis olevat jõudnud oma võimu tipule, nüüd elus mõndagi näinud Haile Selassie lõi kahtlema, kas ta tõepoolest jaksab hoida oma maapealset trooni, kas tal aega jätkub taevase püüdmiseks...

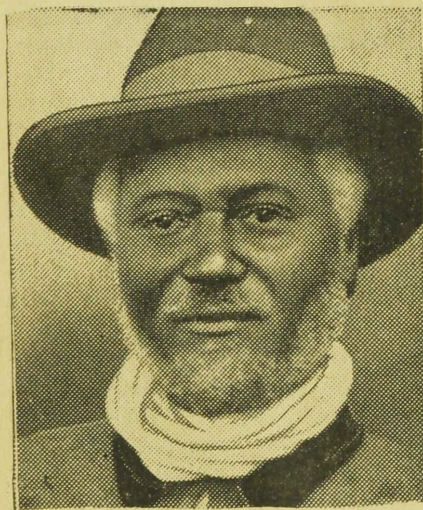
ABESSIINIA- JA APANI ROMAAN.

Ei, Ameerika polnud enam mingi trump. Selle üle muremõtteid haududes tuli Haile Selassiele meelde teine jutuaajamine tema Euroopa-reisil, mida ta ka tähtsaks oli pidanud — vestlus Jaapani saadikuga. Kui Ameerikas kõik allamäge näis minevat, siis näitas Jaapan igatahes hoopis vastupidist tendentsi. Kui Ameerika enam ei teadnud, mis oma toorainetega peale hakata, näis Jaapan täiesti kriisikindlana — tema tööstus vallutas turu turu peale ja tema toorainetenälg oli tuntav Austraaliast Aafrikani. 840 000 palli toorpuuvilla asemel, mis ta 1905. a. sisse vedas, ta ostis 1929. a. 2 600 000 palli. 140 miljonilt jenilt 1913. a. oli Jaapani puuvillaproductide väärtus tõusnud 784 miljonile jenile 1928. aastal. Ja ta oli Abessiiniast niisama kaugel kui Ameerika, võis niisama vähe mõelda oma väeosade kohalesaatmisele kui USA-gi. Kuid seejuures oleks ta veel paremini Londonit ja Rooma vaos hoidnud kui ameeriklased, sest kui neile Tana-järve tammid tähendasid ainult võitlust inglaste vastu, siis tähendasid nad jaapanlastele võitlust oma olemasoleva eest palju puhtamal kujul. Esimest korda maailma ajaloos Briti tekstiiltööstus ületati 1933. a. kellegi teise poolt — Jaapan müüs

2.190.228.000 ruutjardi puuvillariiet Briti 2.116.479.000 jardi vastu. Ja seejuures Jaapanil polnud omaenda puuvillavälju. Miks ei võinud siis Tana-järve vesi Jaapani suhtes omandada põhjanevat tähendust?

Vaevalt olid ameeriklased tagasihoidlikeks muutunud, kui Haile Selassie kohe katsesarved välja sirutas Jaapani suunas. Juba juunis 1927. oli esialgne kaubaleping Tokio ja Addis Abeba vahel katuse alla viidud, sellele järgnes küllakutse Jaapani tutvumiskomisjonile ja 1932. a. veebruaris saabusid kohale firma Mitsui, Jaapani tähtsaima puuvillakontserni, esindajad. Nad käisid Godžamis, Gondaris ja Tana-järve kaldail ning lubasid rentida puuvillakasvatuseks avarad maa-alad Sinise Niiluse rajoonis. Lisaks kõigele kihlas prints Lidž Araja, Haile Selassie sõber ja usaldusalune, end Hiroyuki Kuroda, ühe Jaapani puuvillatööstuse suurmehe, tütrega.

Jaapanlased võitsid kiiresti palju sõpru Addis Abebas, kusjuures selleks mitte vähe kaasa ei aidanud nende teatav hingesugulus amhaaridega. Need kaks rahvast mõistsid üksteist suurepäraselt ja pealegi sobisid ka nende huvid hästi kokku. Kui Haile Selassie Ameerika intermezzost oli õppinud, et liidud ja lepingud demokraatlike riikidega väga ebakindlad on, kuna neis sisepoliitilised jõududevahekorrad võivad äkki põhjalikult muutuda ja kõik

Gueta Heroui,
Abessiinia välisminister.

pea peale pöörata, ta nägi jaapanlastega läbi käies, et need raudselt edasi astuvad kord valitud teed mööda ja et nende välispoliitikas riik ja majandus, diplomaadid ja sõdurid täiesti ühte ja sedasama tähendavad, kakelgu nad kodus omavahel kuipalju tahes. Jaapanlased omakorda nägid Abessiinias maad, mis oli rikas nii maapõuevaradest, puuvillapinnast kui ka veest. Siin istusid nad lausa allikate juures, siin ei saanud neil keegi vett nina eest kõrvale juhtida. Ja siin leidsid nad külluses ka seda, mis moodustab tunduva osa nende võistlusvõimest maailmaturgudel — odavat tööjõudu. Abessiinias neil polnud igatahes karta ei töolistepuudust ega

kõrgeid palku. See näis neile lihtsalt toorainetemaana.

Kestis tervelt kaks aastat, enne kui Euroopas teatavaks sai Jaapani-Abessiinia sõprus. Aga niipea kui see teatavaks sai, tõusis

jalamaid vihakisa nii Londonis kui Roomas. Inglismaa elas jälle läbi samasuguse erutuse kui Ameerika löögi järel 1927. aastal. Jälle leidsid aset palavikulised nõupidamised, jälle kutsuti puuvillatöösturite esindajad Foreign Office'isse, jälle pidasid London, Rooma ja Pariis ühiselt nõu, mis ette võtta. Igasugune vähegi mõeldav diplomaatlik surve pandi mängu ja 1934. a. aprillis pidi lõppeks Gueta Heroui, Abessiinia välisminister, seletama, et „ühe võõra võimu mahhinatsioonide tagajärjel“ abielu abessiinia printsi ja jaapani töösturitütre vahel jääb ära.

BRITI ASTUB VAHELE.

Ometi sellest oli Inglismaale vähe. Ta oli ära tundnud, et Jaapani-Abessiinia sõprus talle võib kujuneda sõna otsemas mõttes elukardetavaks, ükskõik, kas see sõprus abieludega kinnitatud on või mitte. Jaapan, tema kardetavaim tööstuslik võistleja, pidi iga hinna eest Niiluse allikaist eemal hoitama. Selleks tuli Abessiiniale anda otsustav hoop. Aga nagu Meneliku ja Crispi aegadel nii ka nüüd Inglismaa ei kavatsenud seda hoopki anda ise. Mussolini Itaalia vajas uudismaad veelgi tungivamalt kui Crispi Itaalia. Kui Inglismaad Abessiinias huvitasid ainult Niiluse allikad, siis vajas Itaalia teda kui tagamaad oma Aafrika-asumaadele. Ja kui Inglismaal sisepoliitilistel põhjustel võimata oleks olnud ette võtta sellist suurt koloniaalseiklust, siis Itaalia, samuti sisepoliitilistel põhjustel, otse vajas seda. Vajas Adua häbi kustutamist, vajas käegakatsutavat tõendit fašistliku süsteemi paremuste demonstreerimiseks.

Ilma Inglismaata, kes Suez kanal kontrolliõiguse abil võis teha võimatuks igasuguse väeosade kohalesaatmise, Itaalia ei saanud igatahes midagi ette võtta. Miks siis mitte kasutada soodsat hetke, juba kaks korda varem tehtud pakkumust: Itaalia lubas loobuda oma mõjusfäärist Jemenis vabade käte vastu Abessiinias. Ning nüüd võttis London ettepaneku vastu. Itaaliale lubati — muidugi salaja — täelikku toetust, ja ajal, mil Room alustas oma ettevalmistusi, otsustas London vahetusobjekti kindluse mõttes lihtsalt „sisse kasseerida.“

Täiesti ootamatult tungis 1934. a. kevadel Ibn Saud, vahhabiitide juht ja Briti liitlane Araabias, Jeemeni imamile, itaallaste kaitsealusele, kallale, lõi teda otsustavalt 1934. a. juunis ja võttis temalt ära tema parema sadama — Hodeida, ilma et itaallased silmaga oleks pilgutanud. Maailm ei saanud esialgu aru, miks itaallased oma mõjuala Lõuna-Araabias sugugi ei kaitsnud, miks nad täiesti ükskõikselt pealt vaatasid, kui Ibn Saud jemenlastele liiga tegi. Maaailma! polnud aega, tal oli palju teisi muresid. Kes aga asjade seost sedamaid taipas, oli Abessiinia. Niipea kui Araabias kõlas esimene pauk, teadis Haile Selassie, et see tähendas suure võitlus algust.

Võitluse algust, mis käis elu ja surma peale ja millest ei saanud kõrvale hoiduda ka tema.

Vaevalt olid Ibn Saudi väeosad Jemeni sisse marssinud, kui Sanasse (Jemeni pealinna) sõitis Abessiinia erisaatkond Jemenile sõpruslepingut pakkuma. Leping kirjutatigi 12. juulil 1934 alla. Ta sisaldas ainult kõige tavalisemaid fraase. Mõlemad maad lubasid edendada vastastikust kaubavahetust. Et see kaubavahetus esialgu pidi koosnema ainult relvaveost Abessiiniasse, see oli muidugi tühi asi, mida polnud tarvis kirjalikult üles märkida. Haile Selassie teadis, et kardetav rünnak tema maale võis toimuda ainult Prantsusmaa sallimisel, kuid ta teadis ka — ta oli juba õppinud hankima teateid! — missugused tuuled seal olid puhumas. Ja sellepärast ta kartis, et Prantsusmaa talle võiks sulgeda relvade saamise võimaluse läbi Džibuti. Miks mitte kasutada Jemeni sõjajalal seismist, oma saadetised sinna juhtida, sealt Somali rannale, sealt ürgvanu, praegugi valveta salateid mööda oma riiki? — Kas oli Haile Selassie ettevaatus põhjendatud? Kas oli mõeldav, et Prantsusmaa, Abessiinia vanemaid sõpru, sallib Itaalia kallaletungi? Sündmused, mis käisid Itaalia aktiivseksmuutumise eel, näitasid, et Haile Selassie olukorda õieti oli hinnanud.

ITAALIA SAAB VABAD KÄED.

Nagu inglaste hirm jaapanlaste ees alatasa kasvas ja lõppeks sundis neid Itaaliale vabu käsi andma Abessiinia vastu, et aga eemaldada Jaapanit, nii muutus Prantsusmaal üha talumatumaks hirm hitlerliku, taasrelvastuva Saksamaa ees. Pariis vajas Rooma abi nii oma Balkani-poliitikas kui ka Saksamaa sissepiiramisel. Et seda saavutada, ta oli lõppeks sunnitud avama kaardid ja ka omaltpoolt jätma Itaaliale tegevusvabaduse Abessiinias, seda enam, et tal sellega võimaldus koguni suurel määral kindlustada ka oma enda Aafrika-asumaade julgeolekut.

Kui jälgida Itaalia koloniaalpoliitikat Crispist Mussolinini, saab vastuvaidlematult selgeks, et prantslaste mure oma Aafrika-asumaade julgeoleku pärast oli igatahes täiesti põhjendatud.

Oma ekspansioonitahtes „Vahemere lõksust“ väljapääsemiseks oli Itaaliale võimalus valida kahe tee vahel. Üks viis läbi Abessiinia India ookeanile ja osutus, nagu näitasid korduvad katsed, väga raskeks. Miks siis mitte proovida teist, mis Tripolisest lähtudes suundub üle Tšadi järve ja Kameruni Atlandi ookeanile, pealegi, kui see veel on tunduvalt lühem.

Kord sellele ideele tulnud, asusid itaallased sedamaid tööle tema elluviimiseks. 1912. a. neil õnnestuski vallutada Tripolist, mille nad ümber nimetasid antiikse nimega — Liibüaks. Asumaa

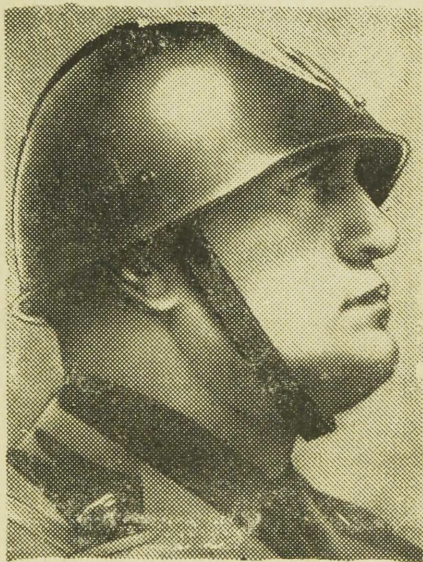
on õieti jätk Apennini poolsaarele, ja kui meridiaani edasi jälgida, satutakse paratamatult Tšadi järvele ja Kamerunile. Kamerun oli sel ajal veel Saksa asuma. Kui siis lahti puhkes maailmasõda, oli Itaalia nõus liitriikidega kaasa lööma ainult tingimusel, kui ta võidu korral saab omale matti Saksa asumaadest Aafrikas. Seda lubati ja on täiesti kindel, et Itaalia seejuures mõtles eeskätt Kamerunile.

Ometi olid rahulepingu sõlmimise ajaks need lubadused unustatud ja Itaalia sai ainult tähtsusetuid maaribasid Briti ja Prantsuse naaberkolooniate arvel. Kameruni mandaat aga otsustati anda Prantsusmaale. Itaalia on seda kuni tänapäevani käsitelnud kui oma rahvusliku au haavamist, ja pikkade aastate kestel Itaalias ei kaotatud lootust, et rahvasteliit ühel heal päeval ometi selle asja ümber otsustab. Vahepeal aga töötati visalt edasi Kamerunile lähenemise suunas.

Prantsuse koloniaalpoliitikutud haistsid hädaohtu. Maasild Liibüast Kameruni ja Atlandi ookeanile oleks Prantsuse asumaad Aafrikas üksteisest lahku kiskunud. See polnud sugugi meelitatav väljavaade. Teisest küljest polnud võimalik koloniaalenergiat ka hoopis maha suruda, sest Itaalia on ülerahvastatud ja vajab tõeliselt uut eluruumi. Kui aga üht voolu kinni ei saa pidada, kaalutlesid Prantsuse poliitikutud, kas pole siis ometi võimalik teda teisale juhtida?

Sellest saadik, kui itaallased oma eesmärgiks Aafrikas olid seadnud Tšadi järve ja Kameruni, nad olid otsekui unustanud Punase mere. Prantslased otsustasid seda neile uuesti meelde tuletada ja kui 7. jaan. 1935. Prantsusmaa ja Itaalia vahel alla kirjutati sõprusleping, sellele järgnes otsekohe koloniaalkokkulepe, mis tähendas Itaalia ekspansiooni järjekordset põhjalikku suunavahetust. „Vahemere lõksust“ väljapääsemiseks Mussolini oli veel kord nõus proovima India ookeanile viivat teed.

Muidugi maksis see Prantsusmaale teatavaid ohvreid, kuid preemia oli ka küllalt kõrge. Damoklese mõõgana Prantsuse Aaf-

Benito Mussolini.

rika-asumaade kohal rippunud Itaalia hädaoht oli hoobilt kõrvaldatud. Itaalia sõjakus oli juhitud pealegi võimsama koloniaalvõistleja — Briti — mõjualade vastu, mis Prantsusmaale ka võis tulla ainult kasuks. Territoriaalsed järeleandmised, mis Laval Mussolinile tegi, ei toonud Liibüat sammugi lähemale Tšadi järvele, küll aga Khartumile ja Fašodale, Inglise-Egiptuse Sudani tsentritele. Ja väike Dumeirah kaljusaar Oboki lahes Bab-el-Mandebi väina juures ei olnud kardetav Džibutile, küll aga võisid itaallased sellest teha „teise Perioni“ ja sellega tunduvalt kõigutada Briti ülivõimu Punasel merel.

Kui Laval Roomast tagasi tuli, jutustas ta igal pool, kuidas ta Mussolini ja Suvichiga, suuremõõdulise kindralstaabi kaardi kohale kummardunult, iga loovutatava kilomeetri pärast võidelnud.

„Ala, mis teie meile pakute, on ometi täiesti väärtusetu,“ oli Suvich ükskord hüüdnud, „seal ei ela ju ühtegi inimest!“

„Ühtegi inimest?“ oli Laval pahaselt vastanud ja pöidlaga mingile nimele osutanud. „Aga see linn?“

„Neli telki ja kuus palmipuud,“ olid konstateerinud itaallased.

„Kuussada telki ja parim arteesia kaev terves Saharas,“ oli Laval külmavereliselt vastanud.

Ja Suvich oli alla andnud, oli „linna“ vastu võtnud...

„Linna,“ naeris nüüd Laval Pariisis, „mis polegi asula vaid ainult mäeahelik!“

Kuid hoolimata sellistest väikestest „tüssamistest“ ja üldisest mitteteadmistest, teadsid mõlemad pooled suures laastus ometi väga hästi, mis nad tegid. Küsimuses polnud mitte mõni palmipuu või kõrvekaev, vaid Itaalia Aafrika-ekspansiooni suund. Ja et see suunamuutus eriti selgeks saaks, tegi Prantsusmaa Itaaliale veel ühe hoopis erilise „kingituse“: Laval andis Mussolinile üle ühe neljandiku oma valduses olevaist Prantsuse-Abessiinia raudtee aktsiaist. Ta tegi Rooma osanikuks ettevõttes, mis Prantsusmaale oli maksnud sadu miljoneid franke ja mille hoidmiseks ainult oma käes Quai d'Orsay oli pidanud raskeid pingutusi tegema 30 aastat. Kuidas oleks Pariis veelgi selgemini saanud väljendada oma poolehoidu Mussolini vallutusplaanidele?

Tee Itaalia kümnenditepikuse unistuse teostamiseks näis olevat täiesti vaba. Ja otse jahmatamapaneva kiirusega Mussolini hakkas seda diplomaatlikku võitu ümber valama sõjalis-majanduslikku vormi. Piirivahejuhtumid metsikute issadega, pealegi aladel, mida ainult šaakalid sabadega mõõtnud, kohaliku tähtsusega kokkupõrked, milledest seni oli üle mindud paarirealise märkusega ajalehtedes, puhuti nüüd suureks ja rahva ettevalmistamine sõjaks algas kogu fašistliku propaganda-aparatuuri võimsusega.

HAILE SELASSIE I, Abessiinia keiser,
sõjalise nõuandja kindral Virgini ja ihukaitsja saatel.

★

Kuidas sündmused edasi arenesid ja kui nobedas tempos, seda kõike oleme lugenud viimaste kuude ajalehtedest. Teame, kuidas Itaalia agarusest kohkunud Inglismaa veel viimasel momendil vahele

katsus astuda sõja ärahoimiseks, kuidas Prantsusmaa, koputades oma värskete sõprusele Roomaga, otse meeletlikku heitlust on heidelnud vastuvõetava kompromissvormeli leidmiseks, kuidas rühvasteliit mitme komisjoni kaudu katsus tasandada vastuolusid — asjata. Itaalia oli juba läinud liiga kaugemale. Ta ei suutnud enam taltsutada püsse, mis olid koondatud Eritreasse, ja sõjategevus puhkes. Puhkes ilma igasugu vormalisusteta nagu diplomaatlike suhete katkestamine ja ametlik sõjakuulutus, puhkes lihtsalt Itaalia vägede edasiliikumisega Abessiinia pinnale. Põrandaalused leegid olid murdnud valla, rooma maailmavallutajate järeletulijad olid otsustanud panna kirve 3000-aastase „musta keisririigi“ iseseisvusetüve külge.

Kas õnnestub neil seda läbi raiuda? Ka selle pineva küsimuse kohta oleme juba lugenud mitmesuguseid ennustusi ja kõik nad on omast kohast põhjendatud. Kuid ükski neist pole suutnud küllaldaselt välja sulgeda ootamatuse momenti. Ja nagu näitavad asjade senise arengu kogemused, mängib just see moment kõige suuremat rolli. Paraadnäiteks on siin Inglismaa käitumine. Vanemate lepete kohaselt ta pidi Itaaliale andma vabad käed Abessiinia suhtes. Kuid tarvitseb ainult mõningail idealistidel lord Cecil'iga eesotsas korraldada nn. proovihäätust suhtumise kohta rahvasteliidule, ankeeti, millel ei näinud sel ajal olevat mingit otsest sidet Abessiinia probleemiga, kui tuuled äkki hakkasid puhuma hoopis teisest kandist. Briti valitsus, kui ta ei tahtnud läbi saagida oksa, millel ta istus, oli sunnitud kaitsma rahvasteliidu põhimõtteid, ja kuna Itaalia vallutussõda Aafrikas nende põhimõtetega on kõige järsumas vastuolus, tuli Briti valitsusel hakata organiseerima rahvusvahelist survet Itaalia vastu. Tulid rakendamisele rahvasteliidu põhikirjas ette nähtud sanktsioonid ja nende mõjul kogu probleem nihkus taas hoopis uude valgusse.

Rahvusvaheline olukord on teinud mitu ootamatut hüpet Abessiinia kasuks. Selle tagajärjel Itaalia ettevõtte õnnestumine on saanud eeskätt sõltuvaks kiirusest, millega seda suudetakse läbi viia. Kuid just see näib olevat Aafrika sõjakäigu nõrgemaks punktiks. Abessiinia maastik juba ei lase end vallutada kürest ja jõuline vastupanu abessiinlaste poolel organiseerub iga päevaga kindlamaks. Sõda kipub vägisi venima. See on asjaolu, mis itaallastele võib kujuneda vägagi saatuslikuks.

Abessiinia iseseisvusetüvi on vana ja tema lõim kõva. 1090. aastast (enne Kristust) peale pole ükski torm suutnud seda murda. Kas suudab selle läbi raiuda Itaalia sõjakirves või lendab enne varre otsast? Seda saame arvatavasti kõik varsti oma silmaga näha.

Tähelepanu!

Mugavaim kohvik on

„K-O-K-O-K-O“

TARTUS, GUSTAV ADOLFI 5, TEL. 13-22

Iga päev **MUUSIKA** (trio).

Esinevad parimad eesti helikunstnikud.

Eeskujulik teenimine.

Maitsvad ja hinnalt odavad **hommikelned** puljon, soojad pirukad, muna, võileivad jne. eine 20—35 senti.

Võrratu hää maitsega kohv serveeritakse ka kannudes.

Parima kondiitri poolt valmistatud **mitmesugused kondiitri-saadused** ● Väljaviimiseks 20% hinnaalandusega ühes kojusaatmisega.

Parimaid ja ilusamaid

reform-voodeid

ostate Tähe tän. 72, tel. 7-10,

A. Kääriku & J. Kivi tööstus

Kreem „Pari“

Kaotab kortsud ja kareduse ja kaitseb nahka ebasoodsa ilmastikumõju vastu.

Karp kr. 0.30.

Kreem „Pari“,

rasvata, puudrialune päevakreem.

Tuub kr. 0,50.

Tedretähekreem „Pari“

Kaotab tedretähed ja kollased plekid nahalt.

Tuub kr. 0,65.

Valmistatud Tapa apteegi laboratooriumis.

T/Ü. „MAJA“

Tallinn, Estonia pst. 25, tel. 458-37.

Tartus, Kaubahoov 15, tel. 4-00.

Müügil odavate hindadega:

1. Kõik ehitustarbed,
2. Värvid, värnits ja maalritarbed,
3. Tapeedid, klaas,
4. Tsingitud- ja raudplekk,
5. Katusepapp ja tõrvad
6. Vesivarustusetarbed ja -sisseseaded,
7. Elekritarbed ja -sisseseaded,
8. Ahju- ja pliiditarbed,
9. Majapidamistarbed ja
10. Raadio- ja fototarbed ning aparaadid.

Tehakse ehituse-, vesivarustuse-, keskkütte- ja elektri-sisseseadetiid.

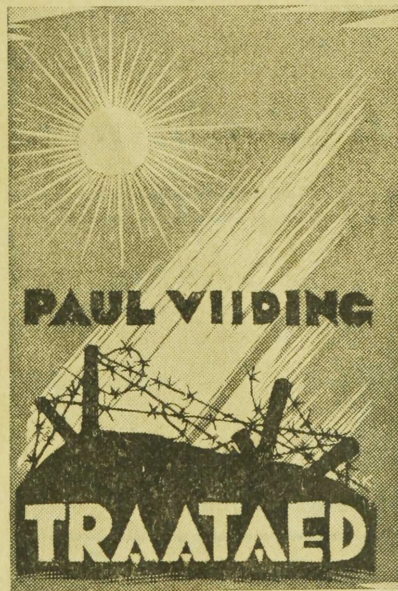
Töö headuse eest täielik vastutus.

AD. RABÄ (dipl. meister)

TSINKOGRAAFIA

HERNE 41, TARTU // TELEF. 10-61.

Valmistatakse igasuguseid **klišeid**: joon, võrk ja mitmevärvilisi ● Hinnad soodsad. Töö hea.

Raamatuaasta kauneim raamat on:

PAUL VIIDING

TRAATAED

Luulekogu Ott Kangilaski puugravüüridega.

Hind 2 krooni.

100 eks. erilises luksusväljaandes on autori poolt nummerdatud ja autogrammiga varustatud. Üksikud eks. neist on veel saadaval otse kirjastuselt tellides kr. 2.50 eest.

Kes raamatu hinna kr. 2 või kr.2.50 rahas või postmarkides kirjastusele ära saadab, neile saadetakse raamat postikuludeta kodus kätte.

Kirjastus „EESTI RAAMAT“, Tartu, postkast 10-